

Fondacija Konrad Adenauer
u saradnji sa Centrom za demokratiju
Fakulteta političkih nauka
Biblioteka: KAS POLITIKA

IZBORNE PONUDE I REZULTATI
– EVROPSKI IZBORI I IZBORI
U SRBIJI 2014.GODINE

Konrad
Adenauer
Stiftung

BEOGRAD, 2014.

Konrad-Adenauer-Stiftung

IZDAVAČ:
Fondacija Konrad Adenauer

ZA IZDAVAČA:
Michael Lange

UREDNICI:
Zoran Stojiljković
Gordana Pilipović
Dušan Spasojević

LEKTURA I KOREKTURA:
Jelena Nešić

PRE-PRESS:
Teovid, Beograd

ŠTAMPA:
Štamparija Topalović, Valjevo

TIRAŽ:
1000

© 2014 **Fondacija Konrad Adenauer**
Beograd

Autorski tekst objavljen u ovoj knjizi izdavač objavljuje u obliku u kome ga je dostavio autor i ne snosi odgovornost za objavljeni sadržaj.

Sva prava zadržana.

Doštampavanje u celosti kao i u segmentima samo uz dozvolu izdavača.

Ilustracija na koricama: www.dijalog.net

SADRŽAJ

PARLAMENTARNI IZBORI U SRBIJI 2014. GODINE

- 7 | Zoran Stojiljković – Izbori 2014. godine:
šta se zapravo Srbiji dogodilo
- 21 | Zoran Stojiljković – Izborna obećanja
i postizborna realnost: javne politike
u izbornoj ponudi
- 45 | Dušan Spasojević, Boban Stojanović
– Ekonomske i socijalne politike u izbornoj
kampanji 2014.
- 63 | Jelena Lončar – Politike identiteta i ljudska
prava u izbornoj kampanji
- 85 | Zoran Stojiljković, Dušan Spasojević – Naredni korak:
istraživanje stepena, kvaliteta i obima ostvarivanja
izbornih obećanja

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014. GODINE

- 121 | Zoran Stojiljković – Izbori za Evropski parlament
2014. godine
- 153 | Ivica Mladenović – Izbori za Evropski parlament u
Francuskoj: kriza evropskog projekta, istorijski poraz
levice i uspon ekstremne desnice

171 | Ana Stojiljković – Izbori za Evropski parlament 2014.
u Velikoj Britaniji: najneobičniji rezultat u poslednjih
100 godina

183 | Viola Noj – Izbori za Evropski parlament u Nemačkoj
2014.

203 | Beleška o autorima

PARLAMENTARNI IZBORI U SRBIJI 2014. GODINE

Zoran Stojiljković

IZBORI 2014. GODINE: ŠTA SE ZAPRAVO SRBIJI DOGODILO

PROLOG

Za one koji su Srbiju napustili još na početku krize 2009. ili posle 5. oktobra 2000. godine izborni brodolom koji su, marta 2014. godine, doživele stranke i lideri nekadašnjeg DOS-a i trijumfalni povratak naslednika vladajućih stranaka iz olujnih devedesetih delovao bi gotovo neverovatno ili čak bizarno. Samozaljubljeni pripadnici postooktobarske elite, beskrajno opsednuti svojim parcijalnim interesima, nespremni da se suoče sa radikalno izmenjenim političkim okolnostima na kraju su platili punu cenu svog političkog (ne)delovanja.

Na drugoj strani, bivši gubitnici su naučili lekciju, obukli za hod ka vlasti neophodno evropsko ruho i shvatili da se prethodne vlasti najlakše ruše antikoruptivnom retorikom i praksom. Drugi par populističkih rukava je širenje uverenja da će se ovaj put dogoditi i ekonomske promene.

Najzad, u politici još uvek važi stara maksima da izbore, po pravilu, dobija onaj ko najviše troši ili najviše obećava. Cinici bi rekli, onaj ko najveštije hipnotizira i uljulkuje parohijalnu

savest podanika koji pokušavaju da postanu građani (Stojiljković, 2008: 142).

PREDIZBORNI KONTEKST I RAČUNICE

Prevmremene, vanredne parlamentarne izbore 16. marta 2014. godine obeležio je dominantan utisak u javnosti da se na izbore nije odlučio premijer Dačić već da ih je praktično raspisao najmoćniji čovek u zemlji, Aleksandar Vučić, u trenutku kada je maksimizirao izbornu podršku i kada je postalo očigledno da bi nakon izbora mogao vladati i sam. Radilo se praktično o verifikujućim izborima nakon već izvršenog „narodnog izbora“ u prilog Vučiću i njegovoj borbi protiv korupcije. Ključna poruka bila je da će se sa jednakom odlučnošću koju su pokazali u borbi protiv korupcije Vučić i naprednjaci obračunati i sa neza-poslenošću, siromaštvom, neradom i političkom prezaštićenošću zaposlenih u predimenzioniranom javnom sektoru. Posledično, ključna izborna parola je bila „Svom snagom u promene“.

No, izbori marta 2014. godine nisu prvi nego *treći izbori nakon već napravljenog izbora*. Prethodili su im prvi izbori 1990, sa predominacijom Miloševića i SPS. Slede parlamentarni izbori iz decembra 2000. godine kada je nakon petooktobarskih promena trebalo „završiti započeto“ i kada su predstavnici bivše vlasti legalno i nelegalno, gurnuti na margine a njihovi birači u velikoj meri zaplašeni pobedničkom euforijom DOS-a. Sva tri slučaja su primeri izbora za koje se znalo kakav će im biti konačni rezultat i ko će biti pobednik, samo je bilo pitanje kolika će biti izlaznost i koliko procenata će dobiti nesporni favorit i očekivani pobednik izbora.

Faktički je zato najvažnija (pred)izborna tema za SNS i dalje bila borba protiv korupcije, usmerena na tajkune i bivše državne funkcionere i kojom je, kroz praksu spektakularnih,

medijski najavljenih i dobro upakovanih hapšenja, i rejting Vučića i stranke visoko podignut.

Pitanje, čiji će značaj vremenom rasti, odnosi se na ekonomski razvoj. Pre svega, otvoreno je pitanje trošenja budžetskih sredstava i SNS je predložila neke tržišno orijentisane mere. Narativ koji je stajao iza ovih mera se zasniva na tezi da javni sektor ne bi trebalo da zarađuje više od privatnog sektora, pa je stoga uveden „solidarni porez“ na plate veće od 60.000 dinara u javnom sektoru. Druga važna mera podrazumevala je najavu postepenog ukidanja subvencija tzv. velikim gubitašima i stranim investitorima za otvaranje novih radnih mesta što je ujedno bila i vododelnica u odnosu na eks-ministra ekonomije Dinkića, ali i, zbog obećane „olake brzine promena“, i za njegovog naslednika Sašu Radulovića.

IZBORNI AKTERI I KOALICIJE

Izbori raspisani 29. januara 2014. bili su, od uvođenja višestranačja 1990. godine, ukupno deseti po redu parlamentarni izbori i čak sedmi vanredni, prevremeni, što dobro ilustruje dinamiku partijske i izborne scene. Ovoga puta, nepune dve godine od održavanja prethodnih, redovnih parlamentarnih izbora a posle odluke predsedništva SNS-a, odlučeno je da se tadašnji saziv skupštine i vlada raspuste zarad „provere volje naroda“ i „dobijanja političkog legitimiteta za predviđene reforme“. Vanredni parlamentarni izbori održani su 16. marta 2014, istog dana kada i vanredni izbori za lokalnu vlast u Beogradu.

Na izbore je, međutim, izašlo tek nešto više od polovine birača, tek 53,09%, a procenjuje se da je najveći broj apstinenata bio među mladima, populacijom koja najčešće posećuje internet portale i društvene mreže.

Na izborima je istaknuto 19 izbornih lista: samo 7 je pripadalo strankama koje samostalno nastupaju na izborima, 10 izbornim koalicijama a dve građanskim listama okupljenim oko istaknutih i u javnosti prepoznatljivih ličnosti (Radulović, Pelević).

1. ALEKSANDAR VUČIĆ – SNS, SDPS, NS, SPO, PS	48.34%
2. IVICA DAČIĆ – SPS, PUPS, JS	13.51%
3. DEMOKRATSKA STRANKA SRBIJE – VOJISLAV KOŠTUNICA	4.24%
4. ČEDOMIR JOVANOVIĆ – LDP, BDZS, SDU	3.35%
5. VAJDASAGI MAGYAR SZOVETSEG – PASZTOR ISTVAN – SAVEZ VOJVOĐANSKIH MAĐARA-IŠTVAN PASTOR	2.11%
6 . SRPSKA RADIKALNA STRANKA – DR VOJISLAV ŠEŠELJ	2.00%
7. UJEDINJENI REGIONI SRBIJE – MLAĐAN DINKIĆ	3.04%
8. „SA DEMOKRATSKOM STRANKOM – ZA DEMOKRATSKU SRBIJU“	6.04%
9. DVERI – BOŠKO OBRADOVIĆ	3.57%
10. SDA Sandžaka – dr Sulejman Ugljanin SDA Sandžaka – dr. Sulejman Ugljanin	0.95%
11. BORIS TADIĆ – NDS, LSV, ZZS, VMDK, ZZV, DLR	5.71%
12. TREĆA SRBIJA – ZA SVE VREDNE LJUDE	0.46%
13. CRNOGORSKA PARTIJA – Josip Broz	0.18%
14. LISTA NACIONALNIH ZAJEDNICA: BDZ-MPSZ-DZH-MRM-MEP – Emir Elfić	0.11%

15. DOSTA JE BILO – SAŠA RADULOVIĆ	2.08%
16. „KOALICIJA GRAĐANA SVIH NARODA I NARODNOSTI (RDS-SDS)“	0.09%
17. Grupa građana „PATRIOTSKI FRONT – DR BORISLAV PELEVIĆ“	0.13%
18. RUSKA STRANKA – Slobodan Nikolić	0.18%
19. PARTIJA ZA DEMOKRATSKO DELOVANJE – RIZA HALIMI PARTIA PER VEPRIM DEMOKRATIK – RIZA HALIMI	0.68%

IZBORNI REZULTATI

U parlament je nakon izbora ušlo 7 lista, od kojih 3 manjinske, sa ukupno 23 aktera što je duplo manje nego u prethodnom parlamentarnom sazivu. Na drugoj strani, čak 5 „većinskih“ lista nije uspelo da prikupi ni 1% glasova neophodnih za povratak položenog izbornog jemstva.

U parlamentu su se na pobedničkoj listi SNS našli i Ljajićev SDPS, Ilićeva Nova Srbija ali i „politički teškaši“ poput SPO, DHSS, Vulinovih socijalista ili Karićevog PSS.

Drugu poziciju imala je već standardna tročlana koalicija SPS-PUPS-JS.

Pored njih i poslanika i poslanica sa manjinskih lista (SVM Pastora, Ugljaninove SDA Sandžaka i PDD Rize Halimija) u parlamentu su se našle još samo Đilasove i Tadićeve (novo)-demokrate.

Naime, gotovo pred same izbore, na dan kada je DS slavila 24 godine postojanja, počasni predsednik Boris Tadić odlučio je da istupi iz nje, povukavši za sobom deo članstva. Predizborni

trenutak je učinio da ovo cepanje najmasovnije opozicione stranke bude ključno za kreiranje utiska da SNS više nema dovoljno snažnu alternativu.

Na izbore Demokratska stranka izlazi sa Živkovićevom Novom strankom „pojačana“ i sindikalnim kandidatima iz USS „Sloga“.

Boris Tadić je, ujedinjujući svoju Novu demokratsku stranku sa Zelenima (menjajući Statut i Program Zelenih), uspešno izbegao proceduru registrovanja nove političke stranke. Ove dve stranke objedinjene u jednu, na izbore izlaze na listi sa još 5 političkih aktera: Ligom socijaldemokrata Vojvodine, Zajedno za Srbiju, Zajedno za Vojvodinu, Demokratskom zajednicom vojvođanskih Mađara (DZVM) i Demokratskom levicom Roma.

Za razliku od pokreta Preokret (koga su na izborima 2012. činili LDP, SPO, SDU, Bogata Srbija, Vojvođanska partija, Demokratska partija Sandžaka, Zelena ekološka partija – Zeleni, Partija Bugara Srbije), na izborima 2014. godine LDP listu formira samo sa SDU i BDZS (Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka), ponovo uz „sindikalne“ poslaničke kandidate iz ASNS (Asocijacija slobodnih i nezavisnih sindikata), praćenu novim programskim dokumentom pod nazivom „DOGOVOR“. Odabrana formula nije ovoga puta omogućila da se preskoči izborni cenzus.

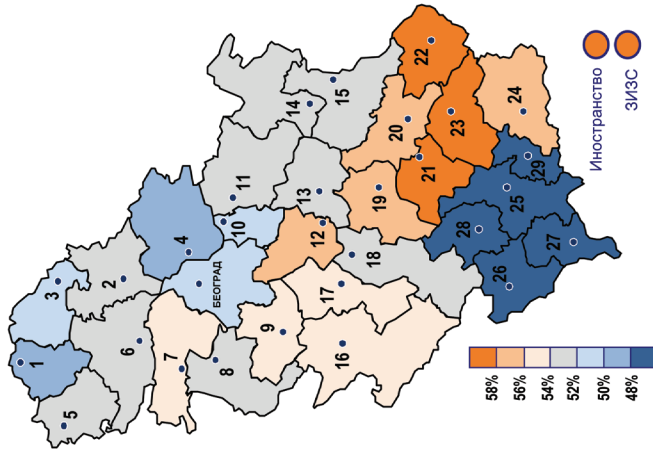
Pored liste okupljene oko LDP sudbinu izbornu neuspešnih koalicija podelili su i URS, Lista nacionalnih zajednica Emira Elfića, dvočlana lista Crnogorska stranka – Josip Broz, kao i građanske liste Radulovića i Pelevića.

Pored SRS, status parlamentarne stranke izgubili su, dakle, i evrofobični DSS, ali i evrofilični LDP i URS. Odlaskom Tadića i formiranjem NDS nastavljen je proces slabljenja DS. Obe frakcije do skora vladajućih demokrata ostvarile su rezultat tik iznad izborne crte.

Парламентарни избори 16. март 2014. године

Република Србија

Обрађено бирачких места	100,00%
Гласало	3 592 375
Гласало %	53,09%

Ислазност бирача
на бирачка места

Листа	Број гласова	%
1. Вучић-СНС-СДПС-НС-СПО-ПС	1 736 920	48,35
2. Дачић-СПС-ПУПС-ЈС	484 607	13,49
8. ДС	216 634	6,03
11. Тадић-НДС-ЛСВ-ЗЗС-ВМДК-ЗЗВ-ДЛР	204 767	5,70
3. ДСС-Коштуница	152 436	4,24
9. Двери-Обрадовић	128 458	3,58
4. Јовановић - ЛДП - БДЗС - СДУ	120 879	3,36
7. УРС-Динкић	109 167	3,04
5. СВМ-Пастор	75 294	2,10
15. Доста је било-Радуловић	74 973	2,09
6. СРС-Шешељ	72 303	2,01
10. СДА-Уљњанин	35 157	0,98
19. ПДД-Халими	24 301	0,68
12. Трећа Србија	16 206	0,45
18. Руска странка-Николић	6 547	0,18
13. Црногорска партија-Броз	6 388	0,18
17. Патриотски фронт-Пелевић	4 514	0,13
14. БДЗ-МПСЗ-ДЗХ-МРМ-МЕР-Елфић	3 983	0,11
16. РДС-СДС	3 182	0,09

Na drugoj strani, pobjednička koalicija okupljena oko Srpske napredne stranke predvođena Aleksandrom Vučićem osvojila je 48,35 odsto glasova, odnosno 158 mandata u parlamentu. Za tu koaliciju glasalo je 1.736.920 birača.

Koalicija oko Socijalističke partije Srbije osvojila je 13,49 odsto glasova, odnosno 44 mandata. Lista „Za demokratsku Srbiju“ na čelu sa Demokratskom strankom osvojila je 6,03 odsto glasova, odnosno 19 mandata, a koalicija oko Nove demokratske stranke Borisa Tadića osvojila je 5,70 odsto glasova, odnosno 18 mandata. Šest poslanika u novom sazivu parlamenta imaće Savez voždovanskih Mađara, tri poslanika Stranka demokratske akcije Sandžaka, dva poslanika Partija za demokratsko delovanje Rize Halimija.

Najveću promenu položaja doživeo je svakako SNS koji, nakon izbora 2012, i posebno 2014. godine, osvaja gotovo polovinu glasova izašlih birača (48,3%), zauzima centralnu i odlučujuću poziciju na političkoj sceni i čiji lider Vučić beleži veliki stepen podrške birača. Istorija SRS/SNS dokazuje još jedno pravilo: ne može se u zemlji kandidatu za prijem u EU doći na vlast samo kritikom prethodnih neuspešnih vlasti – mora se, takođe, pripadati ili ući u proevropski politički *mainstream*. Stranka je, nakon preobraženja i dolaska na vlast 2012. godine, nastavila da podržava EU integracije Srbije, naročito u onim pitanjima gde se ta tema prepliće sa kosovskim pitanjem (npr. lokalni izbori na Kosovu), što je potvrđeno i pozitivnim izveštajem Evropske komisije.

DETERMINANTE IZBORNIH ŠANSI I ISHODA

1. Kada se proučavaju i objašnjavaju varijacije u izbornim rezultatima trebalo bi prvo uzeti u obzir *da li je stranka bila na vlasti ili u opoziciji*, i koliko dugo, jer neretko vladajuća partija postaje žrtva „*revolucije povećanih očekivanja*“ (Lipset), što

treba da služi i kao upozorenje narednoj vladajućoj partiji. Primera radi, politika i „Kosovo i EU“, svojevrsan pokušaj sinteze rascepa tradicionalizam-modernizam, je doživela neuspeh, ali za konačni poraz stranke koja je lansirala ovu ideju, DS, treba okriviti pre svega ekonomski neuspeh i visoku socijalnu cenu reformi, nezaposlenost, korupciju, politički kukavičluk i nedostatak ključnih reformskih politika.

2. Od velike važnosti je, dakle, i dobro odabrani tematski okvir i prioriteti u izbornoj kampanji. Korupcija i borba protiv nje, uz hapšenje do juče nedodirljivih, je iznuđena ali sigurna izborna tema. Pitanje je da li je pametno tokom kampanje forsirati temu bolnih ekonomskih promena. Što se tiče ekonomskih i socijalnih reformi, međutim, nema lakog mosta između interesa stranih mentora i interesa sopstvenih ojađenih i nepoverljivih (ali i nesklonih riziku) građana. Pitanje je „ko može danas, uz (*trenutni*) izuzetak Vučića, da birače pogleda u oči?“

3. Istraživanja Instituta društvenih nauka iz Beograda iz decembra 2005. godine detektuje čak dve trećine (66%) ispitanika koji se slažu sa tvrdnjom „Potreban nam je jak vođa da uspostavi red u našoj zemlji a mi treba da ga bespogovorno sledimo“. Sa ovom tvrdnjom se deceniju kasnije, pred izbore 2014. godine, još uvek slaže polovina ispitanika – u potpunosti 31,7% a uglavnom 18,5% njih. To je značajno veći broj od onih koji se uopšte (20,7%) i uglavnom (8,8%) ne slažu sa ovakvim stavom (CeSID, februar 2014). Nije teško zaključiti, u svetlu ogromne podrške ovakvom stavu, izuzetno veliku ulogu koji harizma političkih vođa i njihova popularnost i rejting imaju na izborni rezultat.

4. Najzad, važno je, dakle, ne samo u kojoj meri, već i zašto se birači odlučuju za određene partije. U tom pogledu posebno zanimljiva je hijerarhija izbornih motiva koju utvrđuje istraživanje CeSID-a leta 2005, koje daje nimalo neočekivani rezultat da najveći procenat građana Srbije (30%) glasa za partiju ili

kandidata koji garantuju neku dobit. Na drugom je mestu pak glasanje za partiju ili politiku koja odgovora biračevoj socijalnoj grupi (20%), sledi glasanje za partiju koja ima dobrog lidera (19%), za dobar program (17%), dok se 5% ispitanika odlučuje u poslednjem trenutku pod uticajem kampanje.

5. Kada je o reč o kampanji, posebno o onoj vođenoj na dominantnim, elektronskim medijima, kao i prethodne i ovu kampanju obeležile su pritužbe opozicije na neravnopravan pristup medijima i favorizovanje vladajućih partija u njima.

Prema rezultatima agencije za praćenje i analizu medija Kliping iz Beograda u toku predizborne kampanje na nacionalnim TV stanicama ubedljivo najviše vremena dobili su predstavnici koalicije okupljene oko SNS-a i državni funkcioneri ispred ove liste – čak 35,89%. Iza SNS-a slede koalicija SPS-PUPS-JS sa 13,01% i ostale parlamentarne stranke sa približno jednakim učešćem u ukupnoj minutaži – DS (8,56%), koalicija oko Borisa Tadića (8,27%), DSS (7,77%), LDP (7,36%) i URS (7,33%). Vanparlamentarne stranke i predstavnici nacionalnih manjina dobili su znatno manji publicitet i on se kreće od 3,88% koliko je dobila Srpska radikalna stranka, pa do svega nekoliko promila za liste poput GG „Dosta je bilo“, koju je predvodio bivši ministar privrede Saša Radulović.¹

Praktično, radilo se o potvrdi pravila da izborni trijumf treba unapred obezbediti ili bar ojačati većim finansijskim ulaganjima tokom kampanje.

Tako je SNS imala ubedljivo najskuplju kampanju – potrošila je nešto više od osam miliona evra, tačnije 942.146.074 dinara. To je za oko 630 miliona dinara više nego što je ova stranka platila kampanju pre dve godine.

¹ <http://eizbori.com/istrazivanje-sns-bio-ubedljivo-najzastupljeniji-tokom-predizborne-kampanje>.

U ovoj izbornoj kampanji i koalicija oko Socijalističke partije Srbije imala je veće izdatke nego za izbore 6. maja 2012. Sada su utrošili oko tri miliona evra ili 342 miliona dinara, a pre dve godine – gotovo upola manje.

I Demokratska stranka Srbije je ovog puta iskoristila više novca – oko 96 miliona dinara u odnosu na 68 miliona pre dve godine, ali uprkos tome nije prešla cenzus. Ispod crte ostali su i Liberalno-demokratska partija i njen savez, kao i Ujedinjeni regioni Srbije, čija je kampanja i ovog puta bila znatno skuplja od DSS-ove, ali su i oni potrošili mnogo manje nego 2012. godine. Pre dve godine troškovi LDP-a bili su 230 miliona dinara, a URS je tada (na oglašavanje, izborni materijal, mitinge, konvencije...) potrošio čak 460 miliona dinara što je samo potvrda tezi da samo novac ne može garantovati poželjan izborni rezultat (*Politika*, 14.5.2014).

Mogli bi zaključiti da je uticaj kratkoročnih faktora izbornog opredeljenja veoma izražen, kao i da je osnova partijske identifikacije gotovo trećine „racionalnih birača“ instrumentalna, klijentelistička. Snažna personalizacija politike se ogleda i u visokom procentu onih koji glasaju za lidera na osnovu njegove harizme i/ili imidža.

UMESTO ZAKLJUČKA

Na izborima 2014. godine u Srbiji dalje se suzio (parlamentarni) programsko-politički prostor – kako u svom suverenističkom, tako i u svom evrofiličnom, evroatlantskom obličju. Na drugoj strani, okolnosti i dominantni spoljni okvir, i unutrašnje (ne)prilike i raspoloženja biračkog tela drže Srbiju u stanju nedospelosti do jasnih razlika u socijalno-ekonomskim programima i politikama. Praktično, i kada ima razlika u programima nema ih u vladavinskoj politici.

Svest o osuđenosti na ponudu mnoštva jednog te istog za posledicu ima ubedljivo najbrojniju grupaciju – blizu polovinu birača koji nisu učestvovali na ovim izborima. Kome danas izborni apstinenti „pripadaju“? Iako ni na ključnim, plebiscitarnim izborima izlaznost u Srbiji ne prelazi 70–80 procenata realnog biračkog tela, odnosno uvek postoji jedan broj apolitičnih, odnosno nedospelih do politike koji se ni u situacijama maksimalne političke drame i mobilizacije ne pojave pred biračkom kutijom, pravo pitanje je zašto se dodatnih nekoliko stotina hiljada birača stranaka naslednica nekadašnjeg DOS-a ovoga puta nije pojavilo na izborima? (Vuković, Čolović, Stojiljković, 2014).

Čini se da oni ovoga puta jednostavno nisu mogli ni da pređu na stranu izbornih pobednika, ni da više praštaju grehe političke kratkovidosti i razjedinjenosti strankama i liderima koje su i ranije sve bezvoljnije podržavali.

U pozadini sve raširenije izborne apstinencije je, međutim, uverenje da je na delu velika tranziciona igra obesmišljavanja svakog realnog izbora u kojoj učestvuju svi relevantni politički igrači.

Krajnji cilj i logika ove igre je povratak u stanje „klimatizovanog“ Rimskog carstva – većina je kako-tako zbrinuta i pružene su joj gladijatorske usluge učesnika u raznim voajerskim igricama i rialiti šouima. U pozadini, stalnim fleksibilizovanjem prava stvorena je klima bespoštedne konkurencije, zavisti i ukupne egzistencijalne nesigurnosti. U nedostatku relativno izvesnog i sigurnog posla svi smo u poziciji da permanentno budemo dostupni potencijalnom poslodavcu i da vremenom pristanemo i na nepristojne ponude. Posledično, većina birača ima neodoljiv utisak da koliko god menjali svoje izborne favorite njihova pozicija ostaje nepromenjeno loša.

Literatura

Politika, 14.5.2014.

Putnam, Robert (2003), *Kako demokraciju učiniti djelotvornom: Civilne tradicije u modernoj Italiji*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Stojiljković, Zoran (2008), *Partijski sistem Srbije*, Službeni glasnik, Beograd.

Stojiljković, Zoran (2011), „Političke familije u evropskom parlamentu“, u: Gordana Pilipović i Zoran Stojiljković (ur.) *Političke grupacije u Evropi*, KAS i EPUS, Beograd.

Stojiljković, Zoran, Spasojević, Dušan (2014), „Partijski sistem Srbije“, u: *Politička sociologija savremenog društva*, (priredio Zoran Stojiljković), Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.

Istraživanja

Mihailović, Srećko et al. (2005), *Političke podele u Srbiji – pet godina posle*, CeSID, Beograd.

Mihailović, Srećko et al. (2006), *Izgradnja proevropske demokratske kulture kroz jačanje kapaciteta kreatora javnog mnjenja*, CeSID, Beograd.

Mihailović, Srećko et. al. (2010), *Vrednosti i identiteti građana Srbije u kontekstu evropskih integracija*, 1, 2 and 3, October 2009 – February 2010.

Vuković, Đorđe, Čolović, Ivo, Stojiljković, Zoran (2014), *Demokratija, poverenje i participacija*, Cesid, NDI, Beograd

Zoran Stojiljković

IZBORNA OBEĆANJA I POSTIZBORNA REALNOST: JAVNE POLITIKE U IZBORNOJ PONUDI

U javnom i političkom životu veoma je raširena tvrdnja da su personalizovanje politike i medijalizacija izbornih kampanja doveli do kraja programskih politika, tj. do stanja u kome se, u suštini, isti programski sadržaji pakuju u različita marketinška pakovanja. Ovaj utisak je u Srbiji dodatno ojačan nakon programske evolucije prvo SPS, a onda i SNS, odnosno procesa „evropeizacije političkih stranaka“ i ulaska stranaka bivše vlasti u proevropski politički *mainstream*. Nasuprot raširenom stereotipu o sveopštoj deideologizaciji, očito da je temeljna ideološka promena prethodila njihovom povratku na vlast 2012. godine i, posebno, izbornom trijumfu SNS i Vučića na izborima 2014. godine.

U tom kontekstu, za birače postaje jako važno traganje za odgovorom na pitanje *šta nam to, zašto i uz koje međusobne razlike, politički akteri nude i kakve nam garancije pružaju da će ostvariti svoja izborna obećanja.*

Izborni programi su, dakle, ipak važan indikator za analizu ponašanja političkih partija, kako u procesu dolaska na vlast, tako i za procenu efekata njihove vladavine. Badž i Robertson

su 1979. godine osnovali Grupu za istraživanje manifesta (The manifesto research group). Kasnije je nastao i Projekat za komparativno istraživanje manifesta (Comparative manifesto project), u okviru kojih se u prethodne tri decenije okupilo više istraživača, koji su svoje teorijsko-empirijske zaključke o procesima pretvaranja izborne volje birača u saglasne javne politike zasnovali na podacima do kojih su došli proučavanjem izbornih programa u velikom broju država.

U svom obrazloženju većeg značaja proučavanja *izbornih programa u odnosu na druge partijske dokumente, zastupnici „manifesto pristupa“ ističu četiri prednosti: (1) programi su skup ključnih partijskih stavova, (2) oni poseduju autoritet, jer ih najčešće usvajaju partijske konvencije, (3) oni poseduju reprezentativnost, jer su rezultat dogovora partije kao celine i (4) ovi programi se objavljuju pre svakih izbora, što omogućava njihovo lakše proučavanje* (Klingemann, H. D., Volkens, A., Bara J., Budge I. and McDonald M., 2006:164).

U politikološkim raspravama postoje dva dominantna konkurentna pristupa objašnjenju kako preferencije birača bivaju pretvorene u javnu politiku (McDonald, M. and Budge I., 2005:89).

Na jednoj strani su zastupnici *teorije partijskog mandata*, prema kojima politička partija koja pobjedi na izborima dokazuje da je dobila podršku za svoj izborni program koji je dovoljno različit u odnosu na izborne programe drugih partija, te na vlasti pristupa njegovom sprovođenju i preuzima potpunu odgovornost za tu aktivnost. (Downs, 1957:20–41).

Na drugoj strani su zastupnici teze o konvergenciji partijskih programa, odnosno *teorije srednjeg mandata*, koji smatraju da političke partije u trci za osvajanje preferencija „srednjeg birača“ (*median voter*), približavaju svoje programske stavove do tačke da se ne može više uvideti suštinska razlika među

programima i političkim partijama i da je teško utvrditi odgovornost za sprovođenje politike. Mekdonald i Badž smatraju da empirijski dokazi u njihovom istraživanju idu u korist prvog pristupa i da *u izbornom periodu „partije nude razumno stabilne pakete politika biračima, što ovima pojednostavljuje procese prikupljanja informacija i donošenja razumnih odluka.“* Međutim, u postizbornom periodu posle formiranja kabineta, postoji tendencija ka važenju drugog pristupa, odnosno konvergenciji politika pobjedničkih partija u javnu politiku koja bi trebalo da predstavlja preferenciju srednjeg birača.

METODOLOŠKI I HIPOTETIČKI OKVIR

Što se tiče analize sadržaja izbornih programa, zastupnici ovog pristupa *kategorizuju stavove političkih partija, te upoređuju tokom vremena stepen promena u okviru jedne partije, zatim između različitih partija i, na kraju, između različitih država.*¹

Naime, Klingeman, Hoferbert i Badž smatraju da je za celovito istraživanje neophodno, uz analizu sadržaja samih programskih dokumenata, uzeti u obzir i reformulaciju klasičnih programskih koncepata, ispitivanje njihovog funkcionisanja u kompetitivnom izbornom procesu i način na koji programi mogu funkcionisati u generalnoj političkoj agendi određenog

¹ *Polazno, ideologiju u svedenom, operativnom smislu određujemo* kao manje ili više koherentan i zaokružen skup ideja kojima se reinterpreтираju prethodno stanje i aktuelna stvarnost i određuje poželjni pravac promena (budućnost), kao i prepreke i otpori na tom putu.

Javne, praktične politike su strategije i operativne metode koje grade država i njeni organi u cilju uređenja i razvoja pojedinih oblasti od javnog interesa i značaja. Govoriti o politici kao *policyju* znači razumeti je kao racionalni, sprovodiv program kojim se žele ostvariti određeni politički ciljevi. Program strukturno sadrži: donošenje odgovarajuće regulative i normativnih rešenja, kao i usaglašenu strategiju aktivnosti, uključiv potrebne finansijske, materijalne i kadrovske resurse. U demokratskim društvima, javne politike sadrže i monitoring nad primenom i evaluaciju ostvarenih učinaka, uključujući i revidiranje, pa i napuštanje neuspelih i nesprovodivih projekata.

mandata vladajućih partija, odnosno konkretne vlade.” (Klingemann H. D., Hofferbert, R. and Budge, I., 1994:21).

Metodski, projekat se bazira na analizi utvrđenih relevantnih policy područja (7 oblasti: spoljna politika, sloboda i demokratija, politički sistem, ekonomija, blagostanje i kvalitet života, struktura društva i društveno grupisanje, analiziranih unutar 56 tema) i njihovom kodiranju i kvantifikaciji i komparaciji.

Kao i u prethodnom (Stojiljković, Pilipović, 2012), u našem istraživanju smo ovaj obrazac pojednostavili polazeći od uslovene, radne podele javnih politika u izbornim manifestima stranaka i koalicija na tri velika tematska segmenta i njihovo razvrstavanje (i kvalitativnu analizu) u 24 uže problemske celine.²

U aktuelnom izbornom kontekstu u Srbiji, tematsku okosnicu i prioritet istraživanja čini traganje za odgovorima na tri ključna pitanja:

² U istraživanju javnih politika u izornoj ponudi na izborima 2012. i 2014. godine, jedinice kodiranja i analize su bili:

I Država i politički sistem

(1) Političke institucije i odgovornost vlasti (organizacija i podela i kontrola vlasti), (2) Vladavina prava i reforma pravosuđa, (3) Regionalizacija, decentralizacija i lokalna vlast, (4) Nacija, nacionalni (i konfesionalni) identiteti i međunacionalni odnosi, (5) Bezbednosne strategije i reforma i civilna kontrola vojske i policije, (6) Međunarodni odnosi, regionalna saradnja i EU integracije, (7) Borba protiv korupcije i organizovanog kriminala, (8) Partijski i izborni sistem i (9) Civilno društvo i demokratija.

II Ekonomski sistem i politika (1) Interpretacija uzroka i načina prevazilaženja krize: eksterni i nacionalni okvir, (2) Ekonomsko-socijalne funkcije države (indikator: prihodna i rashodna dimenzija budžeta), (3) Država kao poslodavac i naručilac (javne nabavke, privatizacija), (4) Globalna i sektorske razvojne strategije i politike, (5) Održivi razvoj: ekonomija i ekologija i (6) Socijalno preduzetništvo.

III Socijalni sistemi i politike (1) Socijalna politika i socijalne službe i osiguranje, (2) Siromaštvo i socijalna kohezija, (3) Rad, zapošljavanje i socijalni dijalog, (4) Rodna ravnopravnost i antidiskriminativne politike, (5) Mladi, (6) Penzije i stara lica, (7) Obrazovanje i nauka, (8) Zdravstvo i (9) Kultura i mediji (indikator: tradicionalne – (post)moderne vrednosti, javni servis i interes – tržišna valorizacija).

- (1) *Koji politički problemi, odnosno predlozi njihovog rešavanja dele političke stranke;*
- (2) *U kojoj meri se razlikuju ideološki i policy stavovi stranaka;*
- (3) *Šta je upravljiva i održiva vladavinska politika u postizbornom periodu.*

Javne politike u izbornoj ponudi, polazeći od (re)distributivnih efekata kao ključnog (socijalnog) kriterijuma, delimo na: (1) *distribucijske ili klijentelističke politike* koje donose korist određenoj maloj grupi i, po pravilu, podrazumevaju borbu i cenkanje oko budžetskih sredstava namenjenih uskim interesnim lobijima, na čiju se podršku računa; (2) *regulacijske politike* kojima se postavljaju „pravila igre“ u različitim oblastima, ali koje, često, takođe imaju značajne ekonomske nus-efekte i (3) *redistribucijske politike* koje, za razliku od klijentelističkih, široko distribuiraju troškove i dobiti na celo stanovništvo (Petković, 2009:68–71).

Na tradicionalnoj, socio-ekonomskoj ravni podela zapravo razlike u vođenim redistributivnim politikama u najvećoj meri vode razlikovanju političke levice, centra i desnice. Od levice se očekuje zagovaranje robusnih redistributivnih politika, kojima se, kroz progresivne poreze, u značajnoj meri vrše transferi od bogatih ka siromašnima u cilju stvaranja društva/države blagostanja i široko dostupnog i kvalitetnog obrazovanja i sistema zdravstvenih i socijalnih usluga. Nasuprot tome, neoliberalnu desnicu karakterišu javne politike koje smanjuju javnu potrošnju i redukuju socijalne transfere pozivajući se na ideologemu da je najbolje prepustiti rešavanje problema blagostanja tržištu i rezultirajućem privrednom rastu.

U ovom radu, polazeći dominantno od odabranog (re)distributivnog pristupa, kao i polazne tematske podele, javne politike dalje preciznije delimo na: a) *državne politike samoodređenja*

političke zajednice koje se bave najbitnijim pitanjima države i političkog poretka kao što su teritorija, građanstvo i osnovna prava i slobode; b) *konstitucijske politike* političkog sistema koje uređuju institucije i koje posledično utiču na kreiranje svih ostalih javnih politika; c) *regulatorne politike koje za cilj imaju usmeravanje ponašanja građana* kroz prekršajne i krivične sankcije; d) *ekonomske politike koje se tiču ekonomskih i fiskalnih pravila*; e) *politike koje regulišu pristup određenim oblastima javnih i privatnih usluga* (zdravstvo, obrazovanje, itd.) i f) *distributivne, socijalne politike*.

SADRŽAJ IZBORNIH PROGRAMA RELEVANTNIH POLITIČKIH PARTIJA

Kao što smo to već konstatovali, *izborni programi su pisani dokumenti koje političke partije izrađuju, usvajaju i predstavljaju biračima pre izbora*. Izborni programi uglavnom imaju dve vrste sadržaja.

Prva vrsta sadržaja su tradicionalni i po prirodi stvari upućujuć i „nemerljivi“ partijski stavovi, koji su vezani za partijsku ideologiju, politiku, imidž, dugoročne ciljeve i interese biračkog tela.

Druga vrsta sadržaja su obećanja, rešenja za probleme i elementi za posebne javne politike, koje političke partije nameraavaju da sprovede kada i ako dođu na vlast i koji kasnije mogu poslužiti za ocenu rada partija u institucijama vlasti.³

³ *Predizbornu analizu* sadržaja izbornih programa čini identifikacija programskih obećanja, ocena usklađenosti sa javnim interesom i kampanja predizbornog informisanja birača. *Programska obećanja* su esencijalni sadržaj u izbornim programima, a posebno ocena njihove usklađenosti sa potrebama građana. *Analiza realizacije izbornih programa* vladajućih partija je aktivnost kojom se proverava ispunjenost obećanog u toku i na kraju mandata, a kampanja informisanja treba da građane učini sposobnijim da na izborima kazne ili nagrade vladajuće partije. Kasapović, Mirjana, (2003), *Izborni leksikon*, Zagreb: Politička kultura, str. 156–157.

Na osnovu njih može se meriti i ocenjivati partijska uspešnost, sposobnost zastupanja javnog interesa, kredibilitet i verodostojnost. U odnosu na partijske političke programe koji su opštiji, dugoročniji i ideološki sadržajni, izborni programi-manifesti političkih partija su konkretniji, kratkoročniji i sa minimumom ili bez ideoloških sadržaja.

Analizom izbornih programa političkih partija moguće je dobiti odgovor na više pitanja: koje programske sadržaje i vrednosti dele biračko telo i političke partije, koliko su političke partije dosledne u davanju konkretnih obećanja na izborima, koliko su obećanja u skladu sa očekivanjima građana i koliko su merljiva i precizna i, najzad, kakvo je bilo ispunjavanje datih obećanja?

*Relevantni programski sadržaji za analizu su obećanja koja podrazumevaju definisan cilj ili rešenje za određenu oblast ili problem u budućem ili vremenu do narednih izbora.*⁴

Na drugoj strani, irelevantni programski sadržaji su političke ocene predizbornog stanja i vlastitih ili tuđih rezultata vlasti, kompromitujući sadržaji o drugim partijama, i ideološki i drugi sadržaji koji nemaju obeležja programskog obećanja.

IZBORI 2014: IZBORNE PORUKE I POUKE

Vratimo se sada na polaznu dilemu o prirodi političke ponude u Srbiji, odnosno pitanje da li se radi tek o personalizovanoj, medijskom logikom vođenoj (John Street, Thomas Meyer) kampanji i tek simboličkoj inscenaciji političkih razlika, odno-

⁴ Prema preciznosti ili merljivosti programski sadržaji su svrstani u precizne, nedovoljno precizne i nemerljive. Pod preciznim programskim sadržajima podrazumevaju se oni kojim se obećava nešto potpuno merljivo i nedvosmisleno po kvantitetu, kvalitetu i roku, pod nedovoljno preciznim ono što nema dovoljnu preciznost za ocenu i merenje, a pod nemerljivim sadržajima sve što je uopšteno i teško ili nikako merljivo (Dejanović, 2014).

sno političkom spektaklu (Edelman) i ponudi manje-više istog – višestranačkom jednopartizmu? (Petković, 2009:66–68).

Našu ključnu polaznu hipotezu čini stav da je sa podelom radikala i formiranjem i programskom evolucijom naprednjaka i, posebno, sa njihovim izbornom pobedom, uz gubitak parlamentarnog statusa Šešeljevih radikala, već na izborima 2012. godine, formiran (proevropski) politički mainstream iza koga stoji kvalifikovana većina građana. No to još ne znači da se u politici u Srbiji radi tek o marketinškoj inscenaciji političkih razlika i golom kljentelizmu. Istina je, primera radi, da se u parlamentu Srbije formiranom nakon izbora 2014. godine EU integracijama više niko ne suprotstavlja. No, uz rezultate istraživanja koji unazad dve godine pokazuju da je podrška ulasku u EU, koja je i sama u ozbiljnoj transformacijskoj krizi, pala tek na nešto više od polovine građana, teško da bi se moglo tvrditi da su identitetska pitanja u Srbiji stvar marginalnih grupa i političke prošlosti. Sukobi u i oko Ukrajine i povratak hladnoratovske klime, odnosno delikatna pozicija Srbije između suprotstavljenih aktera će samo produžiti trajanje osetljivih političkih izbora. Istovremeno i unutar dominantnog proevropskog izbora mogu rasti napetosti i razlike između optiranja za Evropu solidarnosti ili Evropu profita.

Sa izbijanjem globalne ekonomske krize i na nivou redistributivnih strategija postoje naime jasna nastojanja da se stranke političko-ideološki jasno profilišu i pozicioniraju u skladu sa evropskim uzorima. Unutar Lisabonskog procesa, odnosno nastojanja EU da se evropski socijalni model reformiše i prilagodi zahtevima globalne konkurentnosti razvijen je, kroz liberalni otklon demohrišana, ali i socijaldemokrata, *set policy* strategija i modela koji bi trebalo da obezbede realizaciju vrednosti socijalne kohezije i uključenosti marginalizovanih grupa. Ti se modeli, unutar politike uslovljavanja, praktično preporučuju političkim akterima u zemljama članicama i potencijalnim kandidatima i postaju deo poželjne (proevropske) političke

mantre u zemljama poput Srbije. Posledično, razlike između već tradicionalne, populističke izborne retorike i postizborne vođene politike su, po pravilu, najveće upravo u oblasti re-distributivnih politika.

IZBORNA PONUDA

Na osnovu analize u izbornim manifestima predloženih javnih politika, mogao bi se izvući zaključak da se među temama o kojima su učesnici na izborima rado govorili izdvajaju tri grupe: (1) ekonomski razvoj i borba protiv nezaposlenosti i siromaštva, odnosno socijalna politika i mere za povećanje zaposlenosti, (2) spoljna i regionalna politika i (3) borba protiv korupcije i kriminala.

Moglo bi se zaključiti da su izbori 2014. godine prvi izbori sa izrazitom dominacijom predloga ekonomskih javnih politika na izbornom političkom tržištu.

Tako, recimo, u svojoj analizi izborne kampanje za parlamentarne izbore 2014. godine, Zoran Slavujević i Siniša Atlagić konstatuju da, sa izuzetkom DSS i delimično NDS, u izbornoj ponudi i porukama ekonomske i socijalne poruke čine između tri petine (DS) i čak devet desetina svih poruka (URS).⁵

⁵ Među porukama *SNS-a* daleko najbrojnije su bile one koje su se odnosile na ekonomske i socijalne teme (74%), pa na borbu protiv korupcije i kriminala (15%), dok se tek svaka deseta poruka odnosila na politiku, obrazovanje i nauku i zdravstvo. I među porukama *SPS-a* najbrojnije su one koje su se odnosile na ekonomiju i socijalna pitanja (67%), dok je o korupciji zabeležena samo 1 poruka. U agendi *DSS-a* dominirale su političke teme (56%), pa onda ekonomske i socijalne (41%), dok je obrazovanju i nauci, kao i zdravstvu posvećena po jedna tema, a nije zabeleženo da je tematizovano pitanje korupcije i borbe protiv organizovanog kriminala. Struktura poruka *URS-a* je bila sasvim neuravnotežena – 9 od 10 poruka je bilo posvećeno ekonomskim i socijalnim pitanjima, a ostalo obrazovanju i nauci (8%), korupciji i politici (po 1%), dok zdravstvo nije tematizovano. Slično je i sa porukama *LDP* – tri četvrtine njih su se odnosile na ekonomiju i socijalna pitanja, svaka peta na obrazovanje i nauku, a 6% na korupciju i na zdravstvo. Najuravnoteženiju strukturu poruka imao je *DS* – nešto više od polovine se ticalo ekonomije i

Naravno, ne radi se ni o kakvom iznenađenju ako se zna da je između dva izborna ciklusa stopa nezaposlenosti dalje rasla i dosegla 24%, odnosno da je bez posla svaki četvrti radnosposobni, uz istovremeni rast broja penzionera. Javni dug i zaduženost su dalje rasli a da nije došlo do odgovarajućih pomaka u rastu proizvodnje i razvoju infrastrukture. Na drugoj strani, prosečna plata, sve manjeg broja zaposlenih, njih jedva 1,75 miliona, stagnira oko 400 evra uz tendenciju da se, sa padom kursa dinara i najavljenim smanjivanjem zarada u javnom sektoru, dalje topi i obezvređuje.

Pregled izbornih platformi i obećanja upućuje, međutim, i na zaključak da, *osim u slučaju spoljne, a naročito regionalne politike, političke stranke nisu ponudile dovoljno distinktivne i precizne programe* kako bi se razlikovale jedna od druge i time omogućile građanima da donesu odluku koja bi se bazirala na potpunim informacijama. Ostanak izvan parlamenta i evrofobičara (DSS, Dveri, SRS), ali i evroatlantskih avangardista (LDP) govori, međutim, o meri u kojoj je za većinsko biračko telo ona postala malo važna. U vremenu prolongiranog trajanja i produbljavanja krize od ključnog značaja je ipak činjenica da su izvan parlamenta ostale i ovoga puta stranke i koalicije koje su se zalagale za političku i vojnu neutralnost (DSS), ili i za radikalno prevrednovanje dosadašnje politike i napuštanje „mape puta“ ka evropskim integracijama (Dveri, SRS) ostvarujući još slabiji izborni rezultat.

Na drugoj strani, ključno pitanje redistribucije ili tržišne alokacije, odnosno štednje i budžetske discipline, uz racionalizaciju javnog sektora, investiranje, socijalna davanja i zaštitu,

socijalne politike (57%), a u ostalima su tretirane teme iz oblasti obrazovanja i nauke (17%), zdravstva (11%), politike (10%) i borbe protiv korupcije i kriminala (5%). Sličnu strukturu kao i DS imale su poruke *NDS* – 44% posvećeno ekonomiji i socijalnim pitanjima, 22% politici, po 11% obrazovanju i zdravstvu, s tim što tretiranje pitanje borbe protiv korupcije i kriminala nije zabeleženo (Slavujević, Atlagić, 2014:4).

uz regulišuću i razvojnu funkciju države gotovo sve izborne aktere smešta u centar.

Izbornu ponudu ovoga puta odlikovao je pre svega visok stepen saglasnosti, posebno unutar proevropskog političkog mainstreama, oko ključnih pitanja razvojne ekonomske politike koja se gotovo ne problematizuju, predstavljajući neku vrstu političke mantre:

- a) prioriteti (ekonomskih) javnih politika: infrastruktura, energetika, građevinarstvo, poljoprivreda i prerada, obrazovanje, zelena ekonomija, IT tehnologije,
- b) reforma javnog sektora,
- c) penziona reforma i
- d) reforma obrazovanja i zdravstva.

Prostor za *otvorena pitanja i polemička politička izborna sučeljavanja* ostavljen je za pitanja utvrđivanja udela u odgovornosti, odnosno krivici za:

- a) javne finansije i budžetska odgovornost: razmere i način saniranja „budžetske rupe“,
- b) poresku evaziju i razmere raširenosti sive ekonomije (30–40 odsto BDP),
- c) politiku poreza (direktnu i indirektnu) i (progresivne) poreske stope,
- d) dramatično i neodrživo uvećanje broja zaposlenih u javnom sektoru,
- e) subvencije i efekte restrukturiranja i privatizacije i

f) položaj i sudbina nacionalnih banaka pred „neodoljivim šaromom“ njihovog razaranja od strane komesara partija na čelu javnih preduzeća i omiljenih privatnika.

Svoju, pokazaće se više nego ubedljivu izbornu pobjedu SNS ovoga puta temelji pored antikoruptivne retorike, ali i prakse, na zalaganju za demontažu „partijskog kapitalizma“ i kontrolu nad upravljanjem i zapošljavanjem u predimenzioniranom javnom sektoru. Praktične korake i način na koji to misli da izvedu izborni pobjednici su ostavili za period posle izbora, odnosno za program nove Vlade. Tek načelno kao ključni pravci promena naglašeni su:

- korporativizacija javnih preduzeća,
- sređivanje administracije – racionalizacija broja zaposlenih,
- uređivanje javnih finansija – budžetska disciplina,
- sporazum sa ozbiljnim sindikatima i poslodavcima o radu i zaradama.

TEMATSKI FOKUSI

Koalicija oko socijalista garantovala je, u skladu sa svojom već uobičajenom naglašenom socijalnom retorikom, otvaranje novih radnih mesta i zaštitu radnika, seljaka i penzionera, uz poruku lidera SPS-a Ivice Dačića da bi u Srbiji trebalo uvoditi evropske zakone, „a ne zakone o radu poput onih iz Pakistana i Avganistana“. Dačić je istakao da ne mogu penzioneri i oni sa malim zaradama da plaćaju ceh takozvanih reformi, upitavši „koji čarobnjak može to da izvede a da mu pri tome još i aplaudiraju“.

Prema njegovim rečima, obećanja u ovoj kampanji mogu se uporediti sa bajkama braće Grim ili crtanim filmovima koji su nekada puštani uoči drugog Dnevnika.

Zamenik predsednika PUPS-a, Milan Krkobabić, istakao je da ta koalicija nije protiv reformi, ali da prvo „moramo da se dogovorimo sa sindikatima i radnicima i imamo socijalni mir“. „Gospodo reformatori, bez socijalnog mira nema reformi“, istakao je Krkobabić, naglasivši da u Srbiji nema viška zaposlenih nego manjka posla. On je rekao da oni koji tvrde da su socijalna davanja i izdaci za penzionere balast za državu, ne umeju da rade, i da takvi stavovi „predstavljaju dokaz nesposobnosti onih koji ih izgovaraju“. ⁶

Stiče se utisak da se ova koalicija od izbora do izbora dosledno drži nepisanog pravila da u izbornoj kampanji, saglasno logici partijskog polja ili mandata, tvrdo formuliše, istina bez preciznijeg određenja i kvantifikacija, osim u slučaju penzija, prioritete i interese „svoga“ biračkog tela. Nakon toga, ona (kao mlađi partner) ulazi u pregovore oko vlasti i, uz isticanje razloga političke oportuniteti i celishodnosti, na poziciji vlasti, odustaje od izbornih obećanja.

Lider Nove demokratske stranke Boris Tadić je u kampanji isticao da ne prihvata odgovornost za vlast koju nije imao do 2008, ali prihvata sve greške koje je potom počinio i naglasio da neće moći da sarađuje jedino sa SPS, jer je misija te partije završena. Tadić, koji je bio predsednik Srbije od 2004. do 2012, dok je njegova tadašnja DS imala većinu od 2008. godine, navodi da četiri godine izvršne vlasti nisu dovoljne da se reši loše upravljanje zemljom. Činjenica da je ekonomija najvažnija tema izbora predstavlja veliko postignuće, smatra

⁶ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2205/%D0%98%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D>.

Tadić, koji podseća da su nekada teme bile ratovi, politika prema Kosovu ili nametnute priče ko je izdajnik, a ko ne.

Problem u protekle dve godine je produbljeno i ubrzano zaduživanje, ukazao je Tadić, napominjući da je ova Vlada za godinu dana uzela više od pet milijardi novih kredita. Da je izdržala ceo mandat, novi dug bi bio 23 milijarde. Kredite treba uzimati isključivo za razvojne projekte, a ne podmirivanje tekuće potrošnje, smatraju Tadić i NDS.

Taktičko-politički cela grupacija oko Tadića je praktično nastojala da redizajnira svoj prethodno stečeni gubitnički imidž i da se pokaže kao realna, konstruktivna alternativa i izbor između „posvađanih“ naprednjaka i Đilasovih demokrata.

DS i tadašnji lider stranke Dragan Đilas su kampanju bazirali na stavu da je samo glas za Demokratsku stranku glas protiv vlasti Srpske napredne stranke. Postoje samo dve kolone na izborima, Vučić i oni koji su sa njim i mi koji nećemo sa njima. Idemo na izbore da pobedimo, jer strah ne može da vlada Srbijom – rekao je predsednik DS Dragan Đilas na mitingu na beogradskom Trgu Republike. Đilas je istakao da DS ne priziva nasilje i ukrajinski scenario i da to nikada nije ni činila, ali da ne želi ni severnokorejski scenario po kome jedan čovek dobija sto odsto glasova, nego srpski scenario u kojem će građani dobiti šansu da žive bolje. Đilas je ocenio da će Srbija, ako sadašnja vlast ostane, bankrotirati za godinu dana, zaposleni će ostati bez posla, a penzioneri bez penzija i ukazao da to nije prizivanje ničega lošeg, nego hrabro ukazivanje na ono što će se dogoditi. Nudimo rešenja – svakom detetu besplatan udžbenik, trudnicama puna plata i pomoć penzionerima sa najmanjim penzijama. Mi smo izgradili mostove, renovirali bulevare, a vlast se zadužila pet milijardi evra, a nisu napravili nijedan kokošinjac – rekao je Đilas. On je istakao da se DS zalaže za to da se lekarima, rudarima i profesorima povećaju plate, a ne da budu smanjene. Đilas je ocenio da vlast ne

shvata šta je realnost i naveo da je stvarnost Srbija na zemlji, a ne na vodi.⁷

Predsednik Nove stranke Zoran Živković rekao je da se ne sme dozvoliti „gnjidalnim trutovima“ da uništavaju budućnost Srbije. Ne diktaturi! Srbija počinje da liči na pakao Miloševićevih 90-ih i vladaju ljudi koji su vladali devedesetih. On je kazao da je vlast proglasila velike uspehe u borbi protiv kriminala, a da su uhvaćene „samo sitne ribe, dok moćni somovi slobodno plivaju močvarom kriminala“.

Na drugoj strani, uprkos novom zaokretu i naglašenoj socijalnoj i proinvesticionoj retorici, u kojoj gotovo da nisu imali konkurencije, čak ni u redovima koalicije oko SPS, cenzus je ovoga puta bio previsoka lestvica za URS.

Izborni neuspeh pretrpeo je i LDP i pored iskazane, u odnosu na raniju praksu atipične spremnosti, da na planu realizacije reformi saraduje i sa Vučićem i SNS. U izbornom manifestu koji obiluje poetikom i stilskim ornamentima, među brojnim tezama koje imaju status „opšteg mesta“ (o lažnoj prošlosti, tranziciji, hroničnoj krizi, srbovanju, Kosovu, „odlivu mozgova“), akcentat sa stavlja na potrebu rešavanja političke krize, kao uslovu rešavanja svake druge krize. Dokument se zalaže za „konkurentnu i dinamičnu ekonomiju“, odnosno za reforme koje imaju visoku cenu, ne precizirajući način na koji će reforme biti sprovedene (osim nagoveštaja ukidanja besplatnog zdravstva i smanjenja broja i obima javnih i državnih preduzeća). Dokument traži i izmene Ustava i definisanje trajnog rešenja za Vojvodinu, ulazak Srbije u NATO (sa argumentacijom protiv vojne neutralnosti) i ulazak u EU, radi obezbeđivanja konkurentnije privrede, modernijeg obrazovanja, zrelijeg političkog vođstva i uređenijih društvenih odnosa. Najveća vrednost izbornog programskom

⁷ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2420/Miting-DS-na-Trgu-Republike-Samo-glas-za-DS-je-glas-protiv-vlasti-SNS>.

dokumenta *Dogovor* (koja proizilazi i iz samog naslova, a kojoj je posvećen završni pasus) jeste svest o potrebi postizanja najšireg mogućeg socijalnog konsenzusa.

U polju analiza ekonomskih politika međustranačke razlike se u velikoj meri uspostavljaju oko stava odakle će pretežno doći investicije i šta je (ne)poželjni pravac i prioritet ekonomske saradnje i razmene – Zapad ili Istok (Rusija) i arapske zemlje, odnosno ko je gde na lestvici prioriteta.

Na drugoj strani, postoji čitav korpus tema koje su bile neopravdano zapostavljene, a značajne su za rad sledeće vlade, dalje evropske integracije Srbije ili standard građana. U tu grupu spadaju takođe tri grupe tema:

- u oblasti političkog sistema to su, kao i u prethodno vođenoj kampanji, bezbednosna politika i civilna kontrola policije i vojske;
- u oblasti ekonomije to su interesno kontaminirana pitanja privatizacije preostalih velikih sistema, socijalnog preduzetništva i socijalne kohezije, odnosno socijalne inkluzije;
- u oblasti socijalnih odnosa i sistema radi se, pre svega, o pitanjima rodne ravnopravnosti i antidiskriminativne politike, kvaliteta života, ekologije i održivog razvoja, kao i kulture i prioriteta kulturne politike.

U prethodnom istraživanju iz 2012. godine formulisani zaključak da socijalnu i političku scenu Srbije odlikuju jak tradicionalistički i populistički a slab modernizirajući, postmaterijalistički pol, ostaje i dalje na snazi (Stojiljković, 2012:21–22).

Posledično, u izbornoj ponudi, u polju levo-desnih podela posle izbora iz 2014. godine nema, odnosno nema u parlamentarnim klupama, pokrivena pozicije levog ali više ni desnog al-

terglobalizma, kao ni relevantne ekološke stranke. Čini se da upravo predominantne centrističke pozicije omogućuju najšire moguće koaliranje.

Realnu opasnost od nastajanja političkog kartela okupljenog oko, nakon izbora predominantnog, SNS, dobro ilustruje i na ovim izborima gotovo potpuno *odsustvo tema vezanih za izborne reforme, građansku participaciju i kvalitet političkih elita.*

Indikativno je da na gotovo nikakvu reakciju izbornih takmaca nije naišlo zalaganje stručne javnosti za personalizaciju izbornog sistema, kao ni nastojanje Birodija, Crte i drugih OCD da birači ostvare uvid u kadrovske lične karte kandidatkinja i kandidata na izborima koje sadrže:

- obrazovni i profesionalni karijerni put i postignuća,
- vlasnička i upravljačka prava,
- upravljačke i funkcije u nadzornim, odnosno upravnim odborima,
- funkcije u sportskim i profesionalnim udruženjima, NVO,
- poslove sa državom i učešće u javnim nabavkama,
- poslovanje firmi, banaka i ustanova i sopstveno angažovanje i odgovornost.

Za odluku birača uopšte, kao u popularnoj reklami, „nije svejedno“ ni da li je kandidat/kandidatkinja za poslanika/poslanicu učestvovao u procesu privatizacije kao kupac društvene imovine po bilo kojem od tri do sada postojeća zakona i da li su pri tome postupali u skladu sa zakonom?

UMESTO ZAKLJUČKA: DUGOROČNI TRENDVI I EFEKTI

Nepodeljeni je utisak velike većine posmatrača izbora da ovoga puta vođena izborna kampanja i data izborna obećana nisu naročito uticale na birače, odnosno da je jedna od osnovnih karakteristika ovih izbora nizak nivo motivacije birača i odsustvo uobičajene ubedljive „izborne groznice“. Naknadna istorija i analize izbornog ponašanja građanki i građana Srbije pokazale u kojoj meri se radi o nezainteresovanosti birača za izbore čiji se ishod znao i pre njihovog raspisivanja ili još načelnijoj zasićenosti izborima i zamoru birača prevarnom političkom ponudom i preteranim obećanjima? Ili pak o početku trenda tematskog i političkog pregrupisavanja u kome onda i birači opreznije vagaju i tragaju za odgovorom na pitanje ko iz bogate političke ponude može najbolje realizovati njihove interese i realizovati, recimo, ključne ekonomske i socijalne politike.

Kratkoročno posmatrano, nakon „evropeizacije“ političkih partija u Srbiji, u prvom redu SPS i uspeha projekta sa SNS, izborna ponuda je postala još uniformnija, uz očuvanu tendenciju da ima malu informativnu i saznavnu vrednost. Stranke i koalicije, po pravilu, ne preciziraju institucionalni okvir i materijalne i kadrovske resurse, kao ni rizike i socijalnu cenu realizacije predloženih javnih politika. Pritisak medija, OCD i ukupne „političke javnosti“ da svoju ponudu učine upitnom i proverljivom je čini se bio još slabiji nego u prethodnim izbornim ciklusima. Kampanjom i dalje dominiraju globalne političke ocene predizbornog stanja, polemički zaoštrene ocene vlastitih ili tuđih rezultata vlasti, kompromitujući sadržaji o drugim partijama, načelni ideološki sadržaji – rečju sadržaji koji nemaju karakter (merljivog) programskog obećanja.

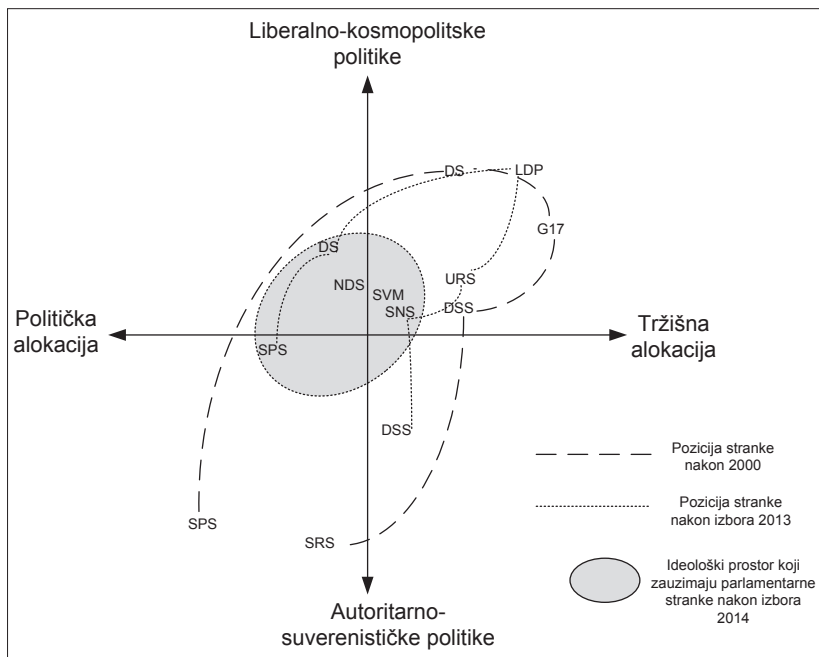
U svom istraživanju izbornih poruka i Slavujević i Atlagić takođe konstatuju da ključna karakteristika izborne ponude 2014. godine jeste da su je činile *opšte poruke, poruke-ciljevi, po-*

ruke koje su upućivale na pravce delovanja partija (četiri od pet, odnosno 83% ukupnog broja poruka). Konkretna obećanja kojima se operacionalizuju opšti ciljevi – naznačuju mere i rokovi za njihovo ostvarivanje, obećanja na osnovu kojih bi birači eventualno mogli novu vlast da „drže za reč“ su se pojavljivala retko (17%) i to nešto više od proseka ona koja su se odnosila na obrazovanje i nauku (23%), a najmanje na problem korupcije i organizovanog kriminala (svega 3%, odnosno jedna poruka). Najviše konkretnih izbornih obećanja pri tome su sadržale poruke DS-a (41% ukupnog broja poruka ove stranke), pa DSS-a (30%), a vrlo malo je učešće konkretnih obećanja među porukama SPS-a (15%), LDP-a (13%), SNS-a (12%) i URS-a, tek 6% (Slavujević, Atlagić, 2014: 4).

Na drugoj strani, ako bi želeli da ponudimo dugoročniji model za razumevanje logike i dinamike promena „političke ponude“, mogli bi početi od konstatovanog značaja koji ima obavljena transformacija SNS i SPS i njihovo pomeranje od autoritarnog pola ka integracijskom i modernističkom. Istovremeno, dolazi do blagog naginjanja partijskog sistema ka gornjem desnom kvadrantu (modernizam i evrointegracije, tržišna rešenja), van kojeg ostaju SPS (i dalje dominantno na strani državnog intervencionizma u privredi), DSS (zbog evroskeptične politike) i SRS koja se nakon odvajanja SNS vraća svojim pozicijama u donjem desnom kvadrantu (partikularističke i autoritarne politike, umerena ekonomska pozicija). Zbog svega ovoga partijski sistem sve više izgleda poput grčkog slova Ω (omega) koje je blago nagnuto na desno.

Dakle, ukoliko prepozicioniranje posmatramo u dužem vremenskom periodu i ako smo fokusirani na veće stranke (ili one koje predvode koalicije), očigledno je da je došlo do uočljivog sužavanja ideološkog prostora u Srbiji. Ipak, u trenutnom institucionalnom aranžmanu male stranke su još uvek značajne, pa se ni njihove ideološke pozicije ne mogu potpuno zanemariti. Ovo se naročito odnosi na stranke radikalne desnice

(SRS, Dveri) koje su ostale bez parlamentarnog statusa, ali sa relevantnim izbornim rezultatima, ali i nove gubitnike na izborima 2014. godine – DSS, LDP i URS.

(Stojiljković, Spasojević, 2013,455).

Drugi zanimljiv fenomen je slabljenje i fragmentiranost političke levice. Na martovskim izborima sve stranke (samo)proklamovane levice nisu ukupno prikupile ni 30% glasova. Posebno zanimljiva je činjenica da je to ukupan zbir glasova koje su dobile tri (SPS-PUPS-JS, DS, NDS), odnosno, ako računamo i doprinos Ljajićevog SDPS listi oko naprednjaka i učešće SDU na listi LDP, čak pet suprotstavljenih izbornih lista.

Očito da su u Srbiji samoproklamovane partije (socijaldemokratske levice), ali i sindikati i NVO, beskrajno fragmentirane i podeljene na one na vlasti i one u opoziciji toj vlasti. Istovremeno, one jedva da su u praksi išta više od patronažnih udru-

ženja bez jasnog socijalnog i političkog identiteta. Najbolji test za meru njihovog levog usmerenja su, recimo, efekti njihove participacije u vlasti na ostvarenje vrednosti solidarnosti i socijalne kohezije, na jednoj, i veličina stečene imovine njihovih funkcionera, na drugoj strani. Ili pak „kvantni skok“ proizvedenih podela i zaokreta koji obeshrabruje pristalice, uključujući i poslednju podelu demokrata na DS i NDS.

Iskreno rečeno, propadanju radništva i sindikata kao „svoje“ političke klijentele, odlučujuće je doprinela upravo samoproklamovana levica – prvo je (nacional)socijalistička SPS uvela Srbiju u rat i izolaciju, a onda su nas nakon kratke faze normalizacije, evrokompatibilne elite kroz politički ili „burazerski“ kapitalizam“ dodatno razvlastile i osiromašile.

Ne čudi zato činjenica da pred izbore svaka izborna lista ima po neku (patuljastu) socijaldemokratsku stranku i nekakav sindikat koji za jedno ili dva prolazna mesta na poslaničkim listama nude svoju podršku. Partneri se pritom menjaju po principu ko da više. Izborni savez ASNS sa tržišno-liberalnim LDP ili pak transfer USS „Sloga“ od socijalista ka Đilasovim demokratama, koji su pak, sa svoje strane, do skoro sarađivali sa sindikalistima iz Konfederacije, samo su neki od lokalnih paradoksa. Paradoksa zbog kojih izborna scena u Srbiji neodoljivo podseća na vašarište ili provincijski bazar. Fragmentiranoj i prenaseljenoj partijskoj ponudi odgovara ista takva sindikalna tražnja, pri čemu svaki politički „sposoban kupac“ može za mandat-dva u parlamentu pokupovati sve one koji se ne usuđuju da sami uđu u izbornu arenu ili ne mogu da steknu status relevantnog i reprezentativnog sindikata.

Femen fragmentiranosti, beskrajnih linija podela i personalnih omraza u istoj meri, međutim, pogađa na drugoj strani i partije umerene i krajnje desnice. Nespremnost evrofobične desnice i desnog centra da zajedno izađu na izbore i efekat takvog

izbora su u tom pogledu gotovo paradigmatičan primer, bez obzira na činjenicu da se radi o desničarima prve (DSS, SRS) i druge (Dveri, Treća Srbija) generacije.

Srbija tako, što je ujedno i njena ključna politička karakteristika, očito spada u red država sa plitkim, nerazvijenim političkim tržištem. Nediferenciranoj tražnji koju obrazuje velika većina siromašnih, nezaposlenih i frustriranih (dugim propadanjem zemlje) građana, odgovara preobilna ponuda impregnirana demagogijom i navodnom brigom za „običnog“ čoveka, kao i visokofrekventnim napadnim pominjanjem solidarnosti i socijalne pravde.

Istini za volju, politički preduzimači u zemljama periferije su pritom na vetrometini između glasača i zahteva domaćih i međunarodnih sponzora. Prostor i sadržaji vođenih javnih politika paradigmatičan su primer za tvrdnju sociologa Ivana Krasteva da sve stranke i koalicije na Balkanu u vreme izbora uđu u strasnu ljubavnu vezu sa (siromašnim) biračkim telom, a kada dođu na vlast stupaju u brak sa međunarodnim finansijskim organizacijama (Krastev, 2004). Birači na nacionalnim izborima još i mogu da menjaju nomenklature na vlasti, ali ne i ključne elemente globalizovane ekonomske i socijalne politike.⁸

Pri tom, treba naglasiti da problem Srbije i zemalja u regionu, koje ulaze u iscrpljujuću trku da pružanjem sve većih pogodnosti privuku strane investicije, nije, kako se to često u javnosti

⁸ Umesto bilo kakvog „uputstva za upotrebu“ glasačkog listića predložimo svim građankama i građanima da dobro porazmisle i potraže odgovore na pitanja: Ko su politički sponzori neuspešnih privatizacija? Ko je i kroz koje mehanizme omogućio „uspešnim“ preduzetnicima da uruše nacionalne banke sa većinskim državnim kapitalom? Kojim linijama su bez ikakve kontrole i procena deljene subvencije i razvojni krediti? Zašto najbogatiji ne plaćaju poreze u zemlji i zašto ni „socijalno odgovorne“ vlasti u Srbiji nisu uvele progresivno oporezivanje umesto da se kroz „solidarne poreze“ oporezuju i zarade od „čitavih“ 500 evra? Ko se proslavilo skečom da će lakše otpuštanje automatski dovesti i do lakšeg zapošljavanja kao da zapošljava zakon, a ne uspešni razvojni projekti i strategije?

može čuti, „prezaštićeno“ radništvo, već odsustvo pravila igre, slabo antimonopolsko zakonodavstvo i „politički kapitalizam“, odnosno, bogaćenje uz prisustvo i pomoć vlasti.

Literatura

- Barišić, Matija (2014), „Uticaj socijalnih rascepa na polje politike u Srbiji“, master rad, Fakultet političkih nauka u Beogradu.
- Beyme, von Klaus, (2002) *Transformacija političkih stranaka*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Bobio, Norberto, (1997) *Desnica i levica: razlozi i smisao jedne političke distinkcije*, Beograd: Narodna knjiga i Podgorica: CID.
- Budge, I., Klingemann, H.D., Volkens, A., Bara J. and Tanenbaum, E., (2001), *Mapping Policy Preferences: Estimates for Parties, Electors, and Governments, 1945–1998*, Oxford: Oxford University Press.
- Dejanović, Momir, (2011), *Izbori u BiH 2006 i 2010 godine, obećanja, rezultati i imovina*, Doboj: Centar za humanu politiku.
- Dejanović, Momir, (2014), „Uporedna analiza izbornih programa relevantnih političkih partija u BiH, Srbiji i Hrvatskoj u periodu 2002–2012 godina“, doktorska disertacija, FPN, Beograd.
- Downs, Anthony, (1957), *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper and Row.
- Krstev, Ivan (2004): *Zamka nefleksibilnosti*, BFPI, Beograd.
- Keane, John, 2007, „Prijedlog za pravno promišljanje podrijetla i budućnosti predstavničke vladavine“, Anali Hrvatskog politološkog društva, Zagreb.
- Krstev, Ivan (2004): *Zamka nefleksibilnosti*, BFPI, Beograd.
- Hejvud, Endru, (2004), *Politika*, Beograd: Clio.
- Kaningam, Frenk, (2003), *Teorije demokratije*, Beograd: Filip Višnjić
- Kanfora, L., (2007), *Demokratija, istorija jedne ideologije*, Beograd: Clio.
- Kasapović, Mirjana, (2003), *Izborni leksikon*, Zagreb: Politička kultura.
- Kirchheimer, Otto, (1966), „The Transformation of the Western European Party Systems“, In: *Political Parties and Political Deve-*

- lopment*, Eds. J. Palombara and M. Weiner, Princeton and New Jersey: Princeton University Press.
- Kitscelt, Herbert, „The Formation of Party Systems in East Central Europe“, *Politics and Society* 20 (March 1992): 16–17.
- Kitscelt, Herbert, (1995), „Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies (Theoretical propositions)“, *Party Politics* Vol.1 No. 4, London, Thousand Oaks and New Delhi: SAGE Publications.
- Klingemann, H.D., Richard I. H. and Ian B., (1994), *Parties, Policies and Democracy*, Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Klingemann, H.D., Volkens, A., Bara J., Budge I. and McDonlad M., (2006), *Mapping Policy Preferences II: Estimates for Parties, Electors, and Governments in Eastern Europe, European Union, and OECD 1990–2003*, Oxford: Oxford University Press.
- Slavujević Zoran, Atlagić Siniša, *Kampanja za vanredne parlamentarne izbore 2014. godine: Ekonomska i socijalna agenda u službi promocije lidera*, Balkanska istraživačka mreža – BIRN, Beograd, 2014.
- Stojiljković, Zoran (2007): „Socijaldemokratija u Srbiji – prostori, šanse i mogućnosti“, u: Brana Marković i Zoran Stojiljković, *Socijaldemokratija i socijaldemokratske stranke*, Službeni glasnik, Beograd.
- Stojiljković, Zoran (2012), „Izborna obećanja i postizborna realnost: Javne politike u izornoj ponudi u Srbiji“, u: *Javne politike u izornoj ponudi*, (ur.Gordana Pilipović i Zoran Stojiljković), KAS, FPN, Centar za demokratiju, Beograd.
- Stojiljković, Zoran i Spasojević, Dušan (2013), „Programske pozicije i unutarstranački odnosi stranaka u Srbiji nakon izbora 2012.“ u *(Ne)demokratsko redizajniranje političkih partija u Srbiji*, Stojiljković, Pilipović, Spasojević (ur.), Beograd: Konrad Adenauer Stiftung.

Dušan Spasojević
Boban Stojanović

EKONOMSKE I SOCIJALNE POLITIKE U IZBORNOJ KAMPANJI 2014.¹

U ovom poglavlju analiziramo najvažnije socio-ekonomske ideje u kampanji za vanredne parlamentarne izbore 2014. u Srbiji. Pored analize kampanje, u poglavlju ćemo pokušati da objasnimo kontekst u kome se odigravala kampanja, strategije i taktike stranaka i koalicija i da napravimo poređenja sa izborima 2012. kada to bude moguće i analitički korisno.

U analizi socio-ekonomskih tema u kampanji za prethodne parlamentarne izbore 2012. godine ukazali smo na očekivanje da će nakon uspostavljanja bazičnog konsenzusa o evrointegracijama (koji se dogodio kao posledica izbora 2008. i raspada SRS, te nastanka SNS) doći do jasnijeg profilisanja političkih partija u odnosu na ekonomska pitanja (Spasojević, 2012). Ovakav sled bi bio očekivan imajući u vidu druga istočnoevropska iskustva (Mateju, Rehakova i Evans, 1999), ali se iskorak ka profilisanju nije dogodio u očekivanoj meri, pre svega zbog izrazito neodređenih, nekonkretnih i generalno sveobuhvatnih

¹ Posebnu zahvalnost za prikupljanje materijala tokom izborne kampanje dugujemo kolegama Balši Delibašiću, Dragiši Čoliću, Mileni Dinić, Milošu Hrkaloviću i Senki Anđelković.

(*catch-all*) taktika koje su 2012. primenile dve tada najveće stranke DS i SNS, dok su kod ostale 4 parlamentarne liste (DSS, URS, LDP i koalicije SPS-PUPS-JS) programske razlike bilo mnogo jasnije.

Na osnovu ovog delimičnog ideološkog (ekonomskog) profilisanje sa jedne strane i evrocentrične politike Dačićeve SNS-SPS-(URS) vlade (čime se u praksi potvrdio uspostavljeni konsenzus o evropskim integracijama i smanjenju identitetskih razlika), osnovano se moglo očekivati da naredni period obeleže ekonomska pitanja i jasnije određivanje partija u odnosu na konkretne javne politike.

Ovakva očekivanja bila su naročito osnažena nakon što je vlada Ivica Dačića pretrpela rekonstrukciju u septembru 2013. godine, kada je vladu napustio URS i kada su najvažniji ekonomski resori dati na upravljanje tzv. „nestranačkim stručnjacima“ Saši Raduloviću i Lazaru Krstiću, koji su odmah po preuzimanju resora zauzeli stav o neophodnom smanjenju javne potrošnje. U ovome stavu se naročito istakao Radulović koji je iskoristio ministarsku poziciju da snažno kritikuje subvencionu politiku prethodnih vlada (pre svega ministara iz URS i DS) i da zahteva prekid prakse stranačkog zapošljavanja u javnom sektoru. Sa druge strane, kako se u svom ranijem ekspozou Dačić pozivao na Krugmana i Štiglicu i zagovarao nastavak redistributivnih politika, bilo je očigledno da će se u borbi između ove dve koncepcije odrediti sudbina vladine ekonomske politike. Naravno, ovde ne smemo zanemariti najjačeg aktera – SNS koji je pokušavao da zadrži svoju centralnu (neopredeljenu) politiku, pokušavajući da odigra na tankoj liniji između neophodnih reformi i činjenice da bi najveći deo SNS biračkog tela bio (makar privremeno) ugrožen većim stepenom liberalizacije i smanjenjem budžetskih davanja.

Koncepcijski sukob postao je najočigledniji oko usvajanja seta reformskih zakona (pre svega novog Zakona o radu) što je

predstavljalo jednu od najvažnijih ekonomskih tema neposredno pred raspisivanje vanrednih parlamentarnih izvora. Nakon raspisivanja izbora, ministar Radulović je podneo ostavku optuživši premijera Dačića i prvog potpredsednika vlade Vučića da opstruiraju reforme, što je u velikoj meri odredilo kontekst u kome se odigravala izborna kampanja i njene najvažnije socio-ekonomske teme poput štednje, solidarnog poreza ili poslovanja „Srbijagasa“.

2. EKONOMSKI PROGRAMI – „SVI IMAJU REŠENJE“

Dominantne teme u izornoj kampanji, sudeći prema porukama koje su izborni akteri upućivali biračima, bile su ekonomija i socijalna politika sa više od dve trećine zastupljenosti (68%) (Slavujević, Atlagić; 2014: 4). Ove teme su bile dominantno zastupljene u kampanjama gotovo svih izbornih aktera, a kod nekih su, kao i u slučaju prethodnih izbora, bile povezivane sa drugim temama (npr. povezivanje evroskepticizma DSS sa inicijativom da se poveća značaj ruskih investicija u Srbiji), što pokazuje da i pored učestalosti u kampanji, ekonomske teme još uvek ne mogu samostalno da budu noseće. U slučaju izbora 2014. ovo je bilo najočiglednije u nastupima SNS kada su socio-ekonomske teme kombinovane sa borbom protiv korupcije.

Izborna lista (koalicija) okupljena oko SNS je celokupnu kampanju zasnivala na poruci da je vreme da se u Srbiji izvrše bolne reforme i da traže podršku od građana za njih. Tako je Aleksandar Vučić izjavio: „Ne mogu da obećavam med i mleko, očekuju nas teške i bolne reforme, ali na kraju ove godine, i početkom naredne, građani Srbije će ugledati svetlo na kraju tunela. Ne želim da kukam, već da se borim i rešavam probleme.“² Paralelno sa porukama koje se tiču reformi,

² <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/442918/Vucic-na-mitingu-SNS-Nece-teci-med-i-mleko-bice-tesko> (pristupljeno 12.07.2014).

naprednjaci su povezivali poruke koje se tiču ekonomskog oporavka zemlje i korupcije, pa je lider te partije istakao da: „borba protiv korupcije nije samo borba koja predstavlja moralni čin, već je od posebnog značaja za napredak ekonomije, jer tek kad tajkune sklonimo sa grbače naroda, ekonomija će imati šansu da napreduje.”³ Korupcija je, dakle, u kampanji SNS služila kao svojevrsan metanarativ i izvor legitimiteta za sve druge teme, što nije iznenađujuće kada znamo da su birači SNS najviše podrške svojoj stranci dali baš zbog ove oblasti.

SNS ekonomski program zasniva na nekoliko osnovnih mera – prva je neophodnost povećanja investicija kroz poboljšanje privrednog ambijenta, druga je plan o četiri grane ulaganja, a treća je štednja.

Poruka naprednjaka je da je neophodno povećati investicije i da će oni stvoriti povoljan privredni ambijent za njihovo povećanje. Stvaranje privrednog ambijenta se predlaže izmenama preko 20 zakona među kojima su: Zakon o radu, o privatizaciji, o stečaju, o državnim službenicima, o bržem izdavanju građevinskih dozvola⁴ čime su naprednjaci formalno nastavili započeti kurs prethodne vlade.

Takođe, naprednjaci imaju plan o četiri grane ulaganja kao što su poljoprivreda (projekti navodnjavanja, stočarstvo), auto industrija („srpski mercedes“), veliki infrastrukturni projekti („Beograd na vodi“) i informacione tehnologije.⁵

Kada se radi o planu štednje, naprednjaci su najavili ostatak solidarnog poreza kao mere štednje u javnom sektoru,

³ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/444555/Vucic-Podstrek-investitorima-samo-naredne-dve-godine> (pristupljeno 12.07.2014).

⁴ <http://www.kurir-info.rs/vucic-od-gradana-srbije-trazimo-ozbiljnu-podrsku-za-teske-reforme-clanak-1232803> (pristupljeno 12.07.2014).

⁵ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:478600-Vucic-Ne-bojim-se-nikoga-trazim-podrsku-za-reforme> (pristupljeno 12.07.2014).

kao i prevremeno otplaćivanje skupih kredita radi smanjenja budžetskog deficita i reforme javnih preduzeća, pre svega misleći na one koje prave najveće gubitke poput „Srbijagasa“, Petrohemije i Železare Smederevo.⁶ Pored zagovaranja reformi, deo ovih poruka je bio dizajniran kao kritika SPS (npr. zbog Bajatovićeovog rukovođenja „Srbijagasom“), ali i kritika javnog sektora što je SNS trebalo da omogući podršku malih privrednika i zaposlenih u privatnom sektoru.

Koalicija okupljena oko socijalista (SPS-PUPS-JS) je pažljivo birala reči u predizbornoj kampanji, ne želeći da se zamere naprednjacima, ali ipak da se na neki način distancira od njih i da se što jasnije pozicionira kao zaštitnica radnika i siromašnih. Oni su stalno isticali da jesu za reforme i promene, ali ne za „one koje će da pojedu ljude i nakon kojih će veliki broj građana ostati bez posla i bez penzija.“⁷ SPS se zalaže za reindustrijalizaciju sa posebnim akcentom na preduzeća u restruktuiranju, za investicije infrastrukturnog tipa i naglašavaju da je potrebno dovesti nove tehnologije i povećati ulaganje u školski sistem.⁸ Funkcioner SPS-a Dušan Bajatović je naglasio da je protiv saradnje sa MMF-om i da nas saradnja sa ovim fondom previše košta, naglasivši da „sa MMF-om ni tikve ne bi sadio. Tamo gde oni prave priču, tu „leba nije bilo.“⁹ Lider Jedinственe Srbije Dragan Marković je u kampanji najavio da će ceo domaćinski koncept koji primenjuje u Jagodini biti primenjen na nivou cele Srbije. On je naglašavao da već ima zainteresovane investitore koje će dovesti u nekoliko gradova u Srbiji i proglasio se za šampiona dovođenja stranih investitora, međutim, ceo koncept se svodi na nasumične slučajeve bez jasne strategije i mera.

⁶ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:478507-Vucic-Hocu-sirok-dogovor-za-izlecenje-Srbije> (pristupljeno 12.07.2014).

⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=02&dd=16&nav_id=812933 (pristupljeno 12.07.2014).

⁸ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=02&dd=14&nav_category=11&nav_id=812484 (pristupljeno 12.07.2014).

⁹ http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2014&mm=02&dd=24&nav_id=815917 (pristupljeno 12.07.2014).

Koalicija oko SPS je ovakvim porukama samo nastavila prilično definisanu kampanju započetu još na izborima 2008. godine.

Demokratska stranka Srbije je u izbornoj kampanji zastupala stav političke neutralnosti, a svoj generalni evroskeptični položaj potvrdila i po pitanjima ekonomije, pa su posebno isticali probleme i gubitke koji nastaju u procesu evropskih integracija. Oni tvrde da gubici koji su nastali potpisivanjem SSP-a prelaze 2 milijarde evra, da gubici postoje i zbog ukidanja carina na uvoz poljoprivrednih proizvoda iz EU jer naša poljoprivreda zbog manjih subvencija nije dovoljno konkurenta. DSS navodi da je Srbija puno izgubila gubitkom Sporazuma o slobodnoj trgovini sa Rusijom, a da je jedan od najvažnijih problema donošenje odluke o prodaji zemlje strancima. Nenad Popović, potpredsednik DSS-a je povodom najavljene mogućnosti prodaje zemlje strancima od 2017. godine izjavio da će stranka ukinuti „taj suludi zakon.“¹⁰ Ostajući pri ideji političke neutralnosti, DSS najavljuje saradnju sa EU na osnovu jasnih bilateralnih sporazuma i očuvanje veze sa Rusijom i drugim tržištima. Jedan od konkretnih predloga DSS-a jeste da se, s obzirom na to da izvoz u Rusiju raste iz godine u godinu, formiraju otkupni centri poljoprivrednih proizvoda za ruske kupce. DSS predlaže veće izdvajanje za agrar u visini od 5% ukupnog državnog budžeta, a predlog je i formiranje Poljoprivredne razvojne banke ne bi li se omogućili jeftini krediti za poljoprivrednike. I ova partija je u kampanji najavili ukidanje solidarnog poreza.

Liberalno demokratska partija je insistirala na ideji da se država povuče iz nekih delova privrede pa tako potpredsednik Bojan Đurić kaže da se: „Ekonomске reforme moraju obaviti i da se država mora povući iz svih sektora privrede, gde joj nije mesto i pravi enormne gubitke, a to su, pre svega, javna preduzeća kao što su „Srbijagas“, „Železnice“ i nekoliko

¹⁰ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/442930/Kostunica-DSSu-prestonica-nije-Brisel> (pristupljeno 12.07.2014).

stotina javnih komunalnih preduzeća na lokalnom nivou.“¹¹ Oni smatraju da je potrebno reformisati javni sektor u pravcu korporativizacije, da država treba samo da reguliše opšta pravila tržišne utakmice i obezbedi likvidnost privrede uz donošenje poštenog zakona o radu, reformom PIO fonda, reformom zdravstvenog osiguranja, podrškom privredi kroz garancijski fond i obavezno rasterećenje privatnog sektora oslobođanjem od nepotrebnih nameta i ubrzanjem rada administracije. Tako lider LDP-a Čedomir Jovanović kaže da je „ekonomija uvek bila sredstvo političke manipulacije i da je neodgovorna politika uvek imala loše ekonomske posledice“, navodeći da LDP od 2006. godine na vrlo jasan način govori o konkretnim ekonomskim posledicama takve politike.¹² LDP je posebno naglašavala značaj poljoprivrede i predložio veće subvencije za agrar, ali i oslobođanje od poreza poljoprivrednih proizvoda u kraju u kom su nastali. Ova partija je predložila i formiranje Saveta za reforme na centralnom i regionalnim nivoima, koji bi bili nadstranačka tela, a njegova uloga bi bila da kreira strategije reformi, da prati sporazume i kontroliše sprovedeno.

Ujedinjeni regioni Srbije su svoju kampanju bazirali na negiranju potrebe za štednjom i pokušali su da ponude drugačiji model. Celu kampanju su zasnivali na porukama i sloganima poput investicija i zapošljavanja, umesto štednje. Kako kaže lider ove partije, Mlađan Dinkić: „Mi tražimo da se odmah prekine sa politikom štednje i stezanja kaiša i da se ide na investicije i zapošljavanje. Da narod živi, a ne da trpi. Ko može da štedi danas, štedi onaj ko ima, a ne onaj ko nema.“¹³ Prema URS-u država mora da ima centralnu ulogu u zapošljavanju i da pokreće potrošnju u svim regionima Srbije, pre svega privlačenjem stranih i domaćih investicija. Država bi investicije

¹¹ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/1961/Djuric-Iz-broja-glasova-proizacice-moc-LDPa> (pristupljeno 12.07.2014).

¹² <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2254/Jovanovic-LDP-Odgovorna-politika-uslov-uspesne-ekonomije> (pristupljeno 12.07.2014).

¹³ http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2014&mm=02&dd=14&nav_id=812474 (pristupljeno 12.07.2014).

mogla da obezbedi davanjem podsticaja i uvođenjem efikasne državne uprave. Ideja URS-a jeste i pokretanje masovnih javnih radova na izgradnji infrastrukture čime bi se uposlio sektor domaćeg građevinarstva. Za URS je od ključne važnosti i sektor poljoprivrede za koji su predložili nekoliko mera. Od povećanja agrarnog budžeta za 25%, preko obezbeđivanja bespovratnih sredstava za kupovinu savremene mehanizacije, izgradnje plastenika i sistema za navodnjavanje, do otvaranja fabrika za preradu poljoprivrednih proizvoda u svakom regionu. Ova partija je protiv solidarnog poreza, ali i protiv saradnje sa MMF-om, pa tako Dinkić kaže: „Sada se vidi da je taj recept koji nam je MMF nudio potpuno pogrešan. Politika štednje u praksi je pokazala da je budžetski deficit sve veći, a da narod sve teže živi. Predlažemo da se nastavi sa onim što je bilo dobro, a to je podsticanje investicija.“¹⁴

Demokrate su u kampanji naglašavale da je prethodna vlada – najgora vlada u istoriji Srbije. Tako funkcioner DS-a Goran Ješić kaže da je „agrarni budžet manji od obećanog, stranih investicija ima oko 200 miliona evra, a za vreme mandata Mirka Cvetkovića nikada ih nije bilo manje od tri milijarde evra. Zemlja se nenormalno zadužuje lošim kreditima, otkazuju se oni od Svetske banke, a uzimaju nepovoljniji od Arapa. Nema najavljenih ulaganja sa Bliskog Istoka, a davanje poljoprivrednog zemljišta strancima bez tendera umesto seljacima da ga obrađuju je zločin.“¹⁵ DS je kao jedan od svojih predloga istakla da se novac koji je predviđen za otpremnine radnicima, oko 600 miliona evra, preusmere na 20 centara u kojima bi se otvorile fabrike za preradu hrane. Demokrate kao svoj ekonomski program predlažu pokretanje prehrambene industrije, poljoprivredne proizvodnje kao i energetike, uz neophodno obimnije ulaganje u obrazovanje i informacione tehnologije.

¹⁴ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:479222-Dinkic-Ne-guram-se-pred-Vucicevim-vratima> (pristupljeno 12.07.2014).

¹⁵ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/1946/Jesic-u-gradskom-odboru-DS-u-Cacku> (pristupljeno 12.07.2014).

Uz to se predlaže i subvencionisanje razvoja transportnih potencijala za poljoprivredne proizvode ka regionu, EU i Rusiji čime bi se podstakao razvoj železnice. Demokrate ostaju privrženi stavu da su subvencije dobre za ekonomiju, a da je neophodno revitalizovanje poljoprivrednih kombinata i otkupnih stanica.¹⁶ U sferi poljoprivrede demokrate predlažu osnivanje Agrarnog fonda kako bi se omogućilo poljoprivrednicima da dobijaju besplatne kredite i obezbeđivanje od strane Direkcije za robne rezerve dovoljno hladnjača kako bi se kontrolisala cena voćnih proizvoda.¹⁷ U oblasti fiskalne politike DS je snažno kritikovala solidarni porez i zatražila njegovo ukidanje, kao i ukidanje odluke o zabrani zapošljavanja u javnom sektoru.

Nova demokratska stranka je u kampanji kao prioritet postavila upravo ekonomska pitanja. Tako je lider ove stranke Boris Tadić naglasio: „Centralno pitanje je ekonomija i kako ćemo je unaprediti, a sve druge državne teme su u ovom trenutku manje važne. Nema bez ekonomije ni boljeg životnog standarda ni borbe protiv korupcije, ni borbe protiv organizovanog kriminala, ni prave borbe za vladavinu prava. Borba za ekonomiju i nove investicije, najvažnija je u ovom trenutku.”¹⁸ Ova partija rešenje vidi u privlačenju stranih direktnih investicija, tvrdeći da je neophodno angažovanje ključnih ljudi u državi po tom pitanju, kao što je to radio Boris Tadić kada je bio predsednik republike. U kampanji je isticana i neophodnost gradnje industrijskih zona. Takođe, NDS se zalaže za formiranje Ministarstva za razvoj, pokretanje reindustrijalizacije, razvijanje infrastrukture i prerađivačkog sektora u poljoprivredi, a posebno naglašavaju značaj promena u obrazovnom sistemu. LSV kao koalicioni partner je pažnju usmerila na agrar i založila se za ukidanje propisa koji otežavaju rad poljoprivrednika, za-

¹⁶ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=02&dd=14&nav_category=11&nav_id=812484 (pristupljeno 12.07.2014).

¹⁷ <http://www.ds.org.rs/medija-centar/intervjui/17196-dragan-sutanovac-iz-ds-izasli-oni-koji-hoce-sa-sns> (pristupljeno 12.07.2014).

¹⁸ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2076/Tadic-Bez-jake-ekonomije-nema-borbe-protiv-korupcije> (pristupljeno 12.07.2014).

branu prodaje zemlje strancima i povećanje rudne rente na 7, a zatim i na 15%.¹⁹

Pokret „Dosta je bilo – Saša Radulović“ nastao je okupljanjem liberalnih krugova oko ministra privrede Saše Radulovića. Zasnivajući aktivnosti pokreta na prethodnom radu u Ministarstvu privrede, kampanja ovog pokreta je dominantno bila okrenuta ka stanju u privredi i finansijama. Program ovog pokreta se zasnivao na nastavku onoga što je Ministarstvo privrede započelo: regulatornoj reformi sa ciljem stvaranja boljeg poslovnog ambijenta, rešavanju problema preduzeća u restrukturiranju, uvođenju reda u javna preduzeća, smanjenju nameta na rad i rešavanju problema u bankarskog sektoru. Pokret je isticao da rešenje leži pre svega u domaćoj privredi, da je neophodno smanjenje nameta na rad jer je to indirektna subvencija svima koji zapošljavaju u Srbiji, kao i u otpuštanju 15% viška iz javnog sektora koji čine partijski zaposleni kadrovi.²⁰ „Dosta je bilo“ smatra da je neophodno ukinuti praksu subvencija i tajnih ugovora jer se na taj način „arči“ novac poreskih obveznika i da je takva praksa uvek podložna korupciji. Oni smatraju da je ključni zadatak demontaža parazitskog partijskog sistema, jer je: „parazitski sistem centar problema koji Srbiju košta milijarde i to mora da se promeni.“²¹

3. RAD, ZAPOŠLJAVANJE I SOCIJALNI DIJALOG

Jedan od najvećih problema u Srbiji jeste velika nezaposlenost. Neposredno pre izbora, u februaru 2014. godine, prema evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje, broj nezaposlenih

¹⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2205/??????+2014/1542285/????%3A+????????+????+?????.html> (pristupljeno 12.07.2014).

²⁰ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:482098-Govornica-Sasa-Radulovic> (pristupljeno 12.07.2014).

²¹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=02&dd=25&nav_category=11&nav_id=816678 (pristupljeno 12.07.2014).

je iznosio 788 712.²² Samim tim, nijedna partija nije smela da ostane nema na pitanje o zapošljavanju, a nezaposleni su društvena kategorija koja ima ozbiljnu biračku bazu pa je svakoj partiji samim tim cilj da pridobije njihovu podršku. U ovoj oblasti ključne stvari jesu radno zakonodavstvo, oporezivanje rada, završetak procesa privatizacije, pitanje preobimnog javnog sektora i podsticaji za zapošljavanje.

Lider naprednjaka, Aleksandar Vučić, rekao je da je donošenje Zakona o radu jedan od prioriteta za ovu partiju, a da će se raditi na postizanju dogovora sa sindikatima kako bi se došlo do kompromisnog rešenja.²³ U oblasti radnih odnosa ova partija je pažnju usmerila na mlade (215.224 nezaposlenih koji imaju do 30 godina),²⁴ a mere koje su najavljene u kampanji su stimulisanje preduzeća koja zapošljavaju mlade, kao i davanje podsticaja mladima za pokretanje sopstvenog biznisa kroz oslobađanje od plaćanja poreza u prve dve godine poslovanja. Naprednjaci su najavili i podsticaje svim stranim kompanijama koje posluju u Srbiji kroz poreske olakšice i podsticaje za zapošljavanje u naredne dve godine. Kako ističe Vučić: „U naredne dve godine daćemo poseban podstrek za investitore koji hoće da otvaraju radna mesta. Samo naredne dve godine. Zato treba da požure u Srbiju jer hoćemo da sklonimo mlade sa ulica, da ih zaposlimo, ali i stručne ljude koji su dobili otkaze, a koji imaju više od 50 godina i niko im ne nudi posao danas.“²⁵ Podsticaji za zapošljavanje bi trebalo da izgledaju tako da ukoliko poslodavac ima pet zaposlenih, a ukoliko zaposli i šestog, biće oslobođen plaćanja poreza za petog i šestog. Jedno od gorućih pitanja jeste i problem sive

²² Mesečni statistički bilten, br. 38, februar 2014, Nacionalna služba za zapošljavanje, str. 12

²³ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/445379/Vucic-Usvajanje-Zakona-o-raduje-prioritet> (pristupljeno 14.07.2014).

²⁴ Mesečni statistički bilten, br. 38, februar 2014, Nacionalna služba za zapošljavanje, str. 16

²⁵ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/444555/Vucic-Podstrek-investitorimasamo-naredne-dve-godine> (pristupljeno 14.07.2014).

ekonomije, odnosno „rada na crno“ i naprednjaci su najavili reformu poreskog sistema koja bi trebalo da prevede oko 100.000 ljudi u legalne tokove.

Koalicija okupljena oko socijalista je sve vreme izborne kampanje ponavljala poruke upućene radnicima, pa su tako temi novog Zakona o radu pristupali govoreći da su uvek na strani radnika i da neće dozvoliti da se uvode zakoni o radu poput onih iz Pakistana i Avganistana i da su, kako su ih nazivali, „Radulovićevi zakoni“ prošlost. Važno je napomenuti da je zakon koji je okarakterisan kao „Radulovićev“ u stvari predlog Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike kojim rukovodi ministar iz PUPS-a koji je koalicioni partner socijalista. Oni su isticali da su oni jedina levo orijentisana politička opcija i da su alternativa desnom programu SNS-a i jedini garant da „radnici neće biti otpušteni kao psi“.²⁶

Demokratska stranka Srbije se usprotivila usvajanju predloženih izmena zakona o radu, privatizaciji i stečaju jer smatraju da su štetni za privredu i građane u Srbiji i da neće ostvariti cilj da se poveća zaposlenost. Oni su isticali da promena Zakona o radu ne treba da bude prioritet, jer nije on problem koji uzrokuje nezaposlenost već je to pravna nesigurnost i slaba država.

LDP je u kampanji isticala da je novi Zakon o radu preko potreban Srbiji i da se građani ne smeju plašiti novim zakonom. Čedomir Jovanović naglašava: „Plaše nas Zakonom o radu. Vreme je da se otvoreno kaže da je dosadašnji zakon bio zakon o neradu i da on nije štitio radnike, nego neradnike. Znam da je ogromna većina našeg sveta željna samo jednog – prilike da pošteno radi i zaradi.“²⁷ Za njih su prihvatljive

²⁶ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=11&nav_category=11&nav_id=822447 (pristupljeno 14.07.2014).

²⁷ <http://istina.ldp.rs/Liberalno-demokratska-partija/18045/Reforme-su-izlaz-ludost-je-ne-ici-u-njih.shtml#sthash.IThsUpi0.otQ8pIHp.dpuf> (pristupljeno 14.07.2014).

odredbe o obračunu naknada za bolovanje i minuli rad, kao i produženje rada na određeno. Za njih bi novi zakon trebalo da poveća konkurentnost i razdvoji rad od nerada, čime bi se stekli uslov za dovođenje investitora.

Demokrate su nastupile u koaliciji sa sindikatom „Sloga“, a zajedno su snažno kritikovali predlog novog Zakona o radu. Potpisujući zajednički sporazum oni su dogovorili borbu za sprečavanje otpuštanja radnika i privatizaciju komunalnih preduzeća u Beogradu.

Nova demokratska stranka je problemu nezaposlenosti prišla isključivo iz ugla potrebe za privlačenjem stranih investicija, kao i reforme obrazovnog sistema. Sa druge strane, NDS je bila protiv rešenja sadržanih u novom predlogu Zakona o radu. Oni smatraju da je umesto promene načina isplate otpremnine bolje formirati tranzicioni fond između države i Unije poslodavaca čime bi se zaštitila i stečena prava radnika ostvarena u prethodnim preduzećima, a istovremeno dao podsticaj poslodavcima za investiranje u nova radna mesta. Kako ističe Boris Tadić: „Protiv sam ukidanja minulog rada u slučaju promene poslodavca, jer ne treba na tako drastičan način ugrožavati stečena prava radnika.“²⁸

Lista „Dosta je bilo“, odnosno predsednik tog pokreta, Saša Radulović je u javnosti okarakterisan kao „zli tvorac“ novog Zakona o radu. Ovaj pokret se zalagao za promenu Zakona o radu, kao i za smanjenje nameta na rad, jer je to način da se pomogne svim poslodavcima (a ne samo odabranima koji dobijaju subvencije za zapošljavanje), i da se tako poveća zaposlenost time što bi se smanjio trošak zapošljavanja.

²⁸ <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/O-polozaju-radnika-odmah-posle-izbora.sr.html> (pristupljeno 14.07.2014).

4. SIROMAŠTVO I SOCIJALNE POLITIKE

U koaliciji okupljenoj oko SNS-a više pažnje temama siromaštva i socijalne politike su posvetili koalicioni partneri SDPS, PS i NS. Ovde je reč o dobro postavljenoj taktici jer su lideri ovih partija u javnosti prepoznati kao zaštitnici siromašnijih (pre svega Rasim Ljajić), što je koaliciji omogućilo da ima veoma široku i ponekad kontradiktornu izbornu poruku. Lider SDPS-a Rasim Ljajić je najavio formiranje posebnog sektora koji će se baviti problemima starih ljudi kao što su usamljenost, nedostatak zdravstvene nege i materijalno i socijalno stanje. On navodi da više od 200.000 starih lica nema nikakva primanja, čak ni socijalnu pomoć. Funkcionerka ove partije Suzana Paunović je rekla da je SDPS „jedini garant da će se socijalna pravda i u budućem vremenu sprovesti”,²⁹ pri tom istakavši potrebu pomaganja porodicama dece sa invaliditetom. Pokret socijalista je sa druge strane potpisao memorandum o saradnji i razumevanju sa Udruženjem ratnih veterana grada Beograda i obećao donošenje zakona o učesnicima rata iz '90-ih godina. Nova Srbija je u kampanji govorila o planiranju izgradnje 1.700 socijalnih stanova, a lider ove partije Velimir Ilić kaže: „Nijedan invalid ne može da bude podstanar. Država ne može da dopusti da porodice sa više od troje dece i samohrane majke budu bez krova nad glavom.”³⁰ Stožer koalicije, SNS, je pitanja socijalne politike vezivala za stanje privrede. Oni ističu da se mora svim snagama raditi na jačanju privrede i da će sa rastom zapošljavanja doći i ozbiljnija socijalna politika.³¹ Ipak, Vučić je tokom

²⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1527135/Paunovi%C4%87%3A+SDPS+jedini+garant+socijalne+pravde.html> (pristupljeno 14.07.2014).

³⁰ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1544101/Ili%C4%87%3A+Planirana+izgradnja+1.700+socijalnih+stanova.html> (pristupljeno 14.07.2014).

³¹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1544230/Stefanovi%C4%87%3A+Manji+porez+za+zapo%C5%A1ljavanje+novih+radnika.html> (pristupljeno 14.07.2014).

kampanje obećao da neće biti smanjenja penzija izjavom da „u penzije ne dam da se dira“.³²

Socijalisti su, kao i godinama ranije, svoje izborne poruke kreirali tako da se dominantno obraćaju socijalno ugroženim građanima. Tako je predsednik SPS-a Ivica Dačić izjavio: „Uoči izbora, sve liste nastupaju sa socijalističkim i levičarskim porukama, krijući svoje prave programe i namere, a da se za dobrobit socijalno ugroženih istinski brine jedino koalicija SPS-PUPS-JS“.³³ Socijalisti su isticali da im je socijalna politika od primarnog značaja i da će nastaviti da se bore za zemlju socijalne pravde. Lider PUPS-a, Milan Krkobabić, je u kampanji otvorio Centar za socijalno preduzetništvo u Beogradu, a Centar bi trebalo da omogućuje ugroženim kategorijama stanovništva da se doškoluju i obučavaju, kao i da dobiju materijalne podsticaje da pokrenu sopstveni posao. On je istakao: „Novim Zakonom o socijalnom preduzetništvu, promovisaćemo poreske olakšice za sve poslodavce koji zaposle osobe sa invaliditetom i ostale socijalno ugrožene kategorije stanovnika.“³⁴

Demokratska stranka Srbije je u kampanji predložila osnivanje centra za majke, dnevne centre za stara lica i Kancelarije za veteranska pitanja, a naglasili su i potrebu da se hitno i trajno reše problemi izbeglica.

Demokrate su zajedno sa koalicionim partnerom, sindikatom „Sloga“, upozorili na rastuću socijalnu nejednakost. Oni su istakli da je „odgovorna vlast obavezna da sprovodi i promoviše politiku socijalne jednakosti kroz pravičnu preraspodelu

³² http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=10&nav_category=11&nav_id=821858 (pristupljeno 8.9.2014)

³³ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1538644/Da%C4%8Di%C4%87%3A+Svi+su+pre+izbora+levi%C4%8Dari+.html> (pristupljeno 14.07.2014).

³⁴ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1541721/Krkobabi%C4%87%3A+Pomo%C4%87+za+socijalno+ugro%C5%BEene+.html> (pristupljeno 14.07.2014).

svih resursa i da gradi državu na socijalnoj pravdi i poštovanju ljudskih prava i sloboda.”³⁵ Za demokrate je socijalni program jedna od okosnica kampanje. Oni su se založili za to da svi građani imaju pravo na primarnu socijalnu zaštitu, da svako ko ima više od 70 godina, a živi sam, dobije socijalnu penziju, da se porodiljama isplaćuju pune plate i pomoć, kao i da se dele besplatni udžbenici. Njihova poruka je bila da su demokrate sve to uvele u Beogradu za vreme mandata gradonačelnika Đilasa, a da sada žele to da urade i u ostatku Srbije. Kako je Dragan Đilas izjavio na konvenciji u Leskovcu: „Sve je to moglo u Beogradu, može u Leskovcu i svuda u Srbiji.”³⁶

Nova demokratska stranka smatra da je jedan od osnovnih ciljeva obezbeđivanje socijalne sigurnosti građana. Jedan od predloga jeste i rešavanje problema ratnih vojnih veterana.

Lista „Dosta je bilo – Saša Radulović“ je u kampanji naglašavala svoju tržišnu poziciju, ali su takođe isticali značaj i neophodnost jake socijalne zaštite pozivajući se na sisteme koji postoje u Kanadi i Australiji. Jedan od glavnih predloga ove liste jeste postojanje univerzalnog sistema socijalne i zdravstvene zaštite. Univerzalni sistem socijalne zaštite bi bio postavljen tako da svaki građanin koji nema prihode dobija pomoć od države. Oni navode da privreda ne sme da se bavi socijalnom politikom, već država, a država treba da obezbedi da pomoć stigne onima kojima je potrebna, a ne da se rasipa. Sa druge strane, stalno su naglašavali da je zdravstvena zaštita garantovana Ustavom i da se građani ne mogu uslovljavati overavanjem zdravstvenih knjižica. Takođe, ovaj pokret je najavio i uvođenje socijalnih penzija, „koje ukoliko želimo da budemo humano društvo, moramo da obezbedimo svima, bez obzira na radni staž. Naravno, to je jedan deo penzije, dok bi ostatak činila ekonomska kom-

³⁵ http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2014&mm=02&dd=19&nav_id=814043 (pristupljeno 14.07.2014).

³⁶ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2011/DS-Novac-od-otpremnina-za-otvaranje-fabrika> (pristupljeno 14.07.2014).

ponenta penzija, za koju građani tokom radnog veka štede".³⁷ Ovim potezima je lista pokušala da umanjí negativnu percepciju dela javnosti kao „previše liberalne stranke“.

5. ZAKLJUČAK

Izborna kampanja 2014. nije bila uobičajena kampanja (ako se za bilo koju kampanju u Srbiji može iskoristiti ovaj pridev) iz nekoliko razloga. Pre svega, ovi izbori su bili potvrđujući izbori čiji je ishod u načelu unapred bio poznat. Zbog ovoga se borba između opozicionih stranaka pretvorila u borbu za budućeg koalicionog partnera, što je u značajnoj meri izobličilo izborne platforme. Takođe, izbore je obeležila i podela unutar DS i stvaranje NDS što je dodatno opteretilo i izmenilo ponašanje već ionako razbijene opozicije. Sve ovo znači da se rezultati analize kampanje moraju tumačiti sa određenom rezervom i oprezom.

Ipak, u odnosu na ranije kampanje u ovoj smo imali neobično jasno profilisanje političkih aktera u odnosu na veoma konkretna pitanja. Načelno, stranke su se podelile na dve grupe – one koje zagovaraju štednju (SNS, LDP i „Dosta je bilo“) i stranke koje smatraju da se iz krize može izaći i na druge načine (SPS-PUPS-JS, DS, NDS, URS i DSS). Ipak, unutar ovih grupacija ima značajnih razlika.

Pre svega, pozicija SNS nije bila toliko liberalna koliko se na prvi pogled moglo činiti kada su raspisani izbori „da bi se dobila podrška za reforme“, jer se još u kampanji iz ove stranke govorili o kompromisu sa sindikatima i o drugim redistributivnim merama. Zbog toga je lista „Dosta je bilo“ u kampanji nastavila sa optužbama na račun SNS da nisu zaista reformska stranka, čime se ova lista najjasnije profilisala na protržišnom

³⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=11&nav_category=11&nav_id=822191 (pristupljeno 14.07.2014).

bloku što ju je postavilo kao metu napada svih ostalih aktera. Sa druge strane, to je omogućilo jasno profilisanje tema važnih za ovu listu i veću promociju.

Pored zakona o radu, osnovni kamen spoticanja predstavljao je solidarni porez koji je pogađao zaposlene u javnom sektoru sa platama višim od proseka. DS, DSS i NDS su zagovarali ukidanje ovog poreza zbog njegove neustavnosti, ali i zbog toga što je reč o nametu koji pogađa njihovo biračko telo. Zajedno sa URS ove stranke su zagovarale nastavak politike subvencija koju je Radulovićeva lista oštro kritikovala.

Ipak, čini se da je osnovni uticaj na rezultat izbora imala sposobnost SNS da na uverljiv način povežu ekonomska pitanja sa borbom protiv korupcije i da zauzmu programski širok prostor koji im je omogućavao da istovremeno obećavaju reforme i štednju, ali i mere pomoći siromašnima, nezaposlenima i gubitnicima tranzicije koji i dalje čini većinu biračkog tela. Naravno, mogućnost „sedenja na dve stolice“ je značajno manja prilikom donošenja konkretnih ekonomskih mera nego prilikom formulisanja zavodljivih izbornih platformi.

Literatura

Mateju Petr, Rehakova Blanka & Evans Geoffrey, (1999) „The Politics of Interests and Class Realignment in the Czech Republic, 1992–1996“ u: Evens (ed) *The end of class politics?*, Oxford: Oxford University press.

Mesečni statistički bilten, br. 38, februar 2014, Nacionalna služba za zapošljavanje.

Slavujević, Zoran i Atlagić, Siniša (2014), *Kampanja za vanredne parlamentarne izbore 2014. godine: Ekonomska i socijalna agenda u službi promocije lidera*, Beograd: Balkanska istraživačka mreža.

Spasojević, Dušan (2012), „Socio-ekonomske teme u izornoj kampanji 2012“ u: *Javne politike u izornoj ponudi*, (ur.) Zoran Stojilković i Gordana Pilipović, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd.

Jelena Lončar

POLITIKE IDENTITETA I LJUDSKA PRAVA U IZBORNOJ KAMPANJI¹

U skladu sa metodologijom predstavljenom u uvodnom tekstu ovog zbornika, u ovom radu se analiziraju predizborna obećanja političkih stranaka u kampanji za parlamentarne izbore 2014. godine sa fokusom na sledeće oblasti javnih politika: državne politike samoodređenja, konstitucijske politike i politike koje regulišu pristup određenim oblastima javnih i privatnih usluga (zdravstvo, obrazovanje) (v. Stojiljković, u ovom zborniku). Cilj rada je da se utvrdi šta su političke partije obećale građanima u kampanji, koje ideološke pozicije su zauzimale u analiziranim oblastima javnih politika i utvrde osnovne razlike među izbornim ponudama. Ideološke pozicije i razlike između političkih stranaka možemo meriti analizom njihovih konkretnih programskih stavova po određenim pitanjima, ali

¹ Posebnu zahvalnost za prikupljanje materijala tokom izborne kampanje dugujem kolegama Nikoli Tamburkovskom (političke institucije i odgovornost vlasti, zdravstvo), Mileni Dinić (regionalizacija, decentralizacija i lokalna vlast), Dragani Simić (nacija, nacionalni identitet i međunacionalni odnosi), Tei Ivas (regionalna saradnja, EU i integracije), Nikoli Džambaseviću (Kosovo i Metohija), Borisu Feldeždiju (civilno društvo i demokratija), Dragiši Čoliću (održivi razvoj: ekonomija i ekologija), Stefanu Šparavalu (rodna ravnopravnost i antidiskriminativne politike), Dušici Jovanović (mladi), Manji Vitasović (obrazovanje i nauka) i Jeleni Petković (kultura i mediji).

i analizom same zastupljenosti različitih tema u njihovim izbornim kampanjama (Stokes, 1963).

Imajući u vidu da se stranke fokusiraju na ona pitanja za koja procenjuju da interesuju njihove birače, a zanemaruju teme od kojih ne očekuju značajniju dobit u broju glasova, u ovom radu ćemo analizirati kojim temama su stranke dale prioritet u izbornoj kampanji i koliko su se prioriteti menjali u odnosu na ranije izbore. Pretpostavka je da će se stranke više baviti onim temama na kojima su izgradile reputaciju i po kojima su prepoznate u javnosti. Ovo je osnova „teorije istaknutosti“ tema u kampanji (Budge 1999). Svaka stranka ima skup pitanja nad kojima imaju „vlasništvo“ („issue ownership“) odnosno oblasti javnih politika u kojima imaju dobru reputaciju pa je izbornu podršku moguće dobiti i dodatnim isticanjem „svojih tema“ tokom kampanje (Petrocik, 1996; Belanger i Meguid, 2008). Tako se, na primer, moglo očekivati da će se SNS najviše baviti temom korupcije jer je među biračima prepoznata kao najkredibilnija partija za ovu temu, dok se od DSS, recimo, očekuje da se dominantno bavi identitetskim politikama i državnim politikama samoodređenja.

U prvom delu rada se analiziraju obećanja i konkretna rešenja koje su političke stranke ponudile u oblasti političkog sistema i spoljne politike. Pitanja evropskih integracija, saradnje sa Rusijom, pregovora sa Prištinom, ustavnog uređenja, autonomije Vojvodine i decentralizacije pomoći će nam da utvrdimo osnovne programske i pozicione razlike među strankama.

Drugi deo rada posvećen je politikama identiteta i kvaliteta života odnosno pitanjima međunacionalnih odnosa, antidiskriminativnih politika, kvaliteta obrazovanja i zdravstva, zaštite životne sredine, razvoja kulture i slobode medija. Politike koje unapređuju kvalitet života i ravnopravnost građana su obično politike oko čijih ciljeva postoji saglasnost među građanima i političkim akterima te stoga ne ukazuju jasno na programske

razlike među partijama (Van der Brug, 2004). Kako svi žele kvalitetnije obrazovanje ili čistiju životnu sredinu, ne očekujemo značajnije razlike među partijama u ciljevima koje postavljaju. S druge strane, možemo očekivati značajnije razlike u stepenu bavljenja i prioritizaciji ovih tema.

POLITIČKI SISTEM I SPOLJNA POLITIKA

Političke teme nisu dominirale izbornom kampanjom pred martovske izbore 2014. godine. Za razliku od ranijih izbora (v. Stojiljković A., 2012), relativna saglasnost među ključnim političkim akterima oko evropskih integracija i nastavka Bristelskih pregovora umanjila je značaj ovih tema za pridobijanje biračkog tela. Zbog toga većina stranaka i nije insistirala na ovim temama tokom izborne kampanje. Jedine stranke koje su veću pažnju posvećivale političkim temama bile su stranke desnice od kojih se to, s obzirom na ideološku poziciju, i očekivalo, ali one nisu ostvarile značajniji uspeh na samim izborima.

Centralna tema izborne kampanje DSS-a bila je politika političke neutralnosti. Prema rečima lidera stranke, „Srbiji je potrebna naša, srpska državna politika jer ova koja je do sada vođena nije bila ni državna ni srpska. Nije se vodila ni u Beogradu, Kragujevcu, Novom Sadu i Nišu nego u Briselu, Berlinu i Vašingtonu”.² Ova stranka je zato građanima obećala raspisivanje referenduma na kom bi se građani izjasnili da li su za članstvo u EU. DSS se založila za veću saradnju sa Rusijom „jer nam Rusi nikada nisu ništa loše učinili”³ i jer Rusija predstavlja „najpoželjnije izvozno tržište”.⁴ Sa ovim je saglasna i SRS koja dodatno predlaže učlanjenje Srbije u Evroazijsku uniju. SRS je

² http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=07&nav_category=11&nav_id=820899 (pristupljeno 07.03.2014).

³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=09&nav_category=11&nav_id=821431 (pristupljeno 09.03.2014).

⁴ <http://www.dnevnik.rs/politika/popovic-ustav-je-poslednja-odbrana-srbije> (pristupljeno 14.02.2014).

tokom kampanje istakla da „put propasti kojim je Srbiju povela Demokratska stranka, a nastavila Srpska napredna stranka je put koji se na ovim izborima mora zaustaviti. To je put koji je građane Srbije doveo do prosjačkog štapa, bede i siromaštva. Jedina alternativa tom putu je saradnja sa Ruskom Federacijom i učlanjenje u Evroazijsku uniju, što je osnovno programsko načelo Srpske radikalne stranke“.⁵ S druge strane, predstavnici SNS su građanima slali poruku da „ne postoji konceptijski sukob između proruske i prozapadne struje i da Srbija ima najbolje moguće odnose, kako sa Briselom i Vašingtonom, tako i sa Moskvom.“⁶ S obzirom na to da evroskeptične i evrofobične opcije nisu na izborima dobile dovoljnu podršku birača da pređu izborni cenzus, može se zaključiti da među građanima postoji saglasnost oko osnovnog kursa države.

Tema evropskih integracija i Briselskih pregovora u ovoj kampanji se povezivala i sa ključnim pitanjima državnog uređenja odnosno promenom Ustava. Bilo je nekoliko ključnih razloga za debatu o konstitucionalnim promenama u izbornoj kampanji. *Prvo*, predstavnici SNS, od koje se unapred očekivalo da osvoji ubedljivu većinu glasova za formiranje stabilne Vlade, su i sami najavljivali mogućnost konstitucionalnih promena.⁷ *Drugo*, sve države članice EU su nekoliko meseci pre ili nakon ulaska u EU menjale Ustave zbog odredbi o prenosu nadležnosti.

Treće, nakon potpisivanja Briselskog sporazuma postavilo se pitanje brisanja odnosno izmene preambule Ustava u kojoj se ističe obaveza državnih organa da štite interese države na Kosovu i Metohiji kojoj se kao južnoj srpskoj pokrajini garantuje položaj suštinske autonomije u okviru Srbije. LDP, URS i NDS su smatrali da je preambula nakon Briselskih sporazuma i

⁵ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2048/Sarovic-Evropska-unija-iznova-ucenjuje-Srbiju> (pristupljeno 25.02.2014).

⁶ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/1945/Vucic-Rak-koji-nas-prozdire-izlecice-gorka-pilula-a-ne-zele-bombona> (pristupljeno 16.02.2014).

⁷ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/448202/Selakovic-Promene-Ustava-zbog-pristupanja-EU-sasvim-moguće> (pristupljeno 08.03.2014).

normalizacije odnosa sa Prištinom nepotrebna. S druge strane, Demokratska stranka Srbija se u kampanji najviše protivila ovim potencijalnim izmenama Ustava. Njen lider, Vojislav Koštunica, insistira na tome da su svi navodni razlozi za reviziju najobičnija farsa, iza koje se krije plan da Srbija odustane od Kosova: „Izmena ustava se traži da bi se najpre otelo Kosovo, a zatim Vojvodina, i drugi delovi zemlje. U tom planu za razbijanje Srbije potrebno je najpre napraviti bilo kakvu, pa i najmanju promenu ustava, a onda bi usledila prava promena, koja se, pre svega, odnosi na izbacivanje preambule.“⁸ Koštunica je postavio i pitanje: „Koliko Srbija treba da bude mala, da ne bi bila velika po merilima Brisela“.⁹ Protiv ukidanja preambule bili su i predstavnici SRS, Dveri, SPS i SNS. Pored DSS o ovoj temu su najviše govorili SRS i pokreti Naši i Dveri koji su poručivali da Kosovo i Metohija mora da ostane u granicama Srbije. Oni su Kosovo dovodili u vezu sa Vojvodinom i Republikom Srpskom aludirajući da će isti ti koji su prodali Kosovo prodati i Vojvodinu.¹⁰ Predstavnici SNS su, opet, uveravali građane da nikada neće priznati Kosovo kao nezavisnu državu, kao i da ne očekuju da to bude jedan od uslova za članstvo u EU. Konačno, SPS je preuzimala zasluge za Briselski sporazum, a kao poseban uspeh navodili su dogovor o formiranju Zajednice srpskih opština.

Četvrto, odlukom Ustavnog suda o neustavnosti odredaba Statuta Vojvodine i Zakona o prenosu nadležnosti, postavilo se pitanje ustavnog statusa i položaja vojvođanske autonomije. Promenu Ustava su pre svega zagovarale stranke koje se zalažu za veću autonomiju Vojvodine poput LSV i LDP, ali su i DS i NDS u nešto manjoj meri isticale potrebu za redefinisanjem položaja Vojvodine. Pored ovih opštih ideja, DS, LDP i LSV

⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:478506-Izmene-srpskog-ustava-prema-mustri-iz-EU> (pristupljeno 16.02.2014).

⁹ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2040/Kostunica-Politicka-neutralnost-je-sloboda-za-Srbiju> (pristupljeno 24.02.2014).

¹⁰ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2172/Radikali-Kosovo-da-ostane-u-granicama-Srbije> (pristupljeno 01.03.2014).

su se založili za to da Vojvodina ima posebnu zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, a LDP i SVM su još konkretnije u pogledu autonomije Vojvodine predloživši povratak na načela Ustava iz 1974. godine. S druge strane, predstavnici DSS su ovakve predloge nazivali „pokušajima rušenja države“ smatrajući da nije problem Ustav, već upravo neustavnost Statuta Vojvodine.¹¹ Oni su pozdravili odluku Ustavnog suda u kojoj se pojedine odredbe Statuta Vojvodine proglašavaju neustavnim i podsetili da je zahvaljujući inicijativi DSS Ustavni sud poništio najveći broj odredaba Statuta Vojvodine i Zakona o nadležnostima Vojvodine.¹² Očekivano, i SRS i Dveri su smatrali da široke nadležnosti Vojvodine nisu u skladu sa Ustavom Srbije. Stav da odluka Ustavnog suda mora da se ispoštuje, odnosno da Statut Vojvodine mora da se uskladi sa Ustavom podržala je i SNS. Ova stranka se nije konkretnije izjašnjavala o položaju Vojvodine pravdajući se time da položaj Vojvodine nije prioritet u kampanji.

Pored autonomije Vojvodine u kampanji se načelno pominjalo i pitanje decentralizacije i regionalizacije. Načelno su se sve stranke založile za ravnomeran regionalni razvoj i veću decentralizaciju, ali je u samoj kampanji izostalo konkretnije izjašnjavanje stranaka o načinu ostvarenja regionalnog razvoja i decentralizacije. Regionalizacija Srbije je tema koju su forsirali URS i LDP, ali i koalicija oko NDS, pre svega Zajedno za Srbiju, koja je predlagala podelu na tri regiona – Vojvodinu, Istočnu i Zapadnu Srbiju. LDP je isticao da je jedna od najvažnijih stvari „da se vrati dostojanstvo regionima i značaj regionalnim centrima“,¹³ a NDS je kao dokaz za svoje zalaganje za decentralizaciju i širu autonomiju Vojvodine, navodila to što od 250 kandidata na izbornoj listi ove stranke čak 110

¹¹ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/1970/Kostunica-SNS-unistava-drzavne-institucije-na-Kosovu> (pristupljeno 20.02.2014).

¹² <http://www.dnevnik.rs/politika/popovic-ustav-je-poslednja-odbrana-srbije> (pristupljeno 14.02.2014).

¹³ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2028/LDP-nudi-slobodan-razvoj-regiona> (pristupljeno 28.02.2014).

kandidata dolazi sa teritorije Vojvodine. I URS je u kampanji zagovarao suštinsku decentralizaciju i dekoncentraciju. Prema njima, ustavno definisanje regiona moralo bi da obuhvati i sledeće izmene izbornog sistema: „Da se gradonačelnici bira-ju direktno, po imenu i prezimenu, a ne da partijske centrale odlučuju ko će biti gradonačelnik. Da se odbornici u lokalnim skupštinama većinski biraju direktno.“¹⁴ Predstavnici URS su posebnu pažnju posvetili i decentralizaciji na nivou grada Beograda zalažući se za veću finansijsku autonomiju gradskih opština. Decentralizaciju na nivou grada Beograda pominjao je i SNS obećavši „da će se nastaviti i rad na izmenama Statuta grada Beograda koji treba da omogući da ostane više novca lokalnoj samoupravi beogradskih opština“.¹⁵

U sklopu predloga vezanih za politički sistem i institucije našao se i plan „Treće Srbije“ da se za prestonicu Srbije umesto Beograda proglasi Novi Sad kako bi se „predupredile negativne separatističke tendencije.“¹⁶ U sklopu istog skupa mera predviđa se i da Niš bude sedište vojske, a Kragujevac sedište policije i službi bezbednosti. Ova stranka je obećala i da će po ulasku u parlament postaviti pitanje ujedinjenja Srbije i Republike Srpske.

NACIJA, NACIONALNI IDENTITETI I MEĐUNACIONALNI ODNOSI

Kao i pred ranije izbore, pitanje nacije i međunacionalnih odnosa pokazalo se značajnim i u izornoj kampanji 2014. godine. U cilju privlačenja birača iz različitih etničkih zajednica, političke stranke, pre svega sa liberalnom vrednosnom orijentacijom,

¹⁴ <http://www.juznevesti.com/Politika/Dinkic-Staviti-regione-u-Ustav.sr.html> (pristupljeno 04.03.2014).

¹⁵ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2021/SNS-Borbom-protiv-korupcije-i-kriminala-do-kvalitetnijeg-zivota> (pristupljeno 28.02.2014).

¹⁶ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=06&nav_category=11&nav_id=820145 (pristupljeno 06.03.2014).

ukazivale su na probleme i značaj kulturne autonomije nacionalnih manjina kao i prisustva manjina u javnim institucijama. Posebno je LSV ukazivao na problem nemogućnosti nacionalnih manjina da se u republičkom parlamentu obraćaju na svom maternjem jeziku, kao i problem nedostatka udžbenika na manjinskim jezicima.

S druge strane, partije desnice poput DSS ili manjinske SDA fokusirale su se na pitanja nacionalnog identiteta i jedinstva unutar zajednice. Stranke srpske desnice su isticale vrednost nacije i zalagale se za očuvanje srpske kulture, jezika i pisma. Za očuvanje ćirilice zalagale su se posebno DSS i Nova Srbija. Odbrana nacionalnog identiteta bila je okosnica kampanje DSS, pa je tako lider DSS Vojislav Koštunica govorio o ugroženosti moralnih i tradicionalnih vrednosti Srbije zbog čega je i pozvao građane Srbije da pruže otpor tom „globalizacijskom i evrounijskom nasrtaju na našu nacionalnu svest, prošlost i pamćenje”.¹⁷ Zajedno sa Novom Srbijom, ova stranka se posebno založila za očuvanje ćirilice. Obe stranke su obećale da će se u novom sazivu parlamenta zalagati za to da sva državna obeležja i javne ustanove budu obeležene ćirilicom. Kampanju centriranu oko nacionalnog identiteta imale su i Dveri što se jasno vidi i iz sledeće izjave njihovog lidera: „Nastali smo iz iskonske potrebe Srba da sačuvaju svoje nacionalne, državne, ekonomske, kulturne, tradicionalne vrednosti i interese. Mi smo jedina garancija da će to suštinsko biće Srba i srpske porodice biti očuvano i odbranjeno”.¹⁸

Nacionalni identitet i želju za priznanjem njihove posebnosti su isticale i manjinske stranke poput Koalicije svih naroda i narodnosti i SDA Sandžaka. SDA je, na primer, bazirala kampanju na identitetskim pitanjima ističući da su kao stranka

¹⁷ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2164/Kostunica-Srbija-izlozena-agresivnoj-propagandi> (pristupljeno 02.03.2014).

¹⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:478749-Govornica-Bosko-Obrovic> (pristupljeno 18.02.2014).

uložili veliku energiju „da bismo danas jasno mogli da kažemo da smo Bošnjaci“.¹⁹ Predstavници ove stranke su težili da sebe predstave kao jedine legitimne predstavnike Bošnjaka.²⁰ Sličnoj simbolici su pribegle i druge manjinske partije koje su odlučile da na izbore izađu samostalno ili u manjinskoj koaliciji. Npr., Ivan Ferko, predsednik Slovačke demokratske stranke, naglasio je da manjinske stranke koje na izborima podržavaju građanske opcije predstavljaju samo njihov „folklorni elemenat“.²¹

Najveći utisak je ipak da je izbornu kampanju 2014. godine odlikovalo isticanje jednakosti među građanima bez obzira na etničku pripadnost i isticanje multikulturalnosti izbornih lista većine učesnika na parlamentarnim izborima. Predstavnici LSV su se hvalili time da polovinu njihove izborne liste čine pripadnici nacionalnih manjina, a DS je govorio o bogatstvu različitosti i predstavljao se kao zaštitnik svih nacionalnih manjina.²² SPS je pozivao građane da se opredele po političkoj ideji, a ne po nacionalnosti i da podrže SPS jer je „ona nastavljač ideje bratstva i jedinstva svih naroda i narodnosti“²³ naglašavajući da „nema razlike između gladnog deteta rusinskog, mađarskog ili srpskog“.²⁴ Predsednik SNS Aleksandar Vučić je biračima u Novom Pazaru poručio da „Srbiji nisu potrebni međunacionalni sukobi i trvenja i da ljudi ne smeju da se razlikuju po tome ko kojoj veri pripada, već samo po tome ko je pošten, a ko lopov i

¹⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1539563/Imamovi%C4%87%3A+SDA+jedina+bo%C5%A1nja%C4%8Dka+lista.html> (pristupljeno 05.03.2014).

²⁰ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/443302/Ugljanin-SDA-Sandzaka-jedina-zastupa-interese-Bosnjaka> (pristupljeno 16.02.2014).

²¹ <http://www.dnevnik.rs/politika/narodi-i-narodnosti-na-jednoj-listi> (pristupljeno 06.03.2014).

²² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1525457/%C4%90ilas%3A+Potrebna+promena+Ustava.html> (pristupljeno 18.02.2014).

²³ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/444300/Dacic-Nastavljam-ideju-bratstva-i-jedinstva> (pristupljeno 20.02.2014).

²⁴ <http://www.blic.rs/izbiri-2014/vesti/2093/Bajatovic-Ne-trebaju-nam-reforme-koje-ce-pojesti-ljude> (pristupljeno 27.02.2014).

ko radi više i uspešnije".²⁵ Iz ovih izjava se može uočiti ključna ideološka razlika između stranaka poput DS koje se zalažu za priznanje i poštovanje kolektivnih manjinskih prava i egalitarnog pristupa SPS i SNS koje se zalažu za jednakost među građanima i poštovanje građanskih prava pripadnika nacionalnih manjina.

Većina građanskih partija je na izborima uz sebe imala bar jednu manjinsku partiju, a ovaj put je nesumnjivo najveći broj manjinskih partija i udruženja podržao listu SNS.²⁶ Najveće iznenađenje je ipak predstavljala koalicija LDP sa radikalnom islamskom partijom BDZS koja se povezuje sa Muamerom Zukorlićem. To se može tumačiti kao posledica borbe za osvajanje izbornog cenzusa u situaciji kada se jedna polovina biračkog tela već opredelila za SNS, a druga polovina je morala da bira između velikog broja nedovoljno programski distinktivnih ponuda. Jedan od takvih pokušaja je i flert lidera LDP Čedomira Jovanovića sa desnicom koji se vidi u njegovom pozivanju na „ratno iskustvo i borbu za slobodu srpskog naroda“.²⁷

Pored obraćanja građanskih stranaka pripadnicima nacionalnih manjina, po prvi put su se u ovoj kampanji i stranke nacionalnih manjina eksplicitno obraćale pripadnicima većinskog naroda i drugih manjinskih zajednica. Manjinske partije poput SVM su isticale da je njihov program takav da iza njega mogu da stanu svi građani i ukazivale na prisustvo različitih etničkih zajednica na svojoj listi. U prilog tome govori i izjava predsed-

²⁵ <http://www.kurir-info.rs/vucic-u-novom-pazaru-da-se-ne-razlikujemo-po-veri-vec-po-postenju-i-radu-clanak-1272215> (pristupljeno 12.03.2014)..

²⁶ SNS su podržale Građanska inicijativa Goranaca, Ruska stranka, Demokratska unija Roma, Ujedinjena partija Roma, Slovačka stranka, Bunjevačka stranka, Bunjevačka stranke Vojvodine i više desetina manjinskih udruženja. NDS je na izbore izašla u koaliciji sa Demokratskom zajednicom vojvođanskih Mađara (DZVM) i Demokratskom levicom Roma (DLR), DS sa Demokratskim savezom Hrvata u Vojvodini (DSHV), a LDP sa Bošnjačkom demokratskom zajednicom Sandžaka (BDZS).

²⁷ <http://www.kurir-info.rs/ceda-jovanovic-bio-sam-komandos-u-jna-u-ratu-sam-ucestvovao-u-specijalnim-operacijama-clanak-1272209> (pristupljeno 14.03.2014).

nika SVM: „Naš program namenjen je uglavnom vojvođanskim Mađarima, ali on je i građanski, jer se bavi pitanjima koja se tiču svih stanovnika Srbije, a to su privreda, socijalna zaštita i zdravstvo“. ²⁸ Uprkos fokusu na identitetskim pitanjima, čak je i predsednik SDA Sulejman Ugljanin rekao da očekuje i glasove Srba, a ne samo Bošnjaka: „Stoga na predstojećim izborima očekujem glasove pre svega Bošnjaka, ali i Srba iz Sandžaka jer je ovo naša zajednička kuća. Očekujem i glasove iz 48 nedovoljno razvijenih opština u Srbiji jer je u njima vidljiv rezultat mog rada u Vladi“. ²⁹

ANTIDISKRIMINATIVNE POLITIKE

Pored prava nacionalnih manjina, političke stranke su se u nešto većoj meri nego pred prethodne izbore 2012. godine bavile i pravima drugih strukturno diskriminiranih grupa i antidiskriminativnim politikama (v. Lončar, 2012). Međutim, okolnosti, pre nego razumevanje značaja ovih tema, uticale su na političke stranke da u kampanji zauzmu jasnije stavove o ljudskim pravima i antidiskriminativnim politikama. Praznik Dan žena koji je pao za vreme izborne kampanje i najava održavanja Parade ponosa doprineli su da posebno vidljiva budu pitanja prava žena i seksualnih manjina, ali su se političke stranke dotakle i prava izbeglica i osoba sa invaliditetom.

Kada je reč o pravima žena, u kampanji su, s jedne strane, dominirala pitanja ravnopravnosti žena u ekonomiji i politici, a s druge, pitanja reproduktivne uloge žena i prava porodilja. Čini se da su stranke za pitanja rodne ravnopravnosti zadužile ženski deo članstva, a pre svega kandidatkinje za narodne poslanice. Ispred SNS, Zorana Mihajlović je navela da će „nastojati da

²⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:478418-Predstavljanja-stranaka-i-koalicija> (pristupljeno 14.02.2014).

²⁹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=12&nav_category=11&nav_id=822999 (pristupljeno 13.03.2014).

učini sve da se preduzmu efektivne i efikasne mere radi zaustavljanja i kažnjavanja svih oblika nasilja prema ženama i da primene Konvenciju Saveta Evrope o suzbijanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici³⁰. Pored borbe protiv nasilja u porodici, ova stranka se založila i za veće prisustvo žena u politici, lakše zapošljavanje žena i poštovanje socijalnih prava žena. Poboljšanje položaja žena u društvu, veće prisustvo žena u politici i veće zapošljavanje žena su ciljevi za koje se založila i DS. Na probleme nasilja u porodici pažnju je skretao i URS sugerišući da su kazne za nasilje nad ženama nedopustivo blage.³¹ URS se založio i za veća prava porodilja i samohranih majki, kao i veće medijsko prisustvo uspešnih poslovnih žena. Konzervativne stranke poput Dveri i Nove Srbije su pre svega isticale ulogu žene u rađanju i brizi o porodici. Prema Tanji Popović, kandidatkinji Dveri za narodnu poslanicu, „osnovni zadatak žene [je] rađanje i svijanje porodičnog gnezda, što država mora prepoznati, jer Srbi ubrzano biološki nestaju³²“. Ova stranka je stoga naglašavala da se ženama mora omogućiti da uz posao ispunjavaju svoju majčinsku ulogu. Kandidatkinje Nove Srbije su se zalagale za podršku ženskom preduzetništvu, ali i veću finansijsku pomoć i podršku porodicama sa decom.

U pogledu prava LGBT osoba, ovo je bila prva izborna kampanja u kojoj se većina političkih opcija jasno založila za poštovanje ljudskih i manjinskih prava, slobodu okupljanja i vladavinu prava. Predstavnici SNS, SPS, DS i LDP su podržali održavanje Parade ponosa naglašavajući da je neophodno obezbediti sigurnost učesnika i grada.³³ Izjave protiv Parade ponosa kre-

³⁰ <http://www.kurir-info.rs/mihajloviceva-posvetimo-se-prevenciji-nasilja-nad-zenama-clanak-1229131> (pristupljeno 15.02.2014).

³¹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1542533/Grubje%20C5%A1i%C4%87%3A+Osmi+mart+maskiranje+realnosti.html> (pristupljeno 08.03.2014).

³² http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=04&nav_category=11&nav_id=819412 (pristupljeno 04.03.2014).

³³ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:479306-Stranke-Za-Paradu-ponosa-svi-sem-DSS> (pristupljeno 21.02.2014).

tale su se od nešto umerenijih izjava predstavnika URS da se zalažu za poštovanje prava i slobode okupljanja svih, ali se protive održavanju Parade zbog mogućnosti nasilja i nemira koji je prate,³⁴ pa sve do potpunog negiranja građanskih prava LGBT osoba u izjavama lidera Jedinствene Srbije i Dveri. Lider Jedinствene Srbije, Dragan Marković Palma je rekao da se on bori „protiv bele kuge, a da dva muškarca ne mogu da izrode dete“³⁵ uz poruku da „gejevi mogu da rade šta hoće unutar svoja četiri zida“.³⁶ U sličnom duhu, Dveri su svojim pristalicama obećale zabranu „nametanja ideologije homoseksualizma“ i održavanja „peder balova“.³⁷

Stranke levice su pokazale i veći senzibilitet prema pravima osoba sa invaliditetom. Unapređenje socijalne politike i prava osoba sa invaliditetom cilj je DS, SPS, NDS. Konačno, SDPS je u kampanji skrenuo pažnju na to da je Srbija prva u Evropi po broju izbeglica koje žive na njenoj teritoriji.³⁸ Lider SDPS Rasim Ljajić je upozorio da su izbeglice i danas jedna od materijalno i socijalno najugroženijih grupa građana.³⁹

MLADI I OBRAZOVANJE

Za razliku od izborne kampanje 2012. godine, obrazovanje je, pred martovske izbore 2014. godine, zauzelo visoku poziciju na listama prioriteta političkih stranaka. Međutim, sem načel-

³⁴ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/445146/Kalanovic-URS-protiv-Parade-ponosa> (pristupljeno 24.02.2014).

³⁵ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/442894/Gej-strejt-alijansa-Palma-ponovo-negira-osnovna-ljudska-i-politicka-prava-LGBT-osoba> (pristupljeno 14.02.2014).

³⁶ Isto.

³⁷ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2024/Obradovic-Trazimo-posmatrace-iz-Rusije-na-izborima> (pristupljeno 22.02.2014)..

³⁸ <http://www.kurir-info.rs/krajisnici-podrzali-koalicionu-listu-aleksandar-vucic-clanak-1256957> (pristupljeno 04.03.2014)..

³⁹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=03&nav_category=11&nav_id=818991 (pristupljeno 03.03.2014).

nog opredeljenja za „reforme obrazovnog sistema“, „promene srpskog obrazovanja“ i potrebe za „konkretnim rešenjima“ i „suštinskim promenama“, kandidati ni na ovim parlamentarnim izborima nisu formulisali konkretne predloge reformi i unapređenja obrazovanja. O značaju kvalitetnog obrazovanja su pre svega govorili predstavnici opozicionih stranaka DS, NDS, Dveri, Treće Srbije, LDP, Nove stranke i pokreta „Dosta je bilo“, dok su u kampanji partija vladajuće koalicije ove teme bile zanemarene.

Obrazovanje se najčešće pominjalo u kampanji u kontekstu opštih reformi i razvoja društva. DS je, na primer, tokom cele kampanje isticala da je neophodno ulagati u poljoprivredu, energetiku i obrazovanje,⁴⁰ a LDP je govorio da su nužne suštinske promene i reforme na svim poljima, od ekonomije, do pravosuđa, obrazovanja i kulture.⁴¹ Veća ulaganja u obrazovanje i usklađivanje obrazovanja sa tržišnim principima je poruka koju su slali predstavnici DS, Nove Stranke, NDS, LDP i „Dosta je bilo“.

Zahvaljujući istraživanju Krovne organizacije mladih Srbije i tribini Građanskih inicijativa „Da li je obrazovanje tema izborne kampanje“ mogli smo da saznamo nešto konkretnije stavove stranaka o mladima i obrazovanju.⁴² Prema istraživanju KOMS-a, „Dosta je bilo“ je jedina lista koja se izjasnila za ukidanje posebnog Ministarstva omladine i sporta, dok se SRS negativno izjasnila o povećanju postojećih budžetskih izdvajanja za projekte i programe omladinske politike.

Kandidat DS-a za narodnog poslanika Miodrag Stojković je kritikovao stanje u obrazovnom sistemu: „Udžbenici su ne-

⁴⁰ <http://www.juznevesti.com/Politika/Ljudi-koji-ne-obecavaju-nego-nude.sr.html> (pristupljeno 11.03.2014).

⁴¹ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:481886-Govornica-Ivan-Andric> (pristupljeno 09.03.2014).

⁴² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1538108/%C5%A0kolujemo+%C4%91ake+za+138+nepostoje%C4%87ih+profesija.html> (pristupljeno 04.03.2014).

praktični, ne pospešuju da se kod učenika stvori inicijativa i samopouzdanje, pri čemu se đaci školuju za 138 profesija koje ne postoje".⁴³ On je upozorio i na problem korupcije u obrazovanju kao i na razliku u kvalitetu obrazovanja na različitim univerzitetima u Srbiji. Ova stranka se založila za ispitivanje sumnjivih diploma, akreditaciju i transparentnost i ulaganje u infrastrukturu škola, kao i povećanje budžeta za nauku. Isticali su i da će ulagati u istraživanja, a naročito u IT sektor, nove tehnologije i infrastrukturu. Među njihovim predizbornim obećanjima su stipendije za srednjoškolce i osnovce od 10.000,00 din mesečno. NDS je takođe govorio o promenama u obrazovnom sistemu zalažući se za osnaživanje profesora i izdvajanje sredstava za doktorante. NDS i DS su se založili i za obavezno srednjoškolsko obrazovanje.

Među partijama desnice, posebnu pažnju obrazovanju su poklanjali Dveri i Treća Srbija. Dveri su isticale da su „profesori ljudski i materijalno uniženi“ i obećali da će ako oni budu na vlasti povećati budžet prosvete sa manje od 4% na minimum 6%.⁴⁴ Loše stanje u prosveti Dveri su povezivali sa posledicama niskog nataliteta. Treća Srbija je naglašavala „tri osnovna stuba na kojima treba da se zasniva srpsko društvo a to su obrazovanje, vaspitanje i rad”.⁴⁵ Kao poseban problem istakli su nedovoljne kapacitete studentskih domova, loše uslove studentskog smeštaja i visoke cene u beogradskim domovima.

ZDRAVSTVO

Na lestvici zdravstvene zaštite u Evropi, Srbija je na poslednjem mestu prema istraživanju Evropskog potrošačkog

⁴³ Isto

⁴⁴ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:482222-Promocije-stranaka-i-koalicija> (pristupljeno 11.03.2014).

⁴⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=11&nav_category=11&nav_id=822580 (pristupljeno 11.03.2014).

zdravstvenog indeksa (EHCI) za 2013. godinu.⁴⁶ Kao najveći problemi u izveštaju se navode široko rasprostranjena korupcija, rekordno dugačke liste čekanja, deficit lekara specijalista, visoka smrtnost od kardiovaskularnih i malignih bolesti, zastarelost bolničke opreme kao i nemogućnost elektronskog zakazivanja pregleda i izdavanja recepata. Uprkos ovakvom stanju u zdravstvu, ova tema je bila potpuno zanemarena u izbornoj kampanji. Stranke su usputno pominjale „teško stanje“ u zdravstvu i načelno se zalagale za reformu zdravstvenog sistema i besplatnu i svima dostupnu zdravstvenu zaštitu. Primetno je i da se ova tema više vezivala za nivo grada Beograda i kampanju za lokalne nego za parlamentarne izbore, a među strankama ovom temom su se tek nešto više od ostalih bavile SPS, DS i NDS.

ODRŽIVI RAZVOJ I EKOLOGIJA

Među zapostavljenim temama u izbornoj kampanji su, kao i ranije, i ekologija i održivi razvoj. Ova tema se, i to pre svega u kontekstu razvoja infrastrukture i poboljšanja kvaliteta života građana, pominjala u kampanji kandidata za lokalne izbore u Beogradu, dok u kampanji za parlamentarne izbore nije bilo mesta za ekologiju i ekološke politike. Zaključak je da političari i političke stranke u Srbiji još uvek nemaju svest o životnoj sredini i potrebu za njenim očuvanjem, već je posmatraju isključivo iz humanocentrične perspektive. Na primer, Aleksandar Popović (DSS) je u kampanji za gradske izbore često govorio o problemu zagađivanja podzemnih voda i o Adi Huji kao jednoj od „najcrnijih ekoloških tačaka u Beogradu“.⁴⁷ Međutim, ovaj problem nije istican kao problem zagađenja životne

⁴⁶ Euro Health Consumer Index, <http://www.healthpowerhouse.com/files/ehci-2013/ehci-2013-report.pdf> (pristupljeno 11.09.2014).

⁴⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1535071/Popovi%C4%87%3A+Desetogodi%C5%A1nji+plan+razvoja+infrastrukture.html> (pristupljeno 28.02.2014).

sredine, već u kontekstu kvaliteta života građana i potrebe za razvojem infrastrukture. Jedan od njegovih predloga za smanjenje zagađenja u Beogradu jeste izmeštanje autobuske stanice iz centra grada na Novi Beograd.

Konkretne predloge za smanjenje zagađenja i problem otklanjanja otpada ponudio je i Aleksandar Antić ispred SPS-a koji je obećao nižu cenu komunalnih usluga za uvođenje kontejnera za reciklažu otpada⁴⁸ i oštru kaznenu politiku kako bi sprečili stvaranje „divljih deponija koje ugrožavaju javno zdravlje“.⁴⁹ Obećao je i da će, ako on postane gradonačelnik, Beograd za četiri godine povećati pošumljenost sa 14% na 20%, a kako bi doprineo očuvanju šuma u kampanji za beogradske izbore nije koristio štampane plakate.

SNS je obećao završetak najvećeg ekološkog projekta na Balkanu – rekonstrukcije topionice bakra i izgradnju nove fabrike sumporne kiseline u Boru,⁵⁰ nastavak čišćenja divljih deponija u Beogradu, kao i da će do sredine aprila 2014. godine biti raspisan javni poziv za upravljanje otpadom na deponiji Vinča. Među konkretnijim obećanjima je i obećanje predstavnika koalicije oko LDP da će ako oni osvoje vlast otvoriti fabriku za biološku reciklažu smeća u Novom Pazaru.⁵¹

⁴⁸ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1536107/Anti%C4%87%3A+Spre%C4%8Di%C4%87emo+%C5%A1irenje+divljih+deponija+.html> (pristupljeno 02.03.2014).

⁴⁹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=02&nav_category=11&nav_id=818466 (pristupljeno 02.03.2014).

⁵⁰ <http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/447475/Za-zavrsetak-izgradnje-nove-topionice-bakra-i-fabrike-sumporne-kiseline-jos-63-miliona-evra> (pristupljeno 05.03.2014).

⁵¹ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2406/Jovanovic-Sandzak-je-sit-politike> (pristupljeno 12.03.2014).

KULTURA I MEDIJI

Kultura se uglavnom usputno pominjala uz ekonomske teme i to tek uz sitne naznake da država mora da vodi računa o kulturi ili da je potrebno ulaganje u kulturu. Jedina konkretnija, ali i dalje zanemarljiva, pominjanja kulture, bila su u kampanji za beogradske izbore stranaka desnice DSS i Treće Srbije. Smatrajući kulturu ključnom za razvoj nacionalnog identiteta, ove stranke su ukazivale na propadanje kulture i problem zatvaranja kulturnih institucija. DSS je obećao povećanje budžeta za kulturu i do 3.5% ukupnog budžeta grada Beograda i ponovno pokretanje programa obaveznog otkupa knjiga za biblioteke na području grada Beograda. Ova stranka se založila i za decentralizaciju institucija kulture koju je moguće ostvariti kroz otvaranje alternativnih scena na rubovima grada i podršku festivalima koji bi kulturu izmestili van centra Beograda.⁵² Treća Srbija je kritikovala vlast zbog nemarnog i bahatog odnosa prema kulturi i pozvala na kontinuirano i sistematsko ulaganje u kulturu.

Nešto više pažnje u ovoj kampanji privukli su mediji odnosno tretman političkih stranaka u izbornoj kampanji od strane medija. Većina opozicionih stranaka, a pre svega Dveri, SRS, DS i „Dosta je bilo“ protestovale su protiv medijske cenzure, autocenzure i kontrole medija od strane tada vladajuće SNS. Prema izveštaju RRA, izborna lista „Aleksandar Vučić – budućnost u koju verujemo“ imala je najveću zastupljenost u predizbornim programima i dnevnim i centralnim informativnim emisijama svih televizija sa nacionalnom frekvencijom.⁵³ Uprkos tome što je RRA tražila od emitera da uravnoteže prisustvo svih izbornih lista u svojim programima, do promene nije došlo do samih izbora. Zakon su kršili i lokalni emiteri, pa je tako

⁵² http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=01&nav_category=11&nav_id=818243 (pristupljeno 01.03.2014).

⁵³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=02&dd=25&nav_category=11&nav_id=816255 (pristupljeno 25.02.2014).

na jagodinskoj televiziji Palma izborna lista SPS-PUPS-JS bila prisutna u više od 80% programa.⁵⁴

DS je u kampanji ukazivala i na druge nepravilnosti poput medijske autocenzure, cenzure na internet i socijalnim mrežama⁵⁵ i upisivanja pojedinih medija u registar javnih glasila suprotno zakonu.⁵⁶ S druge strane, predstavnici SNS i SPS su u izjavama o stanju medijskih sloboda u Srbiji insistirali da se „kampanja odvija u regularnim uslovima, uz jednak tretman političkih aktera u medijima“,⁵⁷ kao i da je „stanje medijskih sloboda u Srbiji bolje nego za vreme vlasti Demokratske stranke“.⁵⁸

ZAKLJUČAK

Na osnovu prethodne analize može se zaključiti da su, kada je reč o političkim i identitetskim temama i pitanjima kvaliteta života, političke stranke u izbornoj kampanji pred martovske izbore 2014. godine nudile mahom opšte poruke i ciljeve, a ne konkretna obećanja i operacionalizaciju ciljeva. U kampanji smo videli načelne pozicije stranaka (za ili protiv EU, za ili protiv autonomije Vojvodine, za ili protiv promene Ustava), ali kandidati nisu ponudili konkretne odgovore na pitanja šta bi menjali u Ustavu, za koje nadležnosti Vojvodine će se zalagati, koje korake će sprovesti u cilju ubrzanja EU integracija, itd. U svim ovim temama je bilo mnogo više simboličkog predstavljanja poput izjava „mi smo glas naroda“ ili poziva građanima da „glasaju za sebe“ nego suštinskog predstavljanja politika

⁵⁴ <http://www.blic.rs/izbori-2014/vesti/2090/RRA-Na-Televiziji-Palma-u-80-odsto-programa-samo-lista-SPSJSPUPS> (pristupljeno 26.02.2014).

⁵⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1522544/DS+kritikuje+ministra+kulture.html> (pristupljeno 14.02.2014).

⁵⁶ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2208/Izbori+2014/1522544/DS+kritikuje+ministra+kulture.html> (pristupljeno 14.02.2014).

⁵⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=02&dd=20&nav_category=11&nav_id=814541 (pristupljeno 20.02.2014).

⁵⁸ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=03&dd=04&nav_category=11&nav_id=819140 (pristupljeno 04.03.2014).

koje će stranke zagovarati i sprovesti nakon izbora. Primetno je i korišćenje bezličnih formi poput: „mora se“, „trebalo bi da“, „tražimo da se obezbedi“. Postavlja se pitanje od koga to stranke traže da obezbedi promene i bolji život i koja je njihova uloga u svemu tome.

Programske razlike među političkim strankama su bile vidljive jedino na polju državnih politika i odnosile su se pre svega na razlike između evrointegrata (SNS, SPS, DS, NDS, SVM, LDP, LSV, URS) i evrofobičara (DSS, SRS, Dveri, Treća Srbija) ili između stranaka koje se zalažu za veću decentralizaciju (DS, NDS, SVM, LDP, LSV, URS) i državo-centričnih stranaka (DSS, SRS, Dveri, Treća Srbija, SNS, SPS). Birači su u kampanji ostali uskraćeni za konkretnije predloge politika, a time i jasnije razlikovanje među strankama unutar iste grupe.

Pored ovih ideoloških razlika, mogle su se uočiti i razlike u tome kojim temama su stranke davale značaj u kampanji. S obzirom na to da je najveći deo kampanje bio posvećen ekonomskim i socijalnim temama, značajno je bilo videti za koje još teme su stranke izdvojile medijski prostor u kampanji. DSS, Dveri, SRS i Treća Srbija su tako smatrale značajnim da se fokusiraju na pitanja nacionalnog identiteta i tešnje političke i ekonomske saradnje sa Rusijom težeći tako da privuku ideološki desno orijentisane birače. Iako dobro postavljena, ova strategija im ipak nije donela izborni uspeh pre svega zbog međusobne razjedinjenosti evrofobičnih i evroskeptičnih opcija. S druge strane, antidiskriminativne politike su bile prisutnije u kampanji stranaka liberalnih vrednosnih orijentacija poput LDP, DS, LSV ili NDS. Ova pitanja nisu predstavljala razdelne linije među strankama pošto su sve stranke postavile kao cilj bolje obrazovanje i zdravlje, zaštitu životne sredine ili slobodu medija, a nisu ponudile konkretna rešenja za rešavanje problema u ovim oblastima.

Konačno, u izbornoj kampanji 2014. godine primetno je i to da su političke stranke pokušavale da prošire svoju birač-

ku bazu kako bi osigurale ulazak u parlament. S obzirom na veliki broj političkih partija koje su učestvovala na izborima, relativan konsenzus većine partija oko osnovnog pravca razvoja države, kao i opravdana očekivanja da će više od trećine biračkog tela glasati za listu SNS, ostale političke partije su bile prinuđene da se obraćaju različitim grupama birača kako bi osvojile dodatne glasove. Zbog toga ne čudi što se većina političkih stranaka obraćala i biračima koji ideološki ili socijalno ne predstavljaju njihovo biračko telo. Primer za to je i pozivanje pripadnika nacionalnih manjina da glasaju za SPS, savez LDP-a sa Zukorlićem ili pozivanje Čedomira Jovanovića na ratno iskustvo i borbu za slobodu srpskog naroda.

Za kraj, možemo primetiti i da se stranka koja je osvojila dovoljnu podršku birača da samostalno formira Vladu u kampanji nije u značajnijoj meri bavila temama obuhvaćenim ovom analizom. Ekspoze predsednika Vlade obećava značajne reforme državne uprave, lokalne samouprave, obrazovanja, zdravstva i kulture i najavljuje ubrzan nastavak evropskih integracija i pregovora sa Prištinom (v. Stojiljković i Spasojević u ovom zborniku). Kako je predsednik Vlade u svom Ekspozeu najavio da će se Vlada do 2014. godine fokusirati na fiskalnu konsolidaciju i ekonomske reforme, a obezbeđivanje uslova kojima bi se poboljšao kvalitet usluga u javnom sektoru najavio za period nakon 2015. godine, ostaje da pratimo rad Vlade i kvalitet i obim ostvarivanja izbornih obećanja u narednom periodu.

Literatura

- Belanger, Eric i Meguid, Bonnie M. (2008). „Issue salience, issue ownership, and issue-based vote choice”. *Electoral Studies* 27, str. 477–491.
- Budge, Ian. (2001). „Theory and Measurement of Party Policy Positions”. U: Budge Ian, Hans-Dieter Klingemann, Andrea Volkens, Judith Bara i Eric Tanenbaum (ur.), *Mapping Policy Preferences:*

Estimates for parties, Electors and Governments 1945–1998.
Oxford: Oxford University Press, str. 75–93.

Lončar, Jelena (2012). „Politike identiteta i kvalitet života u izornoj kampanji političkih stranaka“, u: Stojiljković, Zoran i Gordana Pilipović (ur.). *Javne politike u izornoj ponudi: Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine.* Beograd: Fondacija Konrad Adenauer, str. 73–92.

Petrocik, John R. (1996). „Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study“. *American Journal of Political Science* 40, str. 825–850.

Stojiljković, Ana (2012). „Spoljna politika i politički sistem – ima li politika u izbornim kampanjama“, u: Stojiljković, Zoran i Gordana Pilipović (ur.). *Javne politike u izornoj ponudi: Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine.* Beograd: Fondacija Konrad Adenauer, str. 31–50.

Stokes, Donald E. (1963). „Spatial Models of Party Competition“. *American Political Science Review* 57, str. 368–377.

Van der Brug, Wouter (2004). „Issue ownership and party choice“. *Electoral studies* 23, str. 209–233.

Zoran Stojiljković
Dušan Spasojević

NAREDNI KORAK: ISTRAŽIVANJE STEPENA KVALITETA I OBIMA OSTVARIVANJA IZBORNIH OBEĆANJA

Fazi prezentacije i analize izborne političke ponude logično sledi faza analize postizborne vladavinske politike u čijem fokusu je analiza razlika između predizbornih obećanja i postizborne realnosti.

UVOD: DETERMINANTE REALIZACIJE IZBORNIH PROGRAMA

Realizaciju izbornih programa stranaka i predizbornih koalicija koje su oformile Vladu moguće je ocenjivati na osnovu ispunjavanja datih programskih obećanja, odnosno analizom usklađenosti, koherentnosti i ostvarivanja paketa javnih politika koje sadrži Program rada Vlade. Vladine politike, naime, neretko sadrže međusobno teško uskladive, čak kontradiktorne ciljeve – „spisak želja“ koji predstavlja izraz kompromisa koalicionih partnera koji nastoje da u Vladin program utkaju što više svojih predizbornih obećanja.¹

¹ Momir Dejanović u svojoj analizi izbornih obećanja i vladavinskih praksi relevantnih partija i koalicija u BiH, Hrvatskoj i Srbiji ističe da se *kvalitativna programska obećanja ocenjuju se kao ispunjena ili neispunjena, a kvantitativna obećanja kao neispunjena i ispunjena manjim delom, polovično, većim*

Realizacija obećanja sadržanih u izbornim programima stranaka koje nakon izbora obrazuju vlast uslovljena je, načelno posmatrano, sa dve pretpostavke i četiri ključna faktora.

KLJUČNE PRETPOSTAVKE

1. *Dobar izborni rezultat* – dovodi političke partije u poziciju da mogu realizovati obećanja iz svojih izbornih programa, i
2. *Kredibilnost* političkih partija – utiče na realizaciju obećanja iz izbornih programa na način da će *nekredibilna, nerealna i olako data obećanja uglavnom ostati nerealizovana*.

FAKTORI

1. *Samostalna vlast ili koalicija vladajućih partija. Višepartijske vladajuće strukture, proporcionalni izborni sistemi i nedovoljno konsolidovani i konkurentni partijski sistemi* utiču na lošiju realizaciju izbornih programa.

U tom kontekstu, poseban problem čini (ne)koherentnost paketa javnih politika koje treba da realizuje Vlada a koje zagovaraju različite stranke i interesne skupine. Nemoguće je ne uvideti da se u tom slučaju izborni programi u praksi teško pretvaraju u javne politike koje su u potpunoj saglasnosti sa programskim obećanjima.

To se u velikom broju slučajeva dešava zbog prevarnog ponašanja političkih partija prema biračima, koje u borbi za glasove ne prezaju od najneverovatnijih izbornih obećanja i različitih drugih manipulacija.

delom i potpuno. Na osnovu rezultata ispunjavanja programskih obećanja, moguće je ocenjivati uspešnost, odgovornost i kredibilitet vladajućih partija (Dejanović, 2014: 152–156).

Sa druge strane, ne može se osporiti ni činjenica da postoje i neki sistemski faktori koji uzrokuju neadekvatnu realizaciju izbornih programa u postizbornom periodu. Ne sme se zanemariti činjenica da su vlade u velikom broju slučajeva proizvod koalicionih aranžmana koji zahtevaju uzajamne ustupke koalicionih partnera, što utiče na moguću korekciju izbornih programa, a vrlo često biva i izgovor za oslobađanje od političke odgovornosti njenim prebacivanjem na koalicione partnere.

Kao bitan faktor, tu je i pitanje stepena informisanosti birača, odnosno činjenice da oni često mogu da budu u zabludi u proceni političkih partija i njihovih izbornih programa.²

2. Sloboda medija i aktivizam civilnog društva utiču na realizaciju izbornih programa političkih partija tako što veća sloboda medija znači nepristrasno, potpuno i pravovremeno informisanje građana i pritisak na vladajuće partije i institucije vlasti da bolje realizuju obećanja iz izbornih programa. Veći i neprekidan aktivizam civilnog društva znači veću uključenost građana, bolju informisanost a time i veći pritisak na vladajuće partije i institucije vlasti.³

² Dauns upozorava da, iako birači generalno pokušavaju da racionalno odrede svoj izbor procenjujući troškove i dobitke, oni u stvarnosti često nemaju perfektu informaciju, jer procenjuju sva pitanja na osnovu malog broja oblasti u kojima je očigledna nadmoć koncepta određene partije. (Downs, 1957, p. 46).

³ Uloga civilnog društva trebala bi da bude da kao „pas čuvar demokratije“ analizira, istražuje, zagovara i informiše o postojanju, sadržaju i ostvarivanju izbornih programa političkih partija, sa željom da utiče i na građanke i građane i na političke partije. Pod zadovoljavajućom ulogom civilnog društva misli se situacija u kojoj se mreža organizacija civilnog društva na nepristrasan, neselektivan, kompetentan i transparentan način i u kontinuitetu bavi problemom sadržaja i realizacije izbornih programa.

Poverenje građana i građanki Srbije nije, međutim, dovoljno veliko da bi se one videle kao ključni kanal kritičkog informisanja. Pored ostalog, to je i posledica utiska da su *nevladine organizacije više projektne i donatorski orijentisane nego usmerene prema suštinskim potrebama građana i problemima od javnog interesa*.

Poređenja radi, rezultati pokazuju da tek svaki šesti građanin u BiH, Srbiji i Hrvatskoj veruje nevladinim organizacijama kao izvoru informacija o sadržaju i realizaciji izbornih programa političkih partija. Približno isti procenat građana veruje i analitičarima, a gotovo polovina njih ne veruje ili nedovoljno veruje

Naravno, informisanost građanki i građana prvenstveno je njihov interes i potreba, ali i obaveza političkih partija, kao onih koji se programski legitimišu na izborima, kao i informativnih medija i organizacija civilnog društva. Rezultati istraživanja (Momir Dejanović, 2014:171), međutim, pokazuju približno istu neinformisanost građana BiH, Srbije i Hrvatske. Može se reći da je o sadržaju izbornih programa zadovoljavajuće informisano samo 14% građana Srbije, 16% građana Hrvatske i 18% građana BiH.

Takođe, rezultati istraživanja u regionu pokazuju da su *građani čak neinformisaniji o realizaciji izbornih programa, nego o njihovom sadržaju* (Dejanović, 2014:161).

Posebno je indikativno da je i samo partijsko članstvo nedovoljno informisano. Logično se da zaključiti da ne postoji ni dovoljna unutarpartijska rasprava i informisanje u vreme pripreme i predstavljanja izbornih programa, a ni potrebna zainteresovanost partijskog članstva da sebe i druge informiše o realizaciji izbornih programa.

Za potpuno i istinito informisanje građana bitni su, osim partijskih, drugi *nepristrasni izvori*, u koje bi se mogli uvrstiti ne-

političkim partijama, medijima, nevladinim organizacijama i analitičarima (Dejanović, 2014:167).

Za položaj sredstava masovnih komunikacija od posebnog značaja je pojava interneta i socijalnih mreža koje doprinose demokratizaciji javnog prostora, ali i veze između vlada i medija, koja medijski prostor čini zavisnim i sve više nedemokratskim (Hejvud, 2004:392).

Nalazi istraživanja pokazuju, međutim, da su mediji u javnom vlasništvu više ili manje pod kontrolom institucija vlasti i vladajućih političkih partija, a privatni mediji su u vlasništvu ljudi bliskih određenim političkim partijama, pod kontrolom institucija vlasti ili su pod drugim uticajem i komercijalnom zavisnošću, koja ograničava njihovu slobodu i objektivnost.

Građani nedovoljno veruju medijima kada ih informišu o sadržaju i realizaciji izbornih programa, ako ne postoji *zadovoljavajuća sloboda, nezavisnost i profesionalnost medija i ako je medijsko informisanje o ovoj temi nepotpuno, nedovoljno objektivno i neblagovremeno*. Prema istraživanjima Freedom house u prethodnih pet godina Srbija, ali i Crna Gora, BiH i Hrvatska imaju tek delimično slobodne medije.

zavisne javne institucije, novinari istraživači, nevladini aktivisti i analitičari i u sve većoj meri socijalne mreže.

3. *Sistemska korumpiranost*, koja podrazumeva korumpiranost partijskog, izbornog, pravosudnog, medijskog i drugih delova sistema, utiče na lošiju realizaciju izbornih programa. Umesto javnog, zastupa se partijski i lični interes u institucijama vlasti što dovodi, pored ostalog, do neispunjavanja obećanja. Posledično, korumpirani su i birači koji postaju nedovoljno osetljivi i neskloni izbornom kažnjavanju zbog neispunjavanja obećanja ukoliko je zadovoljen neki njihov partikularni interes. Zaključna teza je da *viši nivo korupcije u društvu ima za posledicu niži nivo ispunjavanja obećanja iz izbornih programa, posebno onih značajnijih za javni interes.*

4. *Partijska odgovornost, kredibilitet i kapacitet za realizaciju izbornih programa.* Kada se radi o *partijskoj odgovornosti*, ona postoji ili ne postoji kako u fazi nastajanja, tako i u fazi realizacije izbornih programa. Partijska odgovornost u fazi realizacije izbornih programa podrazumeva da: (1) izborna obećanja vladajućih partija budu deo programa vlade, (2) da se u operativnim i godišnjim planovima vlade, ministarstava i drugih institucija utvrdi dinamika i rokovi za realizaciju obećanja i da (3) na čelna mesta u Vladi, ministarstvima i drugim institucijama budu imenovani *kadrovi kod kojih postoji volja i sposobnost da ispune obećano.*

Partijski kapacitet za zastupanje javnog interesa uključuje: *postojanje kadrovskog, organizacionog, liderskog, moralnog i demokratskog potencijala*: (1) dovoljan broj odgovornih i kompetentnih kadrova koje vladajuće partije imaju na pozicijama predstavnika u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, (2) unutrašnju demokratiju koja podrazumeva partijski nadzor, raspravu, otvorenost, odgovornost u izvršavanju obećanog, kao i (3) odgovornog lidera, koji poseduje autoritet u oblasti izvršavanja obećanog.

Kredibilitet političkih partija moguće je ocenjivati na osnovu rezultata ispunjavanja obećanja iz izbornih programa u jednom ili više izbornih ciklusa. Političke partije imaju rastući kredibilitet, u meri u kojoj imaju bolju realizaciju obećanja iz izbornih programa.

PROBLEMI I UZROCI NEUSKLAĐENOSTI OBEĆANOG I OSTVARENOG U IZBORNIM PROGRAMIMA

Kao problem kod vladajućih partija pojavljuje se neusklađenost između obećanog i ostvarenog zbog postojanja obećanja koja su nerealna, neusklađena sa koalicionim partnerima, zavisna od volje drugih država i suprotstavljena partijskim interesima.

Ova vrsta obećanja ima više ideološku, identifikacionu, manipulativnu dimenziju, jer su relevantne političke partije svesne da ne mogu da ih ostvare ali istovremeno i ne pokušavaju da ih se odreknu ili ih bar redefinišu.

Vladajuće partije ovakva obećanja daju pretežno iz manipulativnih razloga, ali ponekad i u dobroj nameri, precenjujući svoje mogućnosti i realne uslove za ispunjavanje obećanog ili pak (ne)svesno zanemarujući značaj i uticaj unutrašnjih i spoljnih „veto-igrača“ koji iza političke scene uslovljavaju proces kreiranja javnih politika.

U procesu kreiranja javnih politika učestvuje, naime, velik broj aktera. Ti akteri mogu pasivno ili aktivno uticati na proces odlučivanja i kreiranje rešenja. Pojedinci i grupe mogu imati direktan ili indirektan uticaj na krajnje rezultate praktične politike. Globalno, u aktere javne politike spadaju državni organi i civilno društvo koje čine nevladine organizacije, grupe i pojedinci. Za *kreiranje određene javne politike* mogu biti zainteresovane, međutim, i međunarodne vladine organiza-

cije, nevladine organizacije, lokalne vlasti, političke stranke, udruženja, građani, kao i analitičari i centri praktične politike.

Ceo proces, koji uključuje interesne grupe, medije, stručnu javnost, partije, izbore, parlament, vladu i državnu upravu bi mogao da se, sa stanovišta svoje logike i dinamike, sumira u četiri svoje faze: *(1) političke partije, pod uticajem interesnih grupa i lobija, identifikuju probleme i formulišu političke programe, (2) izborni procesi služe da se raspravlja o problemima, predlozima javnih politika i kandidatima, (3) na izborima se formira društvena većina koja podržava određeni program, parlament kao zakonodavno telo pretvara programe u zakone i bira vladu, (4) predlozi javnih politika se time pomeraju u vladu gde se pretvaraju u konkretne javne politike koje sprovodi državna uprava sa konkretnim rezultatima i ishodima.*

U analizi učinaka formirane vlasti mogli bismo poći od pretpostavke da, ako je ispunjavanje obećanja iz izbornih programa relevantnih vladajućih partija zavisna varijabla, a nezavisne varijable su učešće obećanja koja su u nadležnosti dve ili više država i međunarodnih institucija, obećanja neprihvatljivih za koalicione partnere i nerealnih obećanja, onda će ukupni rezultati realizacije izbornih programa vladajućih partija, pod uslovom da ne postoji uticaj drugih varijabli, biti lošiji, ukoliko je učešće ovih obećanja veće (Dejanović, 2014: 168–172).

Na drugoj strani, šanse za realizovanje izbornih obećanja rastu sa: postojanjem koherentnog koalicionog izbornog programa, izborom lidera relevantne vladajuće partije za premijera, boljom civilno-društvenom kontrolom i partijskom konkurencijom i posledičnom većom odgovornošću vladajuće partijske strukture.

POLAZNA PRETPOSTAVKA

Na osnovu činjenice da su zbog ubedljive izborne pobjede Vučić i naprednjaci mogli formirati Vladu i sami, a da su, određujući se za formiranje široke koalicije, praktično u poziciji da diktiraju uslove slabijim partnerima kojih se, u slučaju neposlušnosti ili bilo kakvih problema, uvek mogu odreći, pošli smo od pretpostavke da *dva od četiri izdvojena faktora – izabrani uticajni lider i (relativno) koherentan program Vlade govore u prilog ostvarivanja izbornih obećanja.*

Na drugoj strani, *odsustvo jedinstvene, uticajne i objedinjene opozicije i marginalizovan uticaj medija i OCD, odnosno stvoreni osećaj viška moći uz redukovanu i neefektivnu eksternu odgovornost i veoma limitirani kadrovski izbor i potencijal, i to u uslovima održane visoke političke korumpiranosti, značajno redukuju šanse za ispunjenje obećanog.*

Ulogu značajne, posredujuće varijable svakako će i dalje, i to verovatno u još izraženijoj meri, igrati prijateljsko ili neprijateljsko spoljnje ekonomsko i političko okruženje.

EKSPOZE PREMIJERA VUČIĆA

Za razliku od nekoliko prethodnih izbornih ciklusa, izborni rezultat i posebno činjenica da su Vučić i naprednjaci posedovali kontrolni paket akcija i širok manevarski prostor da formulišu koalicionu ponudu koja se ne može odbiti, ovoga puta su omogućili brzo programsko usaglašavanje i formiranje Vlade. Ključni partner – koalicija oko SPS i njenog lidera Dačića, za razliku od prethodnog međusobnog aranžmana, ovoga puta je morala prihvatiti poziciju mlađeg, poslušnog i lako zamenljivog partnera u vlasti. Cena opstanka u vlasti je bilo i lako odustajanje od predizborne socijalne retorike.

Novoizabrani premijer i nesporno najuticajniji političar u Srbiji Aleksandar Vučić je u veoma obimnom i detaljnom ekspozu podnetom u parlamentu posebno apostrofirao za građanke i građane najvažnije planirane mere iz oblasti ekonomskih i socijalnih politika.

Vučić je najavio tri velika ekonomska zadatka koja je buduća Vlada postavila sebi.

Prvi zadatak odnosi se na donošenje paketa zakona kojim bi se reformisalo trenutno stanje domaće ekonomije (Ekspoze mandataru Aleksandra Vučića, 7 str.).

Drugi zadatak odnosi se na razvijanje privatnog sektora kroz davanje podsticaja malim i srednjim preduzećima. Vučić objašnjava da će se *olakšati rad u privatnom sektoru, i da će se subvencionisati krediti koje će banke davati malim i srednjim preduzećima, čime će se likvidnost tržišta povećati* (Ekspoze, str. 11).

Treći zadatak tiče se konsolidacije budžeta, odnosno povećanja njegove prihodne i smanjenja rashodne strane (Ekspoze, str. 8).

Prema projekcijama rezultata koje očekuje, *Vučić smatra da će se do 2017. rast javnog duga zaustaviti na nivou od 75% BDP-a i od tada početi da opada, čime bi država mogla da se nazove stabilnom sa aspekta glavnih parametara javnih finansija.*

Premijer Vučić najavljuje *3 stuba reformi*, na kojima se zapravo bazira program za ekonomski oporavak Srbije. Pored *1. stabilizacije javnih finansija i 2. reforme privrednog ambijenta*, treći stub reformi je i *reforma javnog sektora.*

Za realizaciju ovih reformi predviđena su *3 perioda: prvih 100 dana Vlade, do kraja 2014. godine i period od 2015. do 2017. godine.*

Prvi period je period fiskalne konsolidacije, odnosno stvaranja preduslova za održivost javnih finansija i reforme poslovnog ambijenta kako bi se omogućio priliv investicija i zapošljavanje.

Za drugi period se najavljuje rešavanje problema nelikvidnosti, sive ekonomije i problema opšte finansijske nediscipline, ali će se raditi i na uspostavljanju pravičnosti u domenu sistema zarada i zapošljavanja u javnom sektoru.

Za treći period se predviđa obezbeđivanje uslova kojima bi se poboljšao kvalitet usluga u javnom sektora.

1) PRVIH 100 DANA VLADE: FISKALNA KONSOLIDACIJA

U prvoj fazi konsolidacije se među merama našlo, između ostalog, i smanjenje plata javnog sektora za 10%. Ograničiće se troškovi službenih putovanja i službenih vozila, podstiće se privatizacija u domenu sportskih klubova, usvojiće se parametarska reforma penzionog sistema (Ekspoze, str. 13).

*Po pitanju smanjenja penzija, Vučić najavljuje da se do oktobra 2014. neće ni razmatrati ovo pitanje i da će se prethodno pokušati drugim sredstvima smanjiti deficit (Ekspoze, str. 14). Vučić je predstavio nekoliko alternativnih načina rešavanja problema, objašnjavajući ukratko šta bi svaki od njih podrazumevao. *Između ostalog, pominjao je i mogućnost agresivne privatizacije državne imovine, mada smatra da to na duži rok ne bi rešilo problem deficita.**

Pored fiskalne konsolidacije, Vučić je govorio i o konsolidaciji finansijskog sektora pod kontrolom države, najavljujući da će se pitanje funkcionisanja banaka koje su u većinskom vlasništvu države rešavati u prvih sto dana Vlade, a kao mere pominje: konsolidaciju, profesionalizaciju menadžmenta, privatizaciju, pa će se tako i Dunav osiguranje privatizovati (Ekspoze, str. 15).

Ključni proces: reforma javnog sektora

Govoreći o rešavanju problema preduzeća u restruktuiranju, Vučić je istakao da je trenutno 157 takvih preduzeća, koja su u uglavnom u ekonomski neodrživom stanju, a trošak za državu na godišnjem nivou iznosi 750 miliona dolara. Država će se fokusirati na to da određenim preduzećima nađe strateškog partnera i da uspe da zaštiti same radnike. Za preduzeća koja mogu da budu profitabilna i koja mogu da zaposle veći broj radnika, trebalo bi pronaći investicione bankare i konsultante.⁴

Novi reformski institucionalni okvir

Paket reformskih zakona koji su vezani za ekonomsku sferu čine: Zakon o radu, Zakon o planiranju i izgradnji, Zakon o privatizaciji, Zakon o stečaju, Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, Zakon o stranim ulaganjima, Zakon o javnim pre-

⁴ Nakon toga, Vučić govori o planu delovanja u vezi sa nekim državnim preduzećima. U skladu sa tim, najavljuje privatizaciju Telekoma, objašnjavajući da će njegova vrednost padati i da će se njegova konkurentska pozicija pogoršati. Taj najavljeni proces priprema za privatizaciju će se odigrati u prvoj fazi odnosno u prvih sto dana vlade, a Vučić je uveren da će cena za ovo preduzeće biti veća od potencijalne cene 2011. godine. Iako naziva EPS najvrednijim državnim preduzećem, Vučić napominje da ne zastupa stav da većinski paket treba da se proda, već se zalaže za pronalaženje manjinskog partnera. On bi uticao na povećanje efikasnosti preduzeća, iz čega bi i država dobila više profita, a čime bi vrednost same kompanije bila veća čak i ukoliko se naknadno donese odluka da se privatizuje. Nakon toga, najavljuje hitno (organizaciono i finansijsko) restrukturiranje „Srbijagasa“, mada se razmatra i to da se delovi preduzeća privatizuju. Restrukturiranje čeka i Železnice Srbije, koje će se razdvojiti na putnički prevoz, prevoz robe i infrastrukturu, od čega bi samo prevoz robe bio privatizovan. Po pitanju RTB Bora, Vučić napominje da ovo preduzeće nije najbolje iskoristilo potencijale za eksploataciju bakra, i da bi se nakon restrukturiranja privukli investitori, povećao broj zaposlenih, a da bi se za privatizaciju morao promeniti i regulatorni okvir. Pominjući mogućnost dovođenja stranih partnera u Državnu lutriju, objašnjava da se nije još nije desila u svetu situacija da se sa skoro monopolskom pozicijom ipak napravi gubitak, što je upravo slučaj sa Državnom lutrijom. I za Aerodrom Beograd će se tražiti partneri, kao i za, kako se navodi, druge saobraćajne infrastrukturne projekte. Vučić generalno naglašava da *će javnost imati veliku ulogu u procesu privatizacije preduzeća, kao i da će se skrajnuti partije iz njihovih upravljačkih struktura i uvesti profesionalni menadžment* (Ekspoze, str:16–18).

dužećima, Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji, Zakon o privremenom usklađivanju osnovica za obračun i isplatu plata odnosno zarada kod korisnika javnih sredstava (platnim razredima), Zakon o registru korisnika javnih sredstava, i, na kraju, premijer pominje i Zakon o državnim službenicima, Zakon o osiguranju i Zakon o hipoteci.

Zakon o radu. Kao osnovnu svrhu donošenja Zakona o radu Vučić najavljuje nameru da se uslovi poslovanja poboljšaju, da se otvore nova radna mesta kao i da se zaposleni iz sive preliju u legalnu zonu poslovanja. Među konkretnim merama se pominje davanje podsticaja za legalno zapošljavanje, drugačije obračunavanje otpremnina i plata, preciziranje uslova za davanje otkaza.

Zakon o privatizaciji. Ideja je da se pronađu adekvatni investitori za zdrava preduzeća a da se država istovremeno oslobodi troškova koje joj stvaraju neproduktivna preduzeća. Među merama se pominju: određenje roka za dovršetak procesa privatizacije, regulisanje uloge države u ovom procesu i povećanje njegove transparentnosti (Ekspoze, str. 18).⁵

Zakon o stečaju. Vučić ovde navodi da je važno da se proces skрати i da se imenuje jedinstven organ koji će istupati u ime svih državnih poverilaca. Cilj je da se celokupno investiciono okruženje poboljša, kao i solventnost domaće ekonomije.

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju. Prva mera o kojoj Vučić govori je povećanje dosadašnje starosne granice za pensionisanje žena na 63. godine, čime bi se umanjio priliv novih

⁵ Zakon o privatizaciji, donet u avgustu 2014. godine, je praktično leks specijalis, poseban zakon, koji ima prednost u slučaju kolizije sa drugim zakonima. Njime je predviđeno da se privatizacija okonča do kraja 2016. godine, „na fer i efikasan način“. Zakon će se odnositi na privatizaciju još 584 državna i društvena preduzeća, sa oko 100.000 zaposlenih. Imovinski status tih preduzeća nije rešen, a od 584 preduzeća njih 161, sa oko 55.000 zaposlenih, nalazi se u restrukturiranju.

penzionera i rada na crno za one koji bi planirali da se ranije penzionišu i nastave da rade neformalno (Ekspoze, str. 19).

Zakon o javnim preduzećima. Ministarstvo privrede će od sada biti nadležno da rukovodi javnim preduzećima. Mere koje se predviđaju u vezi sa javnim preduzećima odnose se na pitanja upravljanja, menadžerstva, strategija, kao i visine subvencija usmerenih na socijalne aspekte strategija.

Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji. Bazična ideja donošenja zakona je da se Poreska uprava transformiše i da se poboljšaju mehanizmi naplate poreza.

Zakon o registru korisnika javnih sredstava. Namera donošenja zakona prvenstveno je vezana za unapređenje mehanizma prikupljanja podataka u vezi sa osnovnim pitanjima u vezi sa javnim sektorom – broju institucija koje u njega potpadaju, broju zaposlenih, njihovim zaradama (Ekspoze, str. 19).

S obzirom na to da se očekuje da će mere o kojima je bilo reči (fiskalna konsolidacija, restrukturiranje preduzeća, privatizacija preduzeća) bar kratkoročno dovesti do određenih negativnih tendencija, Vučić najavljuje i usvajanje antirecesionih mera.

2) DRUGI PERIOD, DO KRAJA 2014: PRIVREDA I POLITIČKI SISTEM

U okviru drugog talasa reformi, Vučić najavljuje sprovođenje 5 reformi: *agresivnu borbu protiv sive ekonomije, rešavanje problema nenaplativih potraživanja i nelikvidnosti privrede, definisanje ciljnog stanja javne uprave, uvođenje pravičnih platnih razreda i reformu sudstva.*

Prelazeći na narativ o potrebi *reformisanja državne uprave*, kada je o državnim službenicima reč, premijer Vučić potencira

rad na povećavanju njihove odgovornosti, na njihovoj edukaciji i usavršavanju. Najavljuje da će se promeniti i kriterijumi njihovog zapošljavanja i napredovanja, a takođe se najavljuje i izmena Zakona o državnoj upravi (Ekspoze, str. 33).

Vučić potencira i neodrživo visok broj zaposlenih u javnom sektoru, čija cifra se kreće oko 780.000. Cilj je postići *optimizaciju obima javnog sektora, kroz više mera: analizu postojećeg stanja, analizu opisa radnih mesta i njihovo redizajniranje, preispitivanje postojanja samih institucija, plan optimizacije sektora, sa tim što bi ovi procesi analize trebali da se završe do novembra 2014. godine* (Ekspoze, str. 23).

Za razliku od trenutnog stanja koje, kako navodi, karakteriše mnoštvo različitih platnih razreda i koeficijenata u okviru javnog sektora, Vučić govori i o kreiranju pravičnog sistema platnih razreda koji bi se odnosio na ceo javni sektor (Ekspoze, str. 24).

Što se tiče završetka reformi sudstva, ciljevi su prvenstveno okrenuti rešavanju problema poput velikog broja nerešenih slučajeva, nedovoljne brzine i predvidivosti sudskog sistema, što će se popraviti stvaranjem novog zakonskog okvira za pravosudni sistem (Ekspoze, str. 24).

Kada je o reformi lokalne samouprave reč, problem je po mandataru u prekomernom broju mahom partijski zapošljavnih ljudi, i to u opštinskim organima i lokalnim preduzećima. U skladu sa tim, ograničiće se broj zaposlenih, uvešće se elektronska uprava i skратиće se rokovi koje lokalni organi imaju na raspolaganju pri izdavanju potvrda i dokumenata.

Po pitanju finansiranja lokalne samouprave, lokalne vlasti će morati manje da se oslanjaju na sredstva iz republičkog budžeta. U odnosu na trenutno stanje, Vučić konstatuje da nadležnosti moraju biti precizno određene, sredstva usaglašena sa

nadležnostima a mora se preuzimati i veća odgovornost za donošenje odluka (Ekspoze, str. 34).

3) TREĆI PERIOD, OD 2015. DO 2017. GODINE: JAVNE USLUGE I KVALITET ŽIVOTA

Treći period Vučić posmatra kao period u kome bi država trebalo da stane na noge. U tom kontekstu napominje važnost poboljšanja usluga javnog sektora, kritički se osvrnuvši na trenutnu *nezadovoljavajuću sliku zdravstva, školstva, državne i lokalne administracije*. Upravo iz tih razloga, u trećem periodu će reformske mere biti okrenute upravo navedenim oblastima.

Govoreći o *reformi obrazovanja i nauke* i ističući da je znanje temelj na kome će se graditi nova Srbija, Vučić zaključuje da nismo društvo znanja, da je svaki treći naš đak funkcionalno nepismen, da su udžbenici stari i po više od dvadeset godina, a da ni školski programi ne prave kvalitetnu selekciju znanja i informacija koje prenose deci. Takođe kritikuje i praksu plaćanja privatnih časova i poklanjanja ocena deci, ističući da im se time upućuje pogrešna poruka (Ekspoze, str. 30).

Zato mandatar govori o dodatnim merama, kao što je sistem eksterne provere kojim bi se proveravao rezultat učenja, zatim o povećanju autonomije škola, nastavnika i direktora u radu. S druge strane, smatra da bi Ministarstvo prosvete i nauke trebalo da se reši nepotrebnih ovlašćenja i da se fokusira na razvoj sistema, legislativu i povećanje kvaliteta rada. Mere se najavljuju i kod visokoškolskih ustanova, naročito po pitanjima njihovog kvaliteta i davanje akreditacije. Nakon toga prelazi na već tradicionalnu političku priču vezanu za potrebu ulaganja u nauku i položaj mladih u Srbiji (Ekspoze, str. 32).

Govoreći o *reformisanju zdravstvenog sistema*, na samom početku premijer ukazuje na to da se Srbija trenutno nalazi na

poslednjem mestu u Evropi, i da je uprkos postojanju dobrih lekara i dovoljnog broja bolnica, najveći problem u zastarelosti sistema. Kao prioritetnu meru, Vučić najavljuje stvaranje hitne usluge i službe za primarnu zdravstvenu negu, za svakodnevne potrebe, što će se izvesti reorganizacijom sistema. Više neće biti stažiranja za kliničke doktore koje je prethodilo specijalizaciji. Dalji Vučićev plan odnosi se na kreiranje ambijenta za zdravstveni turizam u Srbiji (čime će se direktno poboljšati prihodi) umesto da se domaći doktori šalju u druge zemlje na specijalizacije. Takođe najavljuje i pokretanje projekta Aktivno zdravlje kojim se predviđa da lekari umesto da čekaju da pacijenti dođu kod njih odlaze kod potencijalnih pacijenata i koji će biti realizovan širom Srbije. Među dodatnim merama, predviđa se i stvaranje *privatno-javnog fonda za lečenje dece van zdravstvenog osiguranja i urgentnih slučajeva. Ono na šta se takođe mora skrenuti pažnja, prema Vučićevom mišljenju, jeste i potreba za većom dostupnošću kvalitetne javne zdravstvene zaštite, zatim automatizacija administracije, uvođenje merenja kvaliteta zdravstvenih ustanova uz primenu sistema nagrađivanja i kažnjavanja* (Ekspoze, str. 34–35).

Što se tiče *socijalne politike*, Vučić kao Vladine mere predstavlja zaštitu siromašnih i ranjivih kategorija stanovništva, kao i zaštitu od određenih životnih rizika, sa ciljem kreiranja univerzalne socijalne zaštite. Pod ranjivim, ugroženim kategorijama će se smatrati starija lica, etničke manjine, beskućnici, samohrani roditelji, mladi i deca. Vučić konstatuje da ova oblast nema razvijenu i primerenu pravnu regulativu i da su problem usložnile i druge okolnosti, poput raspada države i građanskog rata.

Suštinski, Vlada namerava da poboljša ulogu ovog sistema, ali se i od samih građana očekuje da preuzmu veću odgovornost za sopstvenu socijalnu sigurnost. Takođe naglašava i da je uloga socijalne zaštite, pored analiziranih aktivnosti, i da umanjuje zavisnost građana od socijalnih službi (Ekspoze, str. 38–39).

PRVI MESECI „VUČIĆEVE“ VLADE

Rok od tek nekoliko meseci od formiranja Vlade je svakako prekratak za svaku temeljniju (pr)ocenu efekata Vladinih mera, čak i onih projektovanih na prvih 100 dana vladavine. Pogotovo što je u međuvremenu Srbija bila pogođena poplavama katastrofalnih razmera čija je sanacija značila i dodatan utrošak sredstava, energije i vremena. Notorna je činjenica i da sve relevantne ekonomske analize i predviđanja za ovu godinu govore o privrednoj stagnaciji uz dalji rast, istina nešto za sada usporeniji, i inače visoke nezaposlenosti.

Naravno, prve mere i dosadašnji rad Vučićeve vlade se mogu procenjivati na više nivoa. Tako, na primer, u Istinomerovom izveštaju (Istinomer, 2014:4) povodom prvih 6 meseci vlade stoji da je od 20 obećanja iz ekspozea 7 ispunjeno na vreme, 3 sa zakašnjenjem, a da 10 još uvek nije ispunjeno.

Imajući u vidu karakter našeg istraživanja, osnovno pitanje je u kojoj meri su prvi koraci u saglasju sa onim što je građanima obećano u toku izborne kampanje i u premijerovom ekspozeu? Kako su ekonomske teme u domaćoj političkoj areni konačno preuzele primat nad spoljnopolitičkim koncepcijama, prvo ćemo njih analizirati, da bi se onda posvetili manevarskim sposobnostima nove vlade i pozicioniranju u novom post-ukrajinskom kontekstu. Naravno, u analizi mera vlade, važan deo će biti posvećen i načinu funkcionisanja vlade i odnosu prema institucijama, što će po svemu sudeći biti prepoznatljiv manir vlade kojom suvereno predsedava Aleksandar Vučić.

EKONOMSKE MERE

Izborna kampanja je u prvi plan izbacila nekoliko veoma konkretnih problema. Po svom karakteru, najnačelnije pitanje ticalo se zakonskog okvira odnosno „stvaranja povoljnog privred-

nog ambijenta“ koji je podrazumevao donošenje novog radnog zakonodavstva. Iako se u javnosti još od sredine 2013. vodila rasprava o ovim zakonima, sam proces usvajanja zakona bio je po hitnom postupku i bez prethodne formalne javne rasprave.

Zakon o radu i Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju kao najvažnije novine donose računanje minulog rada samo kod aktuelnog poslodavca, smanjenje otpremnine zbog odlaska u penziju, ukidanje nadoknade za noćni rad, produžavanje rada na ograničeno vreme na dve godine i gubljenje prava na nadoknadu za neiskorišćen godišnji odmor. Zakon o PIO predviđa i postepeno odlaganje odlaska u penziju za žene. Zakoni su doneti uz blago protivljenje opozicije i sindikata, pre svega zbog nemogućnosti da se organizuju snažniji protesti.

Utisak je da su zakonska ograničenja u skladu sa izbornim obećanjima SNS koja su se odnosila na liberalizaciju tržišta rada i na stvaranje uslova koji će ići na ruku poslodavcima. Sa druge strane, obećanje da će se postići kompromis sa sindikatima nije za sada ispunjeno, mada postoji otvoren prostor da se sa bolje organizovanim sindikatima i strukovnim organizacijama sklapaju nešto povoljniji aranžmani. Ovde pre svega mislimo na kratkotrajni štrajk policije krajem septembra 2014, ali i na opiranje studenata i advokata da pristanu na neke od restriktivnih mera. Zbog ovoga je važno da razmotrimo i druge mere vlade koje imaju sličan karakter.

Osnovno postizborno pitanje je kako umanjiti budžetski deficit. Još u vreme prethodne vlade medijska pažnja bila je usmerena na zaposlene u javnom sektoru koji su označeni kao najveći teret za državni budžet i zbog čega je uveden „solidarni porez“. Ovakva dijagnoza ima i ideološku dimenziju jer se porast zaposlenih u javnom sektoru (administracija i javna preduzeća) politički vezivao za prethodne vlade (tzv. partijsko zapošljavanje) čime se konstantno perpetuira negativna kampanja prema opoziciji i jer se u tom sektoru nalazi zna-

čajan broj birača opozicionih stranaka (DS i NDS pre svega). Pod ideološkom dimenzijom se može razumeti i blaži odnos prema penzionerima i njihovo ranije izuzimanje iz „solidarnog poreza“, kako zbog koalicionog partnera SPS-JS-PUPS, tako i zbog pretpostavke da se među starijima nalazi značajan deo potencijalnih glasača sadašnje vlade. Ipak, iako je od formiranja vlade prošlo skoro 6 meseci i dalje nije najjasnije kako će izgledati mere štednje u ovoj oblasti. Najkonkretnije podatke građani Srbije i stručna javnost su o ovome dobili u intervjuu koji je premijer Vučić dao RTS-u kada je najavio smanjenje plata u javnom sektoru za 10%, kao i smanjenje penzija od 20% na deo preko 25.000,00 dinara.⁶ Za razliku od prethodne vlade, od ovih mera štednje su izuzeti samo oni koji imaju plate i penzije manje od 25.000,00, što ipak čini mere značajno sveobuhvatnijim. Takođe, premijer je najavio veće umanjene zarada za one koji imaju platu preko 100.000,00 dinara.

Ovakve mere su u javnosti primljene relativno mirno jer je u medijskom smislu teren dobro pripremljen puštanjem „probni balona“ u vidu najava o mnogo većem sniženju plata, kao i velikim medijskim prostorom koji je dobila (spontana) ostavka ministra Lazara Krstića (jul 2014) koji je obrazložio ostavku stavom da su mere morale biti oštrije ali da je „premijer mekog srca“.⁷

Važno je napomenuti da i ovaj primer pokazuje nedovoljnu transparentnost u radu vlade, centralizaciju donošenja odluka u rukama premijera i značajan stepen populizma u načinu saopštavanje odluka vlade.

Ipak, ušteda na platama i penzijama po svemu sudeći neće biti dovoljna da se preokrenu nepovoljni ekonomski trendovi. U izbornoj kampanji i ekspozeu se veoma konkretno govorilo

⁶ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/Ekonomija/1701584/I+mere+%C5%A1tednje,+i+reforme+.html> (pristupljeno 13.10.2014).

⁷ <http://www.dw.de/premijer-vu%C4%8Di%C4%87-mekog-srca/a-17792187> (pristupljeno 10.10.2014).

o dodatnim prihodima ali se u prvom periodu rada vlade nije dogodila najavljena privatizacija Dunav osiguranja, niti je došlo do značajnijih pomaka u odnosu prema javnim preduzećima. Ipak, imajući u vidu odlaganje određenih procesa zbog poplava, neke od mera su postale jasnije nakon usvajanja rebalansa budžeta za 2014.

Pre svega, rebalans budžeta je potvrdio najave oko smanjenja prihoda većih od 25.000,00 dinara, kako za penzionere, tako i zaposlene u javnom sektoru. Prema rečima premijera, 61% penzionera neće biti obuhvaćeno smanjenjem, dok će skoro 150.000,00 penzionera primiti za 10% manji iznos. Iako se ova mera može činiti blagom, u očiglednoj je suprotnosti sa izjavama tokom izborne kampanje.

Takođe, rebalansom je predviđeno i smanjenje socijalnih doprinosa na teret poslodavaca i dotacije organizacijama obaveznog socijalnog osiguranja (ukupno oko 30 miliona evra).

Verovatno najpesimističnija vest u vezi sa rebalansom budžeta je smanjenje poreskih prihoda uprkos povećanju PDV iz 2012, kao i prihoda od akciza. Iako je jasno da se poreski sistem ne može načiniti efikasnim preko noći, vlada bi morala da pronade načine da preokrene ove trendove kako bi imala ikakve šanse da druge mere daju rezultate. Na sistemskom nivou, pesimizam izaziva i procena da će umesto rasta, Srbija zabeležiti pad BDP od 1%.

Ipak, nisu sve vladine mere restriktivne. Subvencije za privredu su povećane sa 15,8 na čitavih 93,7 milijarde dinara. Takođe, novac na raspolaganju vladi i nekim ministarstvima je značajno uvećan.

Pažnju javnosti privukao je i povećan iznos za finansiranje političkih partija što je otvorilo kratkotrajnu debatu između sadašnje i prethodne vlade. Debata je završena donošenjem izmena

Zakona o finansiranju političkih aktivnosti u već viđenom maniru – po hitnom postupku i bez prethodne javne rasprave. Novim zakonskim rešenjem su, umanjnjem osnovice za budžetska davanja, smanjena za trećinu izdvajanja za redovne stranačke aktivnosti i izbornu kampanju. Na drugoj strani, izmenama je strankama omogućeno da kupuju nekretnine i sredstvima iz javnih izvora što je izazvalo kritike u stručnoj javnosti.

Rebalans budžeta je na veoma upečatljiv način podsetio na već uobičajena obećanja o rešavanju problema sive ekonomije, što je, makar u javnim nastupima prethodne vlade, bilo u drugom planu. Opseg sive ekonomije nije moguće precizno izmeriti, ali se procene kreću između 30 i 40% BDP, što je znatno veći iznos od onoga što će se uštedeti smanjivanjem prihoda zaposlenih u javnom sektoru. Takođe, stručnjaci⁸ ukazuju na nisku efikasnost pri naplati poreza, kao i na mogućnost da se oporezuje veći broj privrednika i građana (npr. nepopisana imovina).

Ipak, treba imati u vidu da regulisanje sive ekonomije podrazumeva srednjoročno ugrožavanje najsiromašnijih građana koji se snabdevaju na sivom tržištu (poput buvljih pijaca) i napad ne one koji ostvaruju ekstraprofit nelegalnim poslovanjem, ali da to pre svega zahteva sposobnu, nekorumpiranu i efikasnu državnu upravu što nije moguće uspostaviti u kratkom roku.

I dok ministar finansija Dušan Vujović planira da sa *10 mera štednje*, uključujući tu i kresanje plata i penzija, smanji budžetski deficit za oko *728 miliona evra*, državna kasa mogla bi da se napuni značajno većim iznosom samo uz efikasniju borbu protiv sive ekonomije, sprečavanje krađe struje, kao i uspešnijom naplatom poreskih dugovanja. Naime, zvanične procene govore da privreda u sivoj zoni, odnosno švercom i

⁸ <http://www.kurir-info.rs/vesti/biznis/nemar-na-kradi-struje-i-porezima-drzava-gubi-10-milijardi-evra-clanak-1566961> (pristupljeno 10.13.2014).

utajom poreza, obrne čak 31 odsto BDP, što je iznos od oko dve milijarde evra, tek nešto malo veći od iznosa duga za penzione i zdravstvene doprinose. EPS prijavljuje krađu struje od 80 miliona evra, dok Poreska uprava od građana i privrede potražuje čak 5,7 milijarda evra, od čega je naplativa tek trećina (1,7 milijardi). Ovi podaci najbolje pokazuju da je Srbiji daleko potrebija reforma poreskog sistema od bilo kakvih mera stezanja kaiša već osiromašenog stanovništva. Stručne procene su da oporezivanju podleže tek 55 do 60 odsto onoga što bi realno trebalo oporezivati. Rešenje za ovaj problem eksperti i nezavisni analitičari vide najpre u proširenju poreskog obuhvata, odnosno povećanju broja obveznika, kao i u unutrašnjoj reformi državnih organa zaduženih za suzbijanje sive ekonomije uz pooštavanje kazni za poreske prestupnike.

Poreskoj evaziji sličan mehanizam kupovine socijalnog mira i omogućavanje pojedincima da se bogate putem „traženja rente“ predstavljaju i brojne subvencije javnim preduzećima koje su u kampanji bili česta meta napada. Ipak, Vučićeva vlada do sada nije pokazala spremnost da prekine sa ovom praksom,⁹ kako zbog koalicionih aranžmana, tako i zbog negativnih posledica koje bi, na primer, izazvalo zatvaranje smederevske železare. Takođe, premijer je više puta ponovio da će vlada nastaviti sa praksom subvencionisanja novih radnih mesta, što je u prošlosti žestoko kritikovano od strane SNS.

Važan deo analize rada vlade je i upravljanje očekivanjima javnosti. U tom smislu je veoma zanimljivo konstantno pomeranje datuma kada bi građanima moglo da bude bolje. Nasuprot prošlogodišnjim obećanjima da će već 2014. ili 2015. biti bolje, premijer je u poslednjem obraćanju sa više realizma pozvao građane „da izdrže još samo dve godine“.¹⁰ Jasno je da

⁹ <http://pescanik.net/kad-drzava-mazi-simpo/> (pristupljeno 10.13.2014).

¹⁰ <http://www.kurir-info.rs/vesti/politika/vucic-rezultati-reforme-vidljivi-vec-za-godinu-i-po-clanak-1585431> (pristupljeno 10.13.2014).

ovi apeli imaju ograničeno dejstvo, naročito u situaciji u kojoj vladajuća stanka ima skoro sve poluge vlasti.

VLADA IZMEĐU EVROPE I RUSIJE

Spoljna politika je posle dugo godina pomerena u drugi plan, kako u kampanji tako i u premijerovom ekspozeu. Ipak, među pet najvažnijih stvari koje je Dačićeva vlada uradila dobro premijer je svrstao i otvaranje pregovora sa Evropskom unijom i početak normalizacije odnosa sa Prištinom.

Kosovo je kao tema koja ima i domaće i međunarodne reperkusije već neko vreme izvan centralne političke agende. Ovo stanje dodatno je osnaženo neuspehom stranaka desnice na parlamentarnim izborima i činjenicom da se nakon neulaska SRS u parlament 2012, vanparlamentarnoj desnici pridružila i DSS. Takođe, simultani izborni ciklusi na Kosovu i u Srbiji, a posebno problemi oko formiranja kosovske vlade su odložili nastavak pregovora. Ipak, sigurno je da će se pod evropskim pritiskom na agendi naći potpuna primena ranije potpisanih sporazuma.¹¹

Spoljna politika, dakle, nije bila previše opterećena kosovskim temama, što je omogućilo premijeru da prilikom medijski izuzetno dobro pokrivenog susreta sa Angelom Merkel pokrene inicijativu za nekoliko regionalnih projekata koji bi podrazumevali i aktivnu saradnju Beograda i Prištine (npr. izgradnja autoputa Priština–Niš).

Ipak, ključna spoljno-politička tema vezana je za sukob u Ukrajini i odnos Evropske unije i Rusije. EU je nakon uvođenja određenih sankcija Rusiji vršila pritisak na Srbiju da harmonizuje spoljnu politiku sa EU i da se pridruži sankcijama, ali

¹¹ Izveštaj Evropske komisije.

taj pritisak očigledno nije bio previše snažan i uzimao je u obzir dobre odnose Beograda i Moskve. Uspostavljeni balans je ugrozilo organizovanje vojne parade povodom 70 godina oslobađanja Beograda na kojoj je specijalni gost bio Vladimir Putin, što se u kontekstu ukrajinskog sukoba može smatrati kao nepotrebno guranje prsta u oko EU i SAD. Neadekvatna reakcija američkog ambasadora Kirbija zbog dolaska Putina, kao i premijerov neodređeni odgovor na nju odlično pokazuju način na koji se uticajne zemlje odnose prema Srbiji i kako Srbija vodi svoju spoljnu politiku. Ipak, utisak je da je vojna parada prošla bez kratkoročnih posledica po spoljno-politički položaj Srbije, što naravno ne znači da ovaj potez neće doći na naplatu u budućnosti.

STANJE DEMOKRATIJE?

Gledano iz međunarodnog rakursa, vlada Srbije je već u prvih sto dana napravila simbolički iskorak koje prethodne vlade nisu mogle da urade čitavih 14 godina. Prva „Parada ponosa“ održana je u Beogradu 28. septembra. Tokom i nakon parade nije došlo do incidenata. Parada ponosa predstavljala je jedan od ključnih neformalnih uslova za davanje zelenog svetla u EU integracijama. Ipak, uspeh zbog održavanja parade je delimično umanjio i sam premijer izjavama da „nije zainteresovan za sadržaj parade“ što ukazuje na to da se i on, kao i njegovi prethodnici, i dalje vodi rejtinzima i stavovima većine.

Mnogo pesimističkije ocene stižu kada se pogledaju drugi aspekti demokratičnosti jednog društva. Ovde pre svega mislimo na stanje u medijima koje se značajno pogoršalo u poslednje dve godine. Pogoršanje je pre svega vezano za sve snažnije ekonomske pritiske (o čemu je pisala i Verica Barać u analizi Saveta za borbu protiv korupcije), ali i za sve ekstremniju pristrasnost i nekritičnost određenih medija (privatnih, poput TV Pink ili javnih, kao što je Studio B). Rezultati unakrsnog

pritiska na medije postali su sve očigledniji nakon konstituisanja nove vlade i ukidanja niza političkih TV emisija. O stanju u medijskoj sferi odlično svedoči i EU izveštaj o napretku: „Raste zabrinutost zbog izveštaja o orkestriranim medijskim kampanjama određenih tabloida protiv opozicije, koalicionih partnera ili nezavisnih tela, objavljivanja detalja istrage ili najavljivanja hapšenja preko medija na osnovu curenja informacija ili neimenovanih izvora iz policije ili tužilaštva“ (EU progress report:9).

Za razliku od medijskih sloboda koje jesu u fokusu javnosti, postoji set problema koji ugrožavaju stanje demokratije, a na koje javnost ne obraća dovoljno pažnje. Nažalost, najveći deo njih je prisutan više godina i u tom smislu se ne može pripisati radu poslednje vlade. Kao i do sada, parlament se tretira kao protočni bojler i glasačka mašina jer su skoro svi zakoni doneti po hitnom postupku. Zbog toga Evropska komisija u svom izveštaju zahteva transparentnije i planirano donošenje odluka, što bi omogućilo konsultacije i lobiranje zainteresovanih strana. Takođe, EU stavlja primedbu na slab položaj kontrolnih i regulatornih tela (EU progress report: 7), čije preporuke se ne shvataju ozbiljno i čiji rad je ili i dalje pod značajnom kontrolom vlade ili bez realnih ingerencija. Sveopšta slabost institucija se zapravo najbolje očitava u kontrastu sa medijski veoma prisutnim premijerom koji se bavi skoro svim aspektima rada vlade i u najvećoj meri samostalno donosi odluke.

Indikativno je i da ovaj godišnji izveštaj sadrži „ponovljene probleme“ – nedovoljne aktivnosti parlamenta i vlade na rešavanju problema na koje su im ukazali nezavisni državni organi, poput Agencije za borbu protiv korupcije i Poverenika za informacije.

Tu su ponovo i nužnost pune kontrole izveštaja o finansiranju partija i naglašena potreba za izmenama tog zakona, zatim „nedovoljno razvijene“ javne rasprave, kao i praksa usvaja-

nja zakona bez razmatranja finansijskih efekata, kažnjenje podzakonskih akata, te nedovoljna nezavisnost i efikasnost pravosuđa. EK je ponovo upozorila i na nedovoljne rezultate u kontroli imovinskih izveštaja funkcionera, probleme privrede sa izdavanjem dozvola i slabe mehanizmi interne kontrole u javnom sektoru.

Ponavljja se i ocena o nedovoljnom broju optužnica, a naročito konačnih presuda za korupciju na visokom nivou, potreba za proaktivnim postupanjem u otkrivanju korupcije, kao i nedopustivi slučajevi curenja policijskih informacija ka medijima, što „mora da se istraži“.

Pri tome, neki procesi koji bitno povećavaju rizik od korupcije uopšte nisu obuhvaćeni ovim izveštajem, poput nesprovođenja Zakona o javnim preduzećima i zaobilaženja načela konkurencije i transparentnosti iz domaće regulative primenom međudržavnih sporazuma.

U izveštaju se istovremeno ukazuje da nema dovoljnih rezultata u primeni antikorupcijske strategije iz 2013. i da je „nekoliko mera odloženo, da mehanizmi monitoringa i koordinacije za primenu tek treba da donesu rezultate“.

EK posebno podvlači nedovoljnu podršku Agenciji za borbu protiv korupcije i potrebu izmene zakona koji uređuje njen rad, radi uvođenja odgovornosti za organe koji ne izveste Agenciju o svojim aktivnostima u sprovođenju antikorupcijske strategije.

Istovremeno, EK je konstatovala pozitivne trendove u vezi sa primenom Zakona o javnim nabavkama, zatim napredak u pogledu nekih odredaba novih medijskih zakona, a primećen je i pomak, mada nedovoljan, kod disciplinske odgovornosti sudija i tužilaca.

Na drugoj strani, ocena je Komisije da je u nekim oblastima stanje lošije nego pre godinu dana. Tako, primera radi, EK uočava povećanje i inače visokog procenta zakona koji se donose po hitnom postupku, a ističe i činjenicu da je 60 odsto službenika na najvišim položajima imenovano bez konkursa tokom 2013, odnosno vladavine prethodne vlade, da opada procenat postupanja po preporukama Zaštitnika građana, kao i to da nije bio dostupan izveštaj o dodeljenoj državnoj pomoći preduzećima.

Ocena o suštinskoj borbi protiv korupcije se samo potvrđuje analizom izbornih obećanja, kako konkretnih tako i sistemskih. Primer konkretne nedoslednosti rada vlade je neispunjeno obećanja o objavljivanju ugovora sa Etihadom, dok se kao primer sistemskog otežavanje antikorupcione borbe može uzeti neusvajanje Zakona o zaštiti uzbunjivača (Istinomer, 2014:10–15).

Konačno, čini se da je utisak o slabom stanju demokratije posebno ojačan zbog devastiranog stanja opozicije u Srbiji i njene sve veće podeljenosti na male tabore. Ovaj deficit je naročito očigledan na desnici jer je skoro 15% evroskeptičnih i tradicionalističkih glasova ostalo van parlamenta, čime se ozbiljno urušava kapacitet parlamenta da makar formalno predstavlja sve relevantne delove društva. Sa druge strane, sistem sa predominantom partijom (a Srbija danas ima skoro sve njegove karakteristike) onemogućava vladajućim političkim akterima da se skrivaju iza drugih i da političku odgovornost prebacuju unedogled. To bi značilo da će vladajuće stranke na narednim izborima građanima morati da podnesu mnogo konkretniji račun, osim ukoliko konstantnim rekonstrukcijama vlade ne uspeju da zamagle i personalizuju odgovornost za javne politike.

OTVORENA PITANJA I IZAZOVI

Elementarna je istina da se svaka vlast u uslovima dugotrajne recesije i krize kreće u sve užem manevarskom prostoru između interesa kapitala i svojih poverilaca i zahteva sopstvenih građana za pristojnim i sigurnim životom. Pritom je, naročito u perifernim i tranzicionim društvima, istovremeno dobiti poverenje i glasove građana i očuvati kreditni rejting i podršku političkih i finansijskih sponzora zadatak rešiv poput kvadrature kruga. Posebno ako su se prethodne garniture na vlasti decenijama već služile strategijom odlaganja ključnih, bolnih reformi i kupovinom socijalnog mira uz istovremeno garantovanje tantijema i napojnica svojoj, sve razgranatijoj klijenteli. Kombinacija partokratske države i ortačkog, „burazerskog“ kapitalizma je zakonito čedo takve prakse. Srbija je u ovom pogledu gotovo školski primer.

Umesto stvaranja odgovorne i javnom interesu podređene vlasti i podruštvljavanja demokratije, kao i kreiranja njoj kompletarne socijalno održive i odgovorne tržišne ekonomije, i ova vlada je iskoristila oprobani recept za obitavanje na vlasti – praktikovanje populizma. Polazni, razorni nacional-populizam zamenjen je u međuvremenu klasičnim političarskim populizmom u kome se na vlast dolazi kritikom prethodne od naroda otuđene i korumpirane političke vlasti i tajkuna u njenoj milosti.

Brojni podaci o razmerama privredne i finansijske krize, dramatičnoj nezaposlenosti i rastućem siromaštvu i zaduženosti ili neodrživom budžetskom deficitu i usahlim investicijama najbolje, međutim, govore u prilog oceni da su politički i finansijski bankrot jedini izvesni rezultat nastavljanja sa starom, uhodanom praksom.

Aktuelne „evrokompatibilne“ vlasti u Srbiji su i pored (pre)komotne parlamentarne većine suočene sa teškim i višestrukim izazovima. Pritom, nijedan antikrizni scenario nije socijalno

neutralan i za njega se mora platiti u međuvremenu formirana visoka cena. U tom okviru, privredna regulativa i poreska politika, kao i radno i socijalno zakonodavstvo su u gotovo direktnoj funkciji stvaranja „nove“ arhitekture moći.

Na jednoj strani, vlasti bi morale zatvoriti duboke i brojne koruptivne kanale i ukinuti privatne i javne monopole i ozbiljno redukovati sivu ekonomiju, odnosno kreirati, u uslovima političke stabilnosti, stimulatивно i predvidivo poslovno okruženje. Žilavo održanje nekontrolisanih i neracionalnih subvencija govore u prilog oceni da će, uprkos političkim obećanjima, cenu platiti mali privrednici a ne i do sada šticeeni monopolisti iz javnog i privatnog sektora. Novo privatizaciono zakonodavstvo i ozakonjena praksa potencijalno visokokoruptivnih i netransparentnih direktnih nagodbi govore da će se posegnuti za daljom (ras)prodajom preostalih javnih preduzeća u korist najbogatijih.

Na drugoj strani, čini se da reforme, već više puta reformisanog radnog i socijalnog zakonodavstva za osnovnu svrhu imaju dalje redukovanje prava zaposlenih i penzionera. Javno isticani razlozi, poput onog da će promene u Zakonu o radu omogućiti da se lakšim otpuštanjem dođe i do lakšeg zapošljavanja ne mogu da odgovore na elementarno pitanje kako je onda i pod dosadašnjim „proradničkim“ zakonom došlo do gubitka pola miliona radnih mesta? Uostalom, i najzagriženije pristalice (neo)liberalnih reformi teško da će se usuditi da argumentovano dokazuju da je naše radno zakonodavstvo izvan evropskih standarda, kao i da je njegova promena ključan faktor ozdravljenja srpske privrede.

Pre će biti da se radi o tome da se preventivno saseče socijalni otpor planiranom smanjenju troškova održanja za posustalu privredu visokog postojećeg broja penzionera i zaposlenih u javnom sektoru. Šta je onda odgovor na konstataciju da Srbija zapravo i nema visok procenat zaposlenih u javnom sektoru na ukupan broj stanovnika već da je problem ustvari u tome

što je on neracionalno građen političkim prezapošljavanjem i što je istovremeno urušena realna ekonomija koja sve to treba da izdržava?

Istovremeno, ograničavanje kolektivnih prava radnika na sindikalno organizovanje, štrajk i kolektivno pregovaranje ima za (skriveni) cilj preventivni udar na potencijalne tačke otpora sužavanju radničkih i sindikalnih prava. Pritom, povika na desetine hiljada prezaštićenih sindikalnih poverenika treba da ih konfrontira sa „običnim“ radnicima. Niko od autora i izvođača ove orkestrirane hajke neće da čuje za argument da su sindikalci zbog legalnih sindikalnih aktivnosti zaštićeni od šikaniranja a ne od odgovornosti za nerad i javašluk. Je li tako teško priznati da su ova kolektivna prava demokratska, civilizacijska tekovina i garant kakve-takve ravnoteže moći u industrijskim odnosima. Sindikati koji bi pristali na njihovo derogiranje bi tako pristali na sopstveni nestanak.

Teško je pronaći i prihvatljiv odgovor na ključno demokratsko pitanje – zašto se ključni sistemski zakon o radu donosi po hitnom postupku, bez ozbiljne široke javne rasprave i javnog slušanja u parlamentu?

UMESTO EPILOGA

Ovoga puta ostvareni izborni rezultat (dominacija jedne stranke i lidera) otvara prostor za rizik sprovođenja nepopularnih mera što je i bio (ne)formalan razlog raspisivanja prevremenih izbora. Svojevrsna je ironija političke *fortune* da će stižavanju politike znamenja i artikulaciji socioekonomskih rascepa morati da se posvete stranke starog režima – SNS i SPS.

Otvora se, međutim, legitimno pitanje da li je politički konsenzus bez ostvarenog najšireg socijalnog i političkog dogovora dovoljan i za njihovo uspešno ostvarivanje?

Naime, u Srbiji birači često menjaju percepciju koja partija ili lider bi mogli da postignu željene ciljeve, pa su i uticaji kratkoročnih efekata poput imidža partije i harizme kandidata tim veći. Osnovna ideološko-politička dimenzija rascepa tako pokazuje značajnu nestabilnost i podložnost na kratkoročne uticaje i preoblikovanje koji moraju biti kontrolisani i ograničeni daleko većim nivoom društvenog samoobavezivanja i političke odgovornosti.

Na tom putu period dominacije jedne stranke ili koalicije, ovoga puta SNS, se pokazuje kao kraća ili duža epizoda poput ranijeg iskustva sa SPS ili DOS-om. Stare bolesti ipak ostaju, uz zabrinjavajuću, i nakon izbora 2014. godine rasprostranjenju političku farsu, u kojoj opozicija, slaba i dezorganizovana, više koketira sa vlašću nego što nastoji da joj bude korektiv, što povećava razmere političke neodgovornosti na obe strane. U javnosti je cinično konstatovano da je suština ovih izbora bio kasting za izbor slabih (namerno oslabljivanih) partnera SNS i Vučića.

Naknadno evropejstvo bivših radikala ih je učinilo prihvatljivijim širim društvenim slojevima, uključujući i mlade i obrazovane, a činjenica da su se pregovori sa Prištinom i Briselom pomerili sa mrtve tačke pojačali su uverenje da će nova Vlast imati rezultate. Ova vera pomešana sa kultom Vučića daće trenutnoj vlasti rezervoar poverenja još neko vreme. On se lako može isprazniti budu li interesi građana zapostavljeni, a kritička upozorenja i argumenti tek resurs u političkoj (dis)kvalifikaciji.

U kriznim vremenima populistički pokret i vođa na vlast dolaze kritikom birokratizovane i otuđene aktuelne elite i naglašenom antikoruptivnom retorikom. Populistički obrazac je, međutim, dugoročno neodrživ. Populistička vladavina završava ili postupnom evolucijom u institucionalizovani demokratski sistem ili, još pre i lakše, i u tome je „paradoks populizma“, pojavom i dolaskom na vlast novog populističkog lidera i stranke. Najtrajniji korišćeni legitimacijski osnov političarskog populizma

su antikoruptivna retorika i obećanja. No, najava borbe protiv korupcije, lako postane „Pirova pobjeda“ ali i opstaje kao „feniks koncept“ koji se ponovo rađa iz populističkog pepela tražeći novog izvođača.

U osnovi raširenog populističkog političkog mentaliteta i stila je i duh pasivnosti i očekivanje da će sve probleme da reše država i vođa, a ne samoorganizovanje građana. Upravo to pragmatične populiste navodi da daju olaka obećanja masama, koje se kasnije završavaju masovnim razočaranjima, jer su praktično neostvarljiva. Formula uspeha je govoriti ono što narod u datom trenutku želi da čuje i što ga najviše brine. U političkom govoru se tako visokofrekventno ponavljaju fraze o: „boljem životu“, „poslu za sve“, „socijalnoj pravdi“, „transparentnosti“, „borbi protiv korupcije i kriminala“, „stranim investicijama“, o „Evropi bez alternative“, „reindustrijalizaciji“ ili „departizaciji“. Po potrebi one se iznova koriste i čine populizam trajnim obeležjem političkog života.

Da bismo izašli iz ovog začaranog kruga nama umesto „dešavanja naroda“ (Vitezović) tek treba da se dese građani.

No, ako su mediji kontrolisani i neslobodni, ako je pravosuđe zavisno i ako je zakonodavstvo isključivo partijski monopol i kreacija, onda su javna rasprava i civilni dijalog kao pretpostavka samog oblikovanja građanstva tek politički ritual i demokratski ukras.

U tom okviru, ostaje da verujemo u građanske inicijative i socijalne mreže – u „pokret otpora“ koji u poslu „nadziranja demokratije“ objedinjuje nevladin sektor, sindikate, autonomne medije, akademsku zajednicu i nezavisne državne organe. Naravno, tek kada i oni sami dosegnu dovoljan nivo demokratskog prkosa. Tek zajedno oni mogu da omeđe, kontrolišu i usmeravaju polje politike.

Nadgledanje demokratije (Keane, 2008) pretpostavlja izbor političkih poslenika od strane građana a ne političkih oligarhija, ali i pun uvid u njihove radne biografije i imovinske karte. Paralelni iskorak čini i otvaranje političkih institucija i proces kreiranja javnih politika za građanske zakonodavne inicijative, civilnu kontrolu i nadzor, javne rasprave i praksu javnih slušanja, a ne stvaranje uslova za njihovu parodiju u vidu naručenih ditiramba i udvoričkih pamfleta.

Najzad, ako je reč o nekoj vrsti demokratskog „vjeruju“ ono se može sažeti u stav da je jedini lek za opasnu boljku populizma, kao sistema uzajamnog varanja u kome učestvuje vođe, ma kako se one zvale, ali i infantilni građani nespremni da odrastu i prestanu da tragaju za vođom koji će ih osloboditi tereta odlučivanja, samo samorefleksija i demokratski aktivizam.

Literatura

- Brkić, Miša (2014), Kad država mazi Simpo, <http://pescanik.net/kad-drzava-mazi-simpo/>.
- Dejanović, Momir, (2014), „Uporedna analiza izbornih programa relevantnih političkih partija u BiH, Srbiji i Hrvatskoj u periodu 2002–2012. godine“, doktorska disertacija, FPN, Beograd.
- Downs, Anthony, (1957), *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper and Row.
- Hejvud, Endru, (2004), *Politika*, Beograd: Clio.
- Istinomer, (2014), Prvih šest meseci rada Vlade Aleksandra Vučića, Beograd.
- Keane, John (2008). Monitory Democracy? Paper prepared for the ESRC Seminar Series, 'Emergent Publics', The Open University, Milton Keynes, 13th–14th March 2008.
- European Commissions – Serbia Progress Report 2014, dostupno na http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf.

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014. GODINE

Zoran Stojiljković

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014. GODINE

Izbori za Evropski parlament (EP) održani su od 22. do 25. maja 2014. godine u svih 28 država članica EU. Pravo glasa imalo je oko 400 miliona birača. Lisabonskim ugovorom predviđeno je, naime, da novi Evropski parlament (EP) ima 751 poslanika, nešto manje od prethodnog saziva sa 766 poslanika. EP predstavlja, dakle, više od 500 miliona građana EU, a broj mesta koji će neka zemlja dobiti zavisi od korigovanog broja njenih stanovnika, pri čemu manje zemlje dobijaju nešto veći broj poslanika u Parlamentu od svog udela u ukupnom stanovništvu EU. Tako, recimo, najviše poslanika u novom sazivu ima Nemačka – 96, slede Francuska sa 74, Velika Britanija i Italija sa po 73, Španija sa 54 mesta u Parlamentu, dok će, na drugoj strani, po samo 6 mesta imati Malta, Luksemburg, Estonija i Kipar.

¹ Ovaj tekst ima za cilj da prikaže samo opšte nalaze i tendencije manifestovane na izborima za EP. Sastavni deo tematskog bloka posvećenog evropskim izborima su i tri teksta – „studije slučaja“ koji se bave evropskim izborima u Francuskoj, Velikoj Britaniji i Nemačkoj. Kriterijum za izbor zemalja su bili pripadništvo krugu centralnih (i velikih) zemalja jezgra EU pri čemu su prve dve zemlje primeri prodora evroskeptične, ili čak evrofobične desnice u stvorenom kriznom kontekstu, a Nemačka primer manje-više očuvanog (nacionalnog) rasporeda političkih snaga u uslovima uspešne privredne priče.

Razvoj evropskih političkih stranaka i „familija“ prati ukupan razvoj Evropske unije. Sa napretkom evropskih integracija i proširenjem aktivnosti EU na sve veći broj oblasti javnog života paralelno su se razvili transnacionalni stranački savezi, u kojima sarađuju nacionalne stranke država članica EU. Glavnu tačku te saradnje predstavlja Evropski parlament. Stoga je sistem političkih grupa u okviru Evropskog parlamenta veoma specifičan i jedinstven. Umesto da ostanu unutar nacionalnih delegacija, članovi EP iz različitih političkih partija širom Evropske unije okupljeni su po srodnosti političkih afiniteta u nadnacionalne političke grupacije. Političke grupe izuzetno su bitne za samo funkcionisanje EP, posebno od 1979. godine kada su prvi put organizovani neposredni izbori. One utvrđuju političku agendu, odnosno odlučuju koja će to pitanja biti razmatrana na plenarnim zasedanjima. One takođe mogu predlagati amandmane i podneti izveštaj o kojem će se glasati tokom plenarne sednice. Uticaj grupa se reflektuje i kroz činjenicu da one postavljaju kandidate za sve značajne funkcije od predsednika Evropskog parlamenta, potpredsednika, predsedavajućih komiteta i nosilaca ostalih bitnih pozicija, uključujući od ovog izbornog ciklusa i predsednika Evropske komisije.

Ipak, i pored rastuće uloge Evropskog parlamenta, njegova pozicija se ni u kom smislu ne može porediti sa ulogom koju imaju nacionalni parlamenti. Poređenje funkcija i rezultata Evropskog parlamenta sa nacionalnim parlamentima je teško i nezahvalno, zbog same specifične prirode i karaktera institucija Evropske unije. Primera radi, EU nema još evropsku vladu izabranu u EP, a nema ni klasičnu podelu na vlast i opoziciju. Razlika EP u odnosu na nacionalne parlamente je i u tome što on ima (nepotpune) zakonodavne nadležnosti, a nema ni nadležnosti u oporezivanju, niti ima uobičajenu vladajuću većinu koja bi birala vladu. Manjine i većine stvaraju se u zavisnosti od pitanja o kojem se raspravlja, a mišljenje većine pri tome nije obavezujuće za Komisiju ili Savet. Pritom, u Evropskom parlamentu nikada nijedna politička grupacija

nije imala nadpolovičnu većinu, što je rezultiralo i daleko većom spremnošću na koaliranje ili bar postizanje sporazuma, pre svega između dve vodeće grupe u parlamentu – demohrišana i socijaldemokrata.

Pošto se izbori za EP i dalje vode na nacionalnom nivou, pre svega kada je o organizaciji kampanja i zastupljenosti tema reč, mnogi stručnjaci, ali i političari sami, nazivaju ih rezervnim, testirajućim ili „nacionalnim izborima drugog reda“. Posledično, ni ogromna većina evropskih glasača nema svest o političkim problemima i borbama koje se vode na nivou EU. Nacionalni nivo izbora služi praktično kao zamena za to što ne postoji evropska politička sfera o kojoj bi se meritorno govorilo. Stoga i ne čudi kontinuiran, na ovim izborima uz sve napore evropskih zvaničnika, tek zaustavljen pad izlaznosti na izbore.

Tabela 1: Neposredni izbori za Evropski parlament

Godina izbora i broj članova EU	1979 EU 9	1984 EU 10	1989 EU 12	1994 EU 12	1999 EU 15	2004 EU 25	2009 EU 27	2014 EU 28
Procenat izlaznosti	61,99%	58,98%	58,41%	56,67%	49,51%	45,47%	43%	43,09%

(Preuzeto sa <http://www.europarl.europa.eu/>)

IZBORNI KONTEKST I PLATFORME

IZAZOVI I OTVORENA PITANJA

Globalni socijalni kontekst ovih izbora čini, pre svega, planetarna ekonomska kriza, koja je započela kao kriza nesigurnih hipotekarnih bankarskih plasmana, izazvala masivnu državnu intervenciju spasavanja banaka i podsticanja proizvodnje i dovela do akutne krize javnih dugova i pretnje bankrota nacionalnih ekonomija. Kriza i recesija, pritom, kao da najupornije opstaju upravo na evropskom tlu. Zbog toga se i na evropskoj političkoj agendi pitanjima migracija, klimatskih

promena, energetske politike, politike proširenja, spoljne politike, terorizma i bezbednosti, pridružila i potreba vođenja koordinirane evropske ekonomske i socijalne politike i izrade projekata poput agende Evropa 2020.²

Posledično, aktuelna kriza ispoljava se ne samo kao ekonomska i socijalna, nego i kao kriza poverenja u evropski projekat, pa su izbornom kampanjom koja je bila ponovo bar delimično reideologizovana, dominirale tri grupe pitanja.

Prvu grupu čine kontroverze i polemike oko zalaganja za kreiranje mehanizama socijalno odgovorne Uniju koja bi rešila probleme građana. Iako danas niko ozbiljan ne zastupa ideju harmonizacije u socijalnoj politici, zapošljavanju ili na planu ujednačavanja zarada u EU, što bi uostalom bio i potpuno nerealističan zahtev, ipak se nameće potreba da se definišu minimalni zajednički standardi, odnosno koraci na nivou Unije. Pitanje svih pitanja je dilema na koji način sprečiti pad zaposlenosti i standarda, s jedne strane, i istovremeno osigurati konkurentnost evropskog biznisa na globalnom nivou, sa druge strane.

Druga ključna tema evropskih izbora svakako je bila argumentacija za ili protiv dalje integracije unutar EU, odnosno politička unija i s tim povezani problemi nacionalnog suvereniteta. Brojne su kritike upućivane evropskim liderima zbog neadekvatnog upravljanja krizom, pre svega zbog fokusiranja isključivo na *konsolidaciju javnih finansija što je uticalo na nastavak recesije i porast nezaposlenosti, ali i zbog politike kažnjavanja članica na evropskoj periferiji koja je značajno ugrozila princip*

² Strategija Evropa 2020. ima zapravo za cilj ekonomski razvoj Evropske unije zasnovan na znanju, uz očuvanje životne sredine, visok nivo zaposlenosti, produktivnosti i socijalne kohezije. Unija je postavila pet ključnih ciljeva: visok nivo zaposlenosti, inovacije, obrazovanje, socijalna uključenost i očuvanje životne sredine, koji bi trebalo da budu ostvareni do 2020. godine. Njeno sprovođenje zahteva zajedničke akcije na nacionalnom i evropskom nivou, a shodno tome od zemalja kandidata za članstvo u EU se očekuje da ekonomske reforme neophodne za članstvo usklade i sa ciljevima strategije Evropa 2020.

solidarnosti u Uniji. Meta kritika bila je i činjenica da se težište odlučivanja preselilo u Evropski savet – većina važnih odluka potiče od Saveta, a ne od Komisije koja sve više implementira projekte na osnovu instrukcija Saveta. Istovremeno, sve veća uloga nacionalnih vlada i parlamenata u kreiranju evropske politike, u državama poput Nemačke koje finansijski najviše izdvajaju za evropski projekat, doprinosi nekoj vrsti preraspodele nadležnosti između nacionalnih i evropskih institucija. Na drugoj strani, među „slabijim partnerima“ to rezultira širenjem osećaja nemoći i frustracija i ima za (ne)planiranu posledicu pad evroentuzijazma i optimizma.

Logično, *treću grupu pitanja* koja su dominirala u izornoj kampanji čine ekonomsko upravljanje Unijom, fiskalna politika, stvaranje bankarske unije i finansiranje realne ekonomije koje treba da dovede do stvaranja novih radnih mesta. Za EU je od suštinskog značaja da obnovi dugoročan mehanizam ulaganja u privredu kako bi se pokrenuo rast i zapošljavanje. U tom okviru, *reorganizacija bankarskog sektora neophodna je kako bi banke vršile svoju osnovnu funkciju finansiranja i podrške dugoročnim investicionim projektima* (Vučković, 2013:55).

Ispred svih izbornih aktera, pre svega ispred dve najuticajnije grupe „evrofiličara“ – demohrišćana i socijaldemokrata, stoji urgentno otvorena potreba pronalaženja odgovora na dva ključna pitanja i izazova. Prvo čini pronalaženje izlaza iz institucionalnog lavirinta ili rešenje složene jednačine sa mnoštvom nepoznatih kakvu sigurno čini *demokratizacija i debirokratizacija EU struktura*.

Drugo čini odgovor na ključnu dilemu *Evropa građana ili Evropa profita* i rezultirajući, operativan i održiv predlog praktičnih javnih politika kojim se reanimira ili definitivno urušava i sahranjuje evropski socijalni model, odnosno model socijalno-tržišne ekonomije i društva.

(PRO)EVROPSKI POLITIČKI MAINSTREAM

PROGRAM I IZBORNE PORUKE EVROPSKE NARODNE PARTIJE

U središtu političke ideologije Evropske narodne partije nalazi se hrišćanska demokratija. Centralna ideja političke filozofije demohrišćanstva je shvatanje čoveka kao bića koje je moralno odgovorno pred Bogom i ima političku odgovornost prema društvu.

Demohrišćani zato, za razliku od klasičnih konzervativaca, nisu nikad do kraja prihvatili slobodno tržište. Još od papske enciklike *De rerum novarum* iz 1891. godine demohrišćani ekonomsku sferu vide kao neodvojivu od države i (ograničene) regulacije. Ekonomiju shvataju kroz koncept *socijalne tržišne privrede* (Soziale Marktwirtschaft), koji balansira ekonomsku efikasnost sa socijalnom pravdom i miri tržišne zakone sa pravilima socijalne odgovornosti.³

Hrišćanske demokrate podržavaju evropske integracije, jer su po njihovom shvatanju socijalni, politički i ekonomski problemi evropskih država nadvacionalne prirode. Ovi problemi mogu jedino da budu rešeni zajedničkim poduhvatom u duhu solidarnosti. Demohrišćanska filozofija poziva pritom na otvo-

³ Demohrišćanima je bitna kako individua tako i ljudsko društvo, a ne partikularni interesi određene grupe ili klase. Zato demohrišćanske, *narodne partije* i teže ka stvaranju šireg konsenzusa u društvu i integraciji interesa različitih društvenih grupa. Osnovni principi i vrednosti hrišćanske demokratije bi zato bili *personalizam, supsidijarnost i afirmacija posredničkih institucija i lokalne samouprave*.

Personalizam suprotstavlja liberalnoj ideji posesivnog individualizma uverenje o postojanju integralne ličnosti slobodne volje, utemeljene na hrišćanskoj veri i mreži institucija i odnosa u kojima je ona integrisana sa drugima (Žak Mariten). Princip supsidijarnosti, koji je i temeljno načelo EU, podrazumeva da sredstva i nadležnosti odlučivanja treba spustiti na nivo organizovanja gde mogu da daju najbolje rezultate, uz dodatak, da u odlučivanje treba da budu uključeni svi koji mogu da doprinesu najboljim rešenjima (Keke, 2009; Stojiljković i drugi, 2011).

renost, dijalog, pragmatizam, fleksibilnost i umerena rešenja nasuprot radikalizmu.

Evropska narodna partija, kao i većina drugih evropskih političkih familija, usvaja tri vrste programskih dokumenata kroz koje definiše svoje političke stavove. Prvi su osnovni dokumenti koji se tiču fundamentalnih ideja i vrednosti, drugi, dokumenti koji razvijaju osnovne bazične ideje i daju im poseban politički kontekst, i treći, manifesti – akcioni programi pripremljeni za učešće na izborima. Najvažniji bazični dokumenti Evropske narodne partije usvajani su na kongresima u Briselu 1978. godine, Atini 1992. godine, Berlinu 2001. godine i Bukureštu 2012. godine.

Važeća *Partijska platforma* doneta je na statutarnom kongresu Evropske narodne partije 17–18. oktobra 2012. godine u Bukureštu. Osnovne vrednosti Evropske narodne partije i u ovom dokumentu ostaju iste: dostojanstvo ljudskog života u svakoj fazi svog postojanja, sloboda i odgovornost, jednakost i pravda, istina, solidarnost i supsidijarnost.

Ostvarivanje *opšteg dobra* kao konačnog cilja nije moguće bez saradnje unutar sve snažnije Evropske unije. Individualni interesi moraju biti u skladu sa poštovanjem prava svake osobe, dok opšte dobro nije shvaćeno kao zbir individualnih interesa. Evropska narodna partija podržava i podstiče rad civilnog društva kroz aktivnosti nevladinih organizacija.

Koncept socijalne tržišne privrede je, za evropske *narodnjake*, društveni i ekonomski poredak potvrđen u ugovorima, koji pomiruje ličnu slobodu, prava privatnog vlasništva i slobodu tržišnog takmičenja sa socijalnim pravima, javnim interesom i održivim razvojem.

Drugi deo platforme posvećen je izazovima i opasnostima 21. veka. Regionalne nesigurnosti, slabe države koje propadaju,

potraga za prirodnim resursima, nerešeni teritorijalni sporovi, terorizam, stari i novi oblici oružja za masovno uništenje, negativne strane globalizacije, su problemi na koje EU mora posvećeno i kreativno da odgovori. Evropska narodna partija (EPP) se zalaže za jačanje osećanja evropskog identiteta koji je baziran na socijalnim, kulturnim i duhovnim različitostima evropskog kontinenta. Pitanja demografije, planiranja porodice, obrazovanja, omladine, imigracije i integracije, socijalne teme, samo su neke od oblasti kojima EPP pridaje posebnu pažnju.

Treći deo Partijske platforme se odnosi na Evropsku uniju. Za EPP, promocija evropskog modela je ključna kako bi evropske vrednosti uticale na ubrzano menjanje sveta. EPP ostaje posvećena viziji političke integracije Evropske unije kroz postepeno ali odlučno napredovanje. Pritom, institucionalne reforme zahtevaju efikasniju Evropsku komisiju, transparentniju proceduru samodlučivanja, Savet ministara koji bi trebalo da obezbedi javnost u radu i da podrži participativne oblike demokratije. Jedan od promovisanih ciljeva je i direktan izbor za predsednika Evropske komisije.

Za EPP, ojačavanje zajedničke spoljne, bezbednosne i odbrambene politike uz blisku transatlantsku saradnju od najvećeg su značaja.

Jedinstveno tržište je kičma Unije i njeno dobro funkcionisanje je osnova i okvir za ekonomski oporavak Evrope. *Evropska narodna partija propagira i stimuliše preduzetništvo, mala i srednja preduzeća, zapošljavanje mladih i žena, socijalno održivo tržišno takmičenje i socijalni dijalog. Ekonomija treba da služi ljudima, a ne obrnuto. Stvaranje radnih mesta i održavanje visoke stope zaposlenosti su glavni cilj dugoročne ekonomske perspektive.*

EPP podržava politiku proširenja Evropske unije, očuvanje veza sa svim zemljama kontinenta kroz članstvo ili strateško par-

tnerstvo. Evropske institucije je potrebno približiti građanima, veza između Evropskog i nacionalnih parlamenata treba da bude ojačana, efikasnost, transparentnost i demokratičnost moraju biti unapređene.

U zaključku platforme, članovi Evropske narodne partije ostaju posvećeni poboljšanju Evropske unije, kroz razvoj osnovnih vrednosti na kojima je zasnovana EPP. Takva, bolja Unija je otvorena ka svetu, doprinosi širenju ljudskih prava i pluralističke demokratije, pomaže braniocima demokratije širom planete, zalaže se za mir i aktivno učestvuje u globalnom upravljanju kroz međunarodne institucije.

Bolja Evropska unija je, takođe, bliža svojim građanima, reaguje na njihove probleme, čvrsto je ukorenjena u principu supsidijarnosti i spremna da ojača demokratsku participaciju. Ovakva vizija pretpostavlja evropske partije, sposobne da delaju konstruktivno u Evropskom parlamentu i premošćuju jaz između građana, nacionalnih stranaka i nacionalnih vlada sa jedne, i institucija Evropske unije sa druge strane. (<http://www.epp.eu/>).

Za učešće na izborima za Evropski parlament 2014. godine, Evropska narodna partija usvojila je *Manifest i Akcioni program 2014–2019*. Ovi izborni dokumenti oslanjaju se na važeću partijsku platformu i izlažu predloge i program sa kojim EPP izlazi na evropsku izbornu utakmicu. Obaveze i privrženosti, za koje će se zalagati Evropska narodna partija, projektovane u Manifestu su:

1. Evro je pouzdana valuta koja osigurava političku stabilnost i doprinosi konkurentnosti EU na međunarodnom nivou.
2. Reforma finansijskih tržišta, tako da sve banke u EU poštuju ista pravila, i globalno, bolji regulatorni okvir za finansijska tržišta.

3. Podrška Evropskoj uniji u kojoj se veća pitanja rešavaju zajednički a manja ostavljaju sposobnosti i odgovornosti pojedinačnih zemalja.
4. Vera u izgradnju sve otvorenije, odgovornije i demokratskije Evrope.
5. Stvaranje uslova koji favorizuju mala i srednja preduzeća, porodične firme, početnike i preduzetnike, uključujući finansiranje istraživanja i razvoja, privatne investicije i dostupnije zajmove.
6. Ulaganje u obrazovanje, istraživanje i tehnologiju, koje će dovesti do inovacija, novih ideja i kompetitivne ekonomije, ukorenjene u znanju i novim digitalnim uslugama.
7. Postizanje balansa između principa slobode i solidarnosti.
8. Stvaranje energetskeg tržišta EU i investiranje u nisko-karbonske tehnologije.
9. Sloboda kretanja je apsolutno pravo koje koristi ljudima, biznisu i ekonomiji, pravo na rad građana EU mora biti omogućeno u zemlji i inostranstvu.
10. Zahtev za većom saradnjom država EU u graničnoj kontroli i solidarnost sa zemljama sa najvećim prilivom migranata.
11. Borba protiv terorizma i organizovanog kriminala.
12. Ojačavanje prava građana na privatnost i zaštitu ličnih podataka.
13. Promocija mira i stabilnosti u globalizovanom svetu kroz jačanje evropskih spoljnih, bezbednosnih i odbrambenih kapaciteta.

14. Oprezan pristup politici proširenja EU, razumno proširenje uz očuvanje identiteta i uzimanje u obzir kapaciteta EU za integraciju.
15. Rad na stvaranju prosperitetnog, demokratskog i stabilnog neposrednog susedstva Evropske unije.
16. Izgradnja transatlantskog partnerstva, sklapanje trgovinskih sporazuma sa SAD koji će štititi visoke standarde i identitet Evropske unije.
17. Evropska narodna partija želi efikasnu razvojnu politiku, odgovornu, usmerenu na smanjenje siromaštva, utemeljenu na principima socijalno tržišne privrede (<http://dublin2014.epp.eu>).

SOCIJALDEMOKRATSKA ALTERNATIVA:
SOCIJALISTI NA IZBORIMA
ZA EP 2014. GODINE

Na izbore za EP maja 2014. godine socijalisti su nakon usvajanja fundamentalnog programa izašli takođe sa Izbornim manifestom. Saglasno recesionom, kriznom kontekstu *tradicionalan politički zahtev socijaldemokratije, pa i levice u celini, da glavni cilj ekonomije treba da bude stvaranje pune i kvalitetne zaposlenosti i prosperiteta*, stavljen je u kontekst ravnomernog i održivog razvoja, s obzirom na to da samo kvalitetni poslovi garantuju ekonomsku sigurnost, dobrobit radnika danas i generacija koje dolaze.

Zbog toga PES traži da primat nad politikom imaju građani i društvo, politika nad ekonomijom, a realna ekonomija nad finansijskim kapitalizmom. Da bi se ovo ostvarilo potrebne su legitimne demokratske institucije kao protivteža snazi tržišta.

*Naglašavajući da se bori za evropsku socijalnu tržišnu ekonomiju, PES se suprotstavlja aktuelnoj sve većoj društvenoj raslojenosti, zahtevajući da građani moraju biti **zainteresovane strane (stakeholders)** u ekonomiji umesto što su potčinjeni interesu manjine vlasnika deonica. **Zainteresovane strane** su i javni sektor, socijalno preduzetništvo, i mali i veliki biznis, koji moraju biti jednako ohrabrivani za aktivnu ulogu na tržištu.*

Podrška zadrugama i svim drugim modelima preduzetništva, pored transparentnih pravila tržišne utakmice, kontrole korišćenja javnih resursa, bolje zaštite potrošača i krajnjih korisnika proizvoda i usluga ističe se kao važna poluga za ostvarenje socijalne tržišne ekonomije. Kako bi se bolje rasporedila moć između zainteresovanih strana predlaže se politika ohrabriavanja saodlučivanja i participacije radnika. Finansijsko tržište mora da se učini odgovornim prema ljudima, društvima i izabranim predstavnicima. PES podržava FTT (*Financial Transaction Tax*) kao oruđe kojim se kroti finansijski kapitalizam i koje se suprotstavlja raznim oblicima poreskih rajeva, poreskim prevarama i utajama.

Naglašavajući da je prosperitet rezultat ekonomskog razvoja koji kombinuje održivi razvoj i socijalni napredak svih, u Programu se kao bazični ciljevi navode puna zaposlenost, kvalitetna radna mesta, sigurnost, visoki životni standard i društvena kohezija, očuvanje prirodnih resursa i unapređenje životne sredine. Jednom rečju, PES se zalaže za uvođenje novih mehanizama za merenje ekonomske uspešnosti, kako bi kvalitativni indikatori dopunili BDP kao indikator.

PES ističe potrebu za novom razvojnom strategijom u Evropi, predlažući da *nova evropska industrijska agenda* podstakne regionalnu specijalizaciju i komparativne prednosti u industriji. Umesto borbe za što niže cene, evropski proizvodi i usluge treba da nude najviši kvalitet, zasnovan na inovacijama. *Zato*

evropski budžet treba da bude investitor u nove poslove, rast i buduću industriju.

Izričito protiv postojeće velike koncentracije profita, bogatstva i moći akumuliranih u rukama malog broja ljudi, *PES traži novi ekvilibrijum između vrednosti rada i vrednosti kapitala*. Naravno, ovo zahteva snažne institucije tržišta rada i odredbe o socijalnoj zaštiti koje će biti automatski stabilizatori. U fiskalnoj politici, teret se sa rada mora prebaciti na kapital, uz korišćenje poreskih olakšica kao podsticaj za zapošljavanje, obrazovanje, istraživanje i razvoj. Fiskalna konkurencija koja vodi društvenom dampingu mora biti okončana (PES Fundamental program, 2013, str. 3–6, prema: Vučković, 2013: 53–55).

U drugom delu, *Novi društveni dogovor za Evropu*, velika pažnja posvećuje se *rodnoj ravnopravnosti*, stavljajući u srž politike za socijalnu pravdu borbu za kontinuiranu emancipaciju svake žene i svakog muškarca, bez obzira na njihove godine, seksualnu orijentaciju, etničku pripadnost ili društveno poreklo, religijsko uverenje, invaliditet, rodni identitet ili mentalnu odnosno fizičku sposobnost.

Osnaživanje svakog člana društva kroz zaposlenost, kvalitetno obrazovanje, zdravlje, pristup kulturi i održiv život, uz odlučnost da se obezbedi ekonomska sigurnost i zaštita od životnih rizika (Program, str. 7), ističe se kao ključni zahtev socijaldemokratije u Evropi danas. *Odlučni smo da sačuvamo, reformišemo i ojačamo države blagostanja* (Program, str. 7). Pod reformisanjem država blagostanja podrazumeva se podsticanje autonomije u životu nasuprot zavisnosti, ali istovremeno i prevazilaženje podela između insajdera i autsajdera na tržištima rada. PES smatra da se mora osigurati pravno priznanje rada u kući, domaćinstvu, što je ključno za društva koja stare i za tržište rada koje se suočava sa strukturnim promenama. *Pristup besplatnom i kvalitetnom obrazovanju je ugaoni kamen pravednog društva, a novi Društveni dogovor*

mora da garantuje jednake mogućnosti za učenje i napredak svakoj ženi i muškarcu tokom njihovog života.

U delu posvećenom politici zapošljavanja, PES ističe da Socijalna unija mora biti primenjena uz Ekonomsku uniju kako bi se prevazišle nejednakosti, obezbedio društveni napredak i puna i kvalitetna zaposlenost (Program, str. 8). Konkretizujući ovaj stav, PES predlaže da okosnicu socijalne unije treba da sačinjava *Pakt o socijalnom progresu*. Paktom bi trebalo da se predvide obavezujući ciljevi društvenog progressa na polju zapošljavanja, inovacije i društvene kohezije koji će biti dogovoreni od strane zemalja članica, Evropske unije i socijalnih partnera. Takođe, predlaže se uvođenje novog Evropskog Programa za zapošljavanje i društvene investicije, konkretizacija već pokrenute akcije *Garancija za mlade (Youth Guarantee)* koja ima za cilj efikasnije zapošljavanje mladih i insistira se na većoj ulozi socijalnih partnera kako na nivou Unije, tako i na nacionalnom nivou. PES upozorava i na već široko rasprostranjenu pojavu stresa kao posledice rada, smatrajući da se preopterećenost na poslu, izolacija i druge slične pojave moraju tretirati kao društveni, a ne samo pojedinačni problemi. Usklađenost između privatnog i profesionalnog života mora biti utkana i u radno zakonodavstvo i u reforme države blagostanja.

Što se zarada tiče, PES se zalaže za utvrđivanje minimalnih zarada na nivou svake države članice. Bonusi, kao deo zarade upravljačkog kadra u privredi, moraju biti pod povećanom kontrolom. Jednaka plata za isti posao, tradicionalni zahtev socijaldemokrata, potvrđen je i u Programu, kao princip i sredstvo za stvarnu emancipaciju i jednakost žena i muškaraca.

U delu posvećenom javnim dobrima i javnim službama, polazeći od toga da je njihov visok kvalitet karakteristika države blagostanja, PES ističe da *usluge od opšteg interesa moraju biti sačuvane od profitom vođene utakmice.*

Najzad, *treći stub Programa je solidarna Unija*. PES se zalaže za smanjenje razlika unutra EU jer to jedino može da ojača kapacitet Unije da deluje u svetu. Solidarnost se izgrađuje na osnovu odgovornosti jednih prema drugima, između muškaraca i žena, zajednica i generacija. Ona je ujedinjenje oko zajedničkog cilja.

Da bi se izgradila solidarna Unija, očuvanje demokratije i vladavine prava je prvi uslov, uz sankcionisanje i jačanje mehanizama za borbu protiv nacionalizma, antidemokratske propagande, diskriminacije, ksenofobije i homofobije. Paralelan proces jeste socijalna integracija, kroz inkluzivno obrazovanje, omogućen pristup zapošljavanju i radnim mestima, stanovanje, socijalne službe i život u zajednici. U odnosu na migrante, nasuprot pristupu drugih političkih opcija koje u prvi plan stavljaju sigurnosne pretnje od povećanog broja migranata, PES polazi od neotuđivih ljudskih prava (Program, str. 11).

PROEVROPSKE ALTERNATIVNE POZICIJE

ZELENI

Evropski zeleni su prepoznatljivi po zahtevu za uravnotežen i održiv ekonomski i socijalni razvoj, uključiv i „zelenu“ ekonomiju. Evropski zeleni insistiraju na poštovanju sledećih zahteva: otvaranje zelenih radnih mesta, energetska efikasnost, obnovljiva energija, obrazovanje i zdravstvo kao oblasti koje su od značaja za celo društvo. Tradicionalno, federacija Zelenih i Slobodne Alijanse ima „kandidate u paru“ tako da su na ovim izborima kandidati zelenih za poziciju predsednika Komisije bili Ska Keler i Hose Bove.

Zeleni su takođe i snažni promoteri i zagovornici proširenja EU. Oni proširenje EU vide kao „uspešnu priču“ i žele da obezbede perspektivu za pristupanje područja Zapadnog Balkana.

Zeleni se zalažu i za jaku zajedničku spoljnu politiku EU u svetu. Spoljna i bezbednosna politika EU ne treba da se orijentiše samo prema najmanjem zajedničkom imenitelju. Iz tog razloga se zalažu da se i u ovoj oblasti primenjuje princip većinskog odlučivanja u Savetu. Mirovne misije imaju prioritet u odnosu na misije EU ili NATO misije. Dugoročni cilj su sopstvene stalne trupe umesto nacionalnih vojnih kontingenata. U slučaju vojnih EU misija zalažu se za pravo kontrole od strane Evropskog parlamenta, koje za sada ne postoji.

LEVICA

Još tvrđa i alternativnija, posebno u oblastima spoljne i bezbednosne politike, je pozicija Levice. Stranke ove grupacije odbacuju „humanitarne“ intervencije EU. Po njima ne smeju postojati dodirne tačke između civilnih i vojnih mera. Oni se bore i protiv militarizacije EU. Zalažu se za obustavljanje učešća u intervencijama u inostranstvu, kao i za zabranu proizvodnje i izvoza naoružanja. Protive se učešću evropskih vojnika u intervencijama u okviru zajedničke spoljne i bezbednosne politike. Zalažu se i za izlazak zemalja EU iz vojnih struktura NATO-a što je dijametralno suprotno dominantnoj proatlantskoj poziciji i politici ostalih političkih grupacija.

U pogledu politike proširenja Levica se zalaže za nastavak proširenja EU i za stabilnu sveevropsku strukturu, kako bi se postojeće političke i ekonomske linije razdvajanja prevazišle. No, da bi se to postiglo, moraju se obezbediti preduslovi. Kandidatima za pristupanje potrebno je omogućiti da neophodne društvene procese transformacije i tempo na putu ka članstvu u najvećoj meri sami određuju kako bi on bio socijalno održiv (Stojiljković, 2011: Liberali).

Na drugoj strani, cilj liberalne proevropske razvojne politike je jačanje privredne saradnje sa zemljama u razvoju, ali uz

smanjenje klasične razvojne pomoći i korišćenje sredstava ciljano, efikasno i kontrolisano.

Liberali se zalažu i za nastavak razvoja zajedničke bezbednosne i odbrambene politike EU. Po njima NATO treba i dalje da ostane garant nacionalne bezbednosti; čak se predlaže njegova nadgradnja i dalji razvoj.

Liberali se takođe zalažu za nastavak pristupnih pregovora sa kandidatima za članstvo u EU, ali ističu da se za preduslov daljeg pristupanja istočnih zemalja pre svega postave reforme u oblasti ekonomije ali i pravne države. Primera radi, i za pregovore o pristupanju Turske „ne sme biti popuštanja kod ispunjavanja kriterijuma za pristup“ (Stojiljković, Z, 2011).

EVROSKEPTIČARI I EVROFOBI

Dugo održavanje recesije na evropskom tlu, mnogobrojni socijalni protesti u „obodnim“ zemljama članicama pogođenim krizom i merama štednje, poput Grčke i Španije, ili pak provale nasilja i međuetničkih i rasnih sukoba u zemljama imigracije, poput Britanije, u fokus pažnje medija i analitičara su postavili rast uticaja populističke i ekstremne i, po pravilu, evrofobične desnice. Pritom, *nacional-populističke partije u velikom broju članica Unije, pored glasača partija desnog centra sve više postaju privlačne i za dosadašnje glasače levice i levog centra*. U Norveškoj, koja nije članica EU, ali u kojoj evropske vrednosti nisu nikad bile upitne, desna Progresivna partija je osvojila treće mesto na parlamentarnim izborima. Istovremeno, u Austriji je Slobodarska stranka osvojila 22% glasova, što znači da je zajedno sa 4% populiste Štronaha, jedna četvrtina birača glasala za laka rešenja, povratak starih vremena i antievropski diskurs. *Zlatna zora* u Grčkoj je takođe dobro poznati primer (Vučković, 2013: 54).

No, pošto je reč o mnogoljudnim, razvijenim zemljama centra EU, najveću pretnju čine britanski UKIP Najdžela Faredža i francuski Nacionalni Front Marin le Pen. Nacionalni front, recimo, u Francuskoj očigledno sve uspješnije preuzima deo birača kako od desnog centra, tako i od levog centra – Socijalističke partije. Slična, manje ili više tektonska pomeranja na političkoj sceni odvijaju se i u mnogim drugim evropskim državama.

Unutar grupacija populističke desnice postoje brojne međusobne razlike, čak i uzajamni antagonizmi koji su u velikoj meri rezultat specifičnih nacionalnih arena i suprotstavljenih nacionalizama, različitih viđenja „ključnog protivnika“ i, naravno, različitog stepena političkog radikalizma.

Moguće jezgro njihovog potencijalnog zajedništva unutar evroskeptičnih formacija u EP, odnosno okupljanja unutar „nezavisnih“ čini, pored zalaganja za interese „malog, domaćeg čoveka“, i otpor širenju diktata evropske birokratije. Radikalnu desnicu pritom odlikuju, pored *brige za sudbinu svoje nacije/naroda/etniciteta i javno etiketiranje „unutrašnjih i spoljašnjih neprijatelja“* (imigranti, nacionalne i verske manjine, muslimani, Romi, LGBT populacija kao unutrašnji neprijatelji, dok je islam najopasnija spoljašnja pretnja) i *zahtev za povratak na vrednosti evropske (hrišćanske i zapadne) civilizacije*.

EVROPSKI IZBORI – REZULTATI, PORUKE I POUKE

POLITIČKE GRUPACIJE U NOVOM SAZIVU PARLAMENTA

Nakon održanih izbora, sedam političkih grupacija zadovoljava pravila koja predviđaju da svaki klub ima najmanje 25 zastupnika iz sedam država članica, odnosno četvrtine članica EU. Raspodela mandata u osmom sazivu Parlamenta prikazana je u narednoj tabeli.

Tabela: Raspodela mesta i pozicije u Evropskom parlamentu⁴

<i>Politička grupacija</i>	<i>Predsednici</i>	<i>Broj zastupnika</i>
Grupa Evropske narodne partije (demohrišćani) (EPP)	Manfred Weber (Nemačka) Njegov treći mandat u EP. U zadnjem mandatu bio je član odbora za ustavna pitanja.	221
Grupa Progresivnog saveza socijalista i demokrata u Evropskom parlamentu (S&D)	Martin Schulz (Nemačka) Predsednik Evropskog parlamenta od 2012. do 2014. te izabrani zastupnik zadnjih deset godina.	190
Evropski konzervativci i reformisti (ECR)	Syed Kamall (UK) izabran je za predsednika. Ovo je njegov drugi mandat, a u zadnjem sazivu bio je zastupnik odbora za privredu.	55
Savez liberala i demokrata za Evropu (ALDE)	Guy Verhofstadt (Belgija) je po drugi put izabran za predsednika. Bivši predsednik Vlade Belgije.	59
Ujedinjena evropska levica – Nordijska zelena levica (GUE/NGL)	Gabriele Zimmer (Nemačka) Treći mandat u EP, a predsednica kluba od 2012.	45
Zeleni/Slobodna evropska alijansa (Greens/EFA)	Philippe Lamberts (Belgija) i Rebecca Harms (Nemačka) su izabrani predsednici. Lambert nasleđuje Daniela Cohn-Bendita (Francuska). Harms će voditi klub po drugi put.	52
Grupa za evropsku slobodu i demokratiju (EFD)	Nigel Farage (UK) i David Borrelli (Italija). Farage je zastupnik u Evropskom parlamentu od 1999. i pređašnji predsednik istog kluba. Borrelliju je ovo prvi mandat u Parlamentu.	32
Članovi EP koji ne pripadaju nijednoj političkoj grupaciji (NI)		41
Ostali (novoizabrani članovi EP koji nisu deo nijedne od političkih grupacija iz prošlog saziva)		56

⁴ Podaci preuzeti sa zvaničnog internet portala Evropskog parlamenta www.europarl.europa.eu.

GRUPA EVROPSKE NARODNE PARTIJE

Grupa Evropske narodne partije (EPP) je odnela pobjedu na ovim izborima sa osvojenim 221 mandatom, odnosno 29,43% glasova od ukupnog broja izašlih birača. U odnosu na prethodne izbore, EPP je pak zabeležila osetan pad za 44 poslanička mesta, pošto je tada osvojila 265 poslaničkih mandata ili 36% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Kandidat EPP za predsednika Evropske komisije Žan Klod Juncker je na kraju, uprkos otporu unutar EPP, postao predsednik.

GRUPA PROGRESIVNE ALIJANSE SOCIJALISTA I DEMOKRATA U EP

Progresivna alijansa socijalista i demokrata (S&D) je na izborima za EP 2014. godine osvojila 190 poslaničkih mesta ili 25,30% glasova od ukupnog broja izašlih birača. U poređenju sa prethodnim izborima, ova grupacija je osvojila 6 mesta više u Evropskom parlamentu. Socijalisti su, međutim, bez obzira na sva kritička preispitivanja i mobilizaciju, praktično ostali na istom pošto su na izborima 2009. godine osvojili 184 poslanička mesta, odnosno 25% glasova. Kandidat S&D za predsednika Evropske komisije je bio dugogodišnji šef grupe Martin Šulc.

ALIJANSA LIBERALA I DEMOKRATA ZA EVROPU

Alijansa liberala i demokrata za Evropu (ALDE) je politička grupacija u EP koja je sastavljena od članova parlamenta koji pripadaju dvema partijama: Alijansi liberala i demokrata za Evropu (nekada Evropska liberalno-demokratska i reformistička stranka) i Evropskoj demokratskoj partiji. Na ovim izborima ALDE je osvojila 59 poslaničkih mesta, odnosno 7,86% glasova od ukupnog broja izašlih birača. U poređenju sa prethodnim izborima to je lošiji rezultat, imajući u vidu da je ALDE 2009.

godine osvojila 84 poslanička mesta ili 11,4% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Kandidat ALDE za predsednika Evropske komisije je bio Gi Verhofstat.

EVROPSKI KONZERVATIVCI I REFORMISTI

Evropski konzervativci i reformisti (ECR) su politička grupacija desnog „evroskeptičnog“ centra u EP koja je na prethodnim izborima osvojila 55 poslaničkih mesta, odnosno 6,13% glasova od ukupnog broja izašlih birača. To je tek za jedno mesto više nego što je ova grupacija osvojila na izborima 2009. godine, nakon kojih je imala 54 poslanička mesta ili osvojenih 7,3% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Ova grupacija nije nominovala svog kandidata za predsednika Evropske komisije.

ZELENI / EVROPSKA SLOBODNA ALIJANSA

Zeleni / Evropska slobodna alijansa (Greens/EFA) je politička grupacija sastavljena od dve partije: Evropske partije zelenih i Evropske slobodne alijanse. Ova grupacija osvojila je 52 poslanička mesta na izborima za Evropski parlament 2014. godine ili 6,92% glasova od ukupnog broja izašlih birača. U poređenju sa rezultatima izbora 2009. godine, zabeležen je blagi pad u broju osvojenih mandata, pošto su Zeleni / Evropska slobodna alijansa tada osvojili 55 poslaničkih mesta ili 7,5% glasova. Kandidati Greens/EFA grupacije za predsednika Evropske komisije su bili Džozef Bove i Franciska Maria Keler.

EVROPSKA UJEDINJENA LEVICA / NORDIJSKA ZELENA LEVICA

Evropska ujedinjena levica / Nordijska zelena levica (GUE/NGL) je politička grupacija levice u EP, a sama grupa je sa-

činjena od političkih partija socijalističke i komunističke orijentacije. Na izborima za EP 2014. godine ova grupacija je osvojila 45 poslaničkih mesta ili 5,99% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Ovo je tek nešto bolji rezultat od rezultata koje je ova politička grupacija ostvarila na izborima 2009. godine, kada je osvojila 35 poslaničkih mesta ili 4,8% glasova. Kandidat GUE/NGL za predsednika Evropske komisije je bio dinamični i harizmatični lider Sirize Aleksis Cipras.

EVROPA SLOBODE I DEMOKRATIJE

Politička grupacija Evropa slobode i demokratije (EFD) nastala je posle izbora za Evropski parlament 2009. godine i važi za jednog od najvećih protivnika evropske integracije u EP. Na izborima 2014. godine osvojila je 32 poslanička mesta ili 4,26% glasova od ukupno broja izašlih birača. Nakon izbora 2009. imala je takođe 32 poslanička mesta, odnosno 4,3% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Ova grupacija očekivano nije nominovala svog kandidata za predsednika Evropske komisije.

Novi parlament ima i 41 poslanika koji ne pripadaju nijednoj političkoj grupaciji, što je 5,46% glasova birača, kao i 56 no-voizabranih članova EP koji još uvek ne pripadaju nijednoj od političkih grupacija iz prethodnog saziva, što je 7,46% glasova birača. U toku je njihovo pregrupisanje po poslaničkim grupacijama u Evropskom parlamentu, pa su moguće promene u navedenim podacima o broju poslanika po grupacijama u EP.

SPECIFIČNOSTI IZBORA ZA EP 2014. GODINE

Ako su se, gledano bar po ključnim političkim familijama, izborni dobici i gubici kretali u marginama od nekoliko procenata, odnosno rezultati su ostali manje-više isti i nije, bar na nivou EU i njenog parlamenta, došlo do krizom očekivanog

poplavnog talasa evrofobne desnice, šta bi bile ključne karakteristike i posebnosti ovih izbora? U ovoj analizi izdvojili bismo četiri takve osobenosti.

1. Zaustavljen je, pre svega, dalji pad izlaznosti, pri čemu je ona i dalje daleko najniža u ekskomunističkim državama. Prema preliminarnim rezultatima najvišu izlaznost u EU imaju Belgija i Luksemburg, gde je glasanje obavezno, sa po 90% izašlih birača. Slab odziv birača zabeležen je u Češkoj 19.5, Sloveniji 21, Hrvatskoj 24 i Slovačkoj samo 13%.

Da bi se podigla izborna motivacija i ojačalo uverenje o važnosti evropskih izbora specifično za ove izbore je to da su poslaničke grupe koje su se takmičile na ovim izborima imale svoje kandidate za predsednika Evropske komisije, koji su ujedno bili i neka vrsta „nosilaca lista“. Vladajuće „evrokompatibilne“ političke elite su čak pokušale da izbore približe građanima, zainteresuju ih za izborna pitanja i dramatičuju izborni proces sprovođenjem izbornih duela i debata koje su prenošene u gotovo svim zemljama članicama i kandidatima za EU. Problem sa evropskim TV debatama je, međutim, bio u tome što su one bile prerezirane i medijski neatraktivne, pored ostalog i zbog toga što su to bili razgovori među istomišljenicima po pitanju samog opstanka EU, pri čemu predstavnika protivnika daljih EU integracija u ovim razgovorima nije bilo ni u publici.

Bilo kako bilo, prema Lisabonskom ugovoru, rezultati izbora za EP moraju se uzimati u obzir prilikom izbora za predsednika Evropske komisije, ali ko će na toj poziciji naslediti Žoze Manuela Baroza ili sutra Žan Klod Junkera zavisiće i dalje u velikoj meri od Evropskog saveta i samih država članica EU.

2. Očuvan je, kao što smo već konstatovali, i raspored snaga između ključnih političkih familija uz manja odstupanja. Duboka kriza rezultirala je, dakle, tek manje ili više marginalnim odstupanjima na nivou EU.

3. Opstale su i linije podela između konzervativaca formirane pre svega po osi podela na osnovu različitih stavova prema EU i socijalno uređenom tržištu, na evroentuzijastične i tržišno-socijalne demohrišćane i ostale evrocinične ili čak u političke grupacije „nesvrstane“ evrofobične konzervativce i radikalne desničare.

4. Lavina evrofobije nije, dakle, politički operativna ali je upućeni izazov postao izuzetno politički značajan. Posebno na nivou pojedinačnih zemalja, pre svih, Britanije i Francuske (27% UKIP, FN 25%), gde su ove partije, istina, tek na „protestnim i drugorazrednim“ evropskim izborima, postale prve političke snage.

Da se zaista u velikoj meri radi o glasanju iz protesta posredno potvrđuju i nalazi istraživanja vršenih u Nemačkoj po kojima dvotrećinska većina svih birača drugih stranaka glasa iz uverenja, dok to izjavljuje tek trećina pristalica partije Alternativa za Nemačku. To znači da preko 60 procenata birača ove desne evroskeptične stranke kao glavni motiv za odluku za koga će glasati navode „razočaranje“ u neku drugu partiju. Indikativno je i da se samo partija levice (Die Linke) sa 41 procentom približava tom visokom stepenu razočaranja (videti opširnije u prilogu o izborima za EP u Nemačkoj).

Nemajući nameru da na ovom mestu ulazim u obuhvatniju i celovitu analizu razloga zbog kojih jačaju populističke političke opcije, pre svega one desne, ponudiću samo dve, čini mi se plauzibilne, hipoteze.

Pre svega smatram važnim da istraživački nalazi, kao i sami izborni rezultati, demantuju rašireni stereotip da su *ekonomska kriza i porast populizma i ekstremne desnice neposredno uzrokovani*. Primera radi, Austrija i Norveška imaju prosperitetne ekonomije, za razliku od, recimo, Grčke i Italije, pa je i u njima došlo do prodora desnog populističkog i ksenofobnog

radikalizma. S druge strane, u Portugaliji, Španiji i Irskoj, gde ekonomska kriza, nezaposlenost i siromaštvo ostavljaju duboke posledice, populistički pokreti i partije nisu u porastu (Vučković, 2013: 54).

Očito da je desni populizam problem pre svega zemalja imigracije i ksenofobije koja se širi među krizom pogođenim i socijalno deklasiranim domaćim stanovništvom.

Ovu tezu, bar na posredan način, potvrđuju i analize koje pokazuju da *izborni dobici i nova podrška partijama evrofobične radikalne i ekstremne desnice dolazi očekivano od razočaranih glasača partija sa desnog centra, ali i bivših glasača socijaldemokrata i drugih formacija sa levog centra.*

Svojevrsna je ironija da se, recimo, politički program Nacionalnog fronta u Francuskoj, bar delimično oslanja i na najprobojnije argumente branilaca radnih prava, socijalnih dostignuća i narodne suverenosti: odbacivanje politika ekonomske strogosti koje nameće Trojka (MMF, Evropska komisija i Evropska centralna banka), izlazak iz evrozone i protekcionizam – u potpunoj opoziciji sa liberalnom ekonomskom i finansijskom mondijalizacijom (opširnije u prilogu Ivice Mladenovića).

Čini se onda logičnim da su, primera radi, UKIP u Velikoj Britaniji u velikoj meri podržali pripadnici domicilnog *prekarijata* – stariji, beli, niskokvalifikovani i nekvalifikovani radnici, bez formalnog obrazovanja, ekonomski i kulturno marginalizovani, koji žive u provinciji i čiji su poslovi, i inače nestabilni i nesigurni, ugroženi imigracijom, automatizacijom i autorsovanjem. Drugim rečima, ljudi koji se osećaju odsečeno i napušteno od sistema u sred velikih društvenih, tehnoloških, ekonomskih i kulturnih promena. Kada se ove analize uzmu u obzir, zaključak je da su glasovi UKIP zapravo glasovi protesta i otuđenja od ustaljenih, velikih partija (videti opširnije u tekstu Ane Stojiljković u ovoj knjizi).

Veoma je neuobičajeno, pritom, da (neo)liberalni *Economist*, u razmatranju razloga za i radikalizaciju problema opisani transfer birača ka polarnim pozicijama vidi u slabljenju uloge i pozicije birača.⁵

Očito, tamo gde domaće vlade, ali i EU birokratija, nemaju rešenje za posustalu ekonomiju i posledični rast siromaštva, bes i frustracije se okreću prema strancima i zadobijaju oblik nacional-populističke brige za malog domaćeg čoveka.

U tim slučajevima ne radi se, posebno ne na srednji i duži rok, tek o marginalnim političkim gubicima ili tek propusnim ventilima i tek protestnom, opominjućem glasanju na treće-razrednim (evropskim) izborima već o ozbiljnom trendu krize poverenja u etablirane partije centra i sam evropski projekat.

Sudeći po rezultatima poslednjih izbora za Evropski parlament, mogli bismo zaključiti da će u predstojećem sazivu biti nužno povećanje kapaciteta za dijalog radi postizanja ako ne konsenzusa, onda barem kompromisa, u složenim situacijama suočavanja sa novim izazovima. To umeće će svakako biti neophodno i političkim partijama i drugim akterima i na nacionalnoj ravni, što znači da je i pred njima dug proces demokratizacije unutrašnjih struktura, demokratskog učenja i akcionog treninga.

⁵ „A very European Country“, *The Economist*, 26. maj 2014. <http://www.economist.com> (29. septembar 2014).

PRILOZI

Tabela 1. Odnos političkih grupa posle prvih opštih direktnih izbora, 1979. godine, zatim 1987. i 1989. godine.

<i>Političke grupe/ broj sjedišta</i>	<i>1979.</i>	<i>1987.</i>	<i>1989.</i>
Socijalisti (S)	–	113	172
Evropska narodna stranka (PPE)	–	107	118
Evropske demokrate (ED)	–	64	63
Komunisti	–	44	46
Liberalni i demokratski reformisti (LDR)	–	40	42
Evropske progresivne demokrate	–	22	–
Evr. savez obnove i Demokratski savez	–	34	–
Grupa „Rainbow“ (ARC)	–	20	–
Evropska desnica	–	16	–
Ostali	–	20	–

Izvor: T.C. Hartley, op. cit, p.17

Tabela 2. Politička struktura Evropskog parlamenta posle izbora 1989. godine.

<i>Političke grupe</i>	<i>Broj sedišta</i>
Socijalisti (S)	180
Evropska narodna stranka (PPE)	121
Evropske demokrate (ED)	34
Zeleni (V)	30
Grupa za evropsku ujedinjenu levicu (GUE)	28
Grupa za okupljanje evropskih demokrata (RDE)	20
Stručna grupa evropskih desnica (DR)	17
Koaliciona grupa levice (CG)	14
Neupisani (NI)	1

Izvor: The New European Parliament: Policies, Priorities and Personalities, Coopers&Lybrand, Europe, 1989.

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 1994.

Tabela 3. Politička struktura Evropskog parlamenta posle izbora 1994. godine

<i>Političke grupe</i>	<i>Broj sedišta</i>
Socijalisti (S)	200
Evropska narodna stranka (PPE)	148
Liberalna grupa demokratska i reformatorska	43
Zeleni	43
Grupa evropskih demokrata	24
Grupa „Rainbow“ (Duga)	8
Evropska desnica	14
Koaliciona grupa levice	13
Neupisani	37
Ostali	59
Ukupno	567

Izvor: Le 25 mars, l'Europe a 50ans

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 1999.

Sastav novog Parlamenta odražavao je dva glavna pravca događanja na izborima 1999. godine: dolazak velikog broja nemačkih poslanika iz Demohrišćanske partije i pad britanskih Laburista. Socijalisti su, u odnosu na izbore 1994. godine, izgubili glasove i shodno tome primat u broju sedišta u Evropskom parlamentu. Desnica je preuzela vođstvo i Evropska narodna partija je postala najbrojnija politička grupacija u Evropskom parlamentu.

Tabela 4. Sastav Evropskog parlamenta posle izbora 1999. godine

<i>Političke grupe</i>	<i>Broj sedišta</i>
Evropska narodna partija, demohrišćani	233
Partija evropskih socijalista	180
Partija evropskih liberala, demokrata i reformatora	50
Zeleni, Savez evropske slobode	47
Komunisti i Norveška levica zelenih	42
Nezavisni za države Evrope, lista Filipa de Vilijera	16
Unija za Evropu desnica	22
Neupisani	36

Izvor: XXVI-th General Report on the Activities of the EC, 1999.

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2004.

Na izborima za Evropski parlament održanim od 10. do 13. juna 2004. godine pobedila je Evropska narodna partija (PPE). Dobar rezultat je ostvarila i grupa Evropskih liberala, demokrata i reformatora (ELDR), dok su Socijalisti – Partija evropskih socijalista (PSE) zabeležili manje povoljan rezultat od 200 mesta u parlamentu. I ovog puta bio je slab odziv birača – svega 46%, i samo 28% u novim državama članicama. Novi parlament u skladu sa proširenjem EU ima 732 sedišta raspoređenih između političkih grupa.

Tabela 5. Sastav Evropskog parlamenta posle izbora 2004. godine

<i>Političke grupe</i>	<i>Broj sedišta</i>
Evropska narodna partija, demohrišćani (PPE/DE)	268
Partija evropskih socijalista (S)	200
Partija evr. liberala, demokrata i reformatora (ELDR)	88
Zeleni, Savez evropske slobode (Verts/Ale)	42
Evr. ujedinjena levica i norveška levica zelenih (GUE-NGL)	41
Nezavisni/ Demokratija (IND/DEM)	37
Unija za evropske nacije (UEN)	27
Neupisani (NI)	29
Ukupno	732

Izvor: Direction generale de l' information 2004.

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2009.

Pretposlednji izbori za Evropski parlament održani su od 4. do 7. juna 2009. godine. Konzervativne desne partije zadržale su vodeću poziciju u Evropskom parlamentu, koju imaju od izbora 1999. godine, mada s neznatno slabijim rezultatom. Partija evropskih socijalista osvojila je 159 mesta. Izlaznost na izborima 2009. godine bila je svega 43%.

Tabela 6. Sastav Evropskog parlamenta posle izbora 2009. godine

<i>Političke grupe</i>	<i>Broj sedišta</i>
Evropska narodna partija	265
Partija evropskih socijalista	184
Savez demokrata i liberala za Evropu (ALDE)	84
Zeleni/Evropska slobodna alijansa	55
Konzervativci i evropski reformisti (ECR)	54
Udruženje jedinstvene evr. levice/ Norveška levica zelenih	35
Evropa slobode i demokratije (EFD)	32
Neupisani (Non-incrist)	27
Ukupno	736

Izvor: Office des publications, www.europarl.europa.eu

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014.

	EPP Group of the European People's Party (Christian Democrats)	Result: 214 MEPs Result as percentage: 28.50 %
	S&D Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament	Result: 191 MEPs Result as percentage: 25.43 %
	ALDE Alliance of Liberals and Democrats for Europe	Result: 64 MEPs Result as percentage: 8.52 %
	Greens/EFA The Greens/European Free Alliance	Result: 52 MEPs Result as percentage: 6.92 %
	ECR European Conservatives and Reformists	Result: 46 MEPs Result as percentage: 6.13 %
	GUE/NGL European United Left/Nordic Green Left	Result: 45 MEPs Result as percentage: 5.99 %
	NI Non-attached Members – Members not belonging to any political group	Result: 41 MEPs Result as percentage: 5.46 %
	EFD Europe of freedom and democracy Group	Result: 38 MEPs Result as percentage: 5.06 %
	Others Newly elected Members not allied to any of the political groups set up in the outgoing Parliament	Result: 60 MEPs Result as percentage: 7.99 %

Every political group must be made up of 25 MEPs from at least 7 Member States.

Izvor: TNS/Scytl u saradnji sa Evropskim parlamentom

Literatura

Dinan, Dezmon, *Menjanje Evrope: Istorija Evropske unije*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

Jansen, Thomas, Steven Van Hecke, "At Europe's Service: The Origins and Evolution of the European People's Party", Centre for European Studies, Brussels, 2011.

Keke, Johan Kristijan, *Hrišćansko-demokratska ideja*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2009.

PES Fundamental program, 2013.

Stojiljković, Zoran, „Političke familije u evropskom parlamentu“, u: *Političke grupacije u Evropi* (ur. Gordana Pilipović i Zoran Stojiljković) KAS, EPUS, Beograd, 2011.

Vučković, Nataša, „Program evropskih socijalista (PES) i evropski parlamentni izbori 2014. godine“, u: *Levica u postkriznom kontrektu* (ur. Zoran Stojiljković), FES–FPN, Beograd.

Weidenfeld, Werner, Wolfgang Wessels, *Evropa od A do Š: priručnik za evropsku integraciju*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2010.

Internet izvori:

<http://www.epp.eu/>

<http://www.europarl.europa.eu/>

<http://europa.eu/>

<http://ec.europa.eu/>

<http://www.consilium.europa.eu/>

<http://dublin2014.epp.eu/>

<http://youthpepp.eu/>

<http://www.epp-women.org/>

<http://www.eucdw.org/>

<http://www.smeeurope.eu/>

http://www.eu-seniorunion.info/index_en.html

<http://www.edsnnet.eu/>

<http://eur-lex.europa.eu/>

<http://martenscentre.eu/>

Ivica Mladenović

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT U FRANCUSKOJ: KRIZA EVROPSKOG PROJEKTA, ISTORIJSKI PORAZ LEVICE I USPON EKSTREMNE DESNICE

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014: „SPECIJALNA RASKRSNICA“ ZA EVROPSKI PROJEKAT

Često nailazimo na stavove tipa: „izbori za Evropski parlament (EP) su evropski izbori“ i „EP je jedna od evropskih institucija“. Tautologija, reći će neki. Međutim, kada se iznose ovakve tvrdnje, misli se pre svega na činjenicu da je model glasanja na navedenim izborima zajednički za sve zemlje članice, te da je smisao samog glasanja, prema ugovoru iz Lisabona, da se od EP napravi reprezent „evropskih građana“. U suštini, činjenica direktnog izbora poslanika po univerzalnom principu u svim zemljama članicama (u pitanju je proporcionalni izborni sistem, čak i u državama, poput Francuske i Velike Britanije, koje imaju tradiciju većinskog sistema) je onaj ključni element koji razlikuje EP od drugih evropskih struktura, gde su predstavnici delegirani od strane nacionalnih organa.¹

¹ Sažetu analizu EP, njegovih funkcija i odnosa s drugim evropskim institucijama, vid. u: (Heintz et Serodes, 2013).

Izbori za EP 2014. su dugo najavljavani od strane Žoze Manuela Baroza, predsednika Evropske komisije, kao pokazatelj odnosa Evropljana, ne samo prema EP, već prema svim institucijama EU. S obzirom na ovakvu njihovu važnost u očima evropskih zvaničnika za jačanje legitimiteta evropskog projekta, na samitu u Briselu u junu 2013. je odlučeno da se učini sve kako bi se građani u EU mobilisali da izađu u što većem broju na predstojeće izbore za EP. U tom ključu, isti su pomereni za period od 22. do 25. maja (umesto od 5. do 8. juna, kako je prvobitno bilo predviđeno), da bi se izbeglo vreme početka godišnjih odmora i velika apstinencija, a dogovoreno je i da sve evropske političke porodice predlože na čelu liste kandidata (nosioca liste) za predsednika Evropske komisije, koji bi faktički oponašao ulogu premijera EU. Na taj način, radi se na operacionalizaciji ideje o uvođenju obrasca stvaranja opšteevropskih političkih lidera EU i na sprečavanju negativnog trenda sve manje izlaznosti na evropske izbore, koji je primetan još od prvih izbora 1979. godine.²

Međutim, uprkos tim odlukama i do sada najintenzivnijoj kampanji od strane *mainstream* partija i medija, izlaznost (42,54%) i apstinencija od glasanja 2014. na nivou EU (56,91%) ostali su relativno stabilni, tj. gotovo na istom nivou kao i na prethodnim izborima 2009, a slična ocena važi i kada se govori o rasporedu političkih snaga u EP, gde je došlo do relativnog smanjenja uticaja umerene levice i desnice, ali i do jačanja radikalne levice i, posebno, radikalne i ekstremne desnice.³ Ipak, u pojedinim zemljama dogodila se dramatična prekompozicija političkog života, što je u do sada nezabele-

² Naime, izlaznost birača na glasačka mesta beleži kontinuirani pad odmah posle prvih izbora 1979. godine, kada je glasalo 61,99% građana. Već 1984. izlaznost je pala na 58,98%, a 1994. na 56,67%. Godine 2004. broj građana koji su glasali na izborima za EP je iznosio 45,47%, da bi 2009. dostigao istorijski minimum sa manje od 44% izašlih glasača (Milošević i Matić, 2014: 42).

³ O rezultatima izbora i političkim odnosima moći unutar EP nakon poslednjih izbora, vid. šire na: <http://www.results-elections2014.eu/en/election-results-2014.html> (pristupljeno 12. avgusta 2014).

ženoj meri dovelo u pitanje sam evropski projekat. Jedna od tih zemalja je i Francuska, u kojoj je vladajuća levica doživela pravi debakl.

„FRANCUSKI SLUČAJ“ KAO PARADIGMA: LEVICA JE PLATILA CEH SVOGA „SOCIJAL-DEFETIZMA“

Od ukupno 380 miliona glasača na nivou cele EU, u samoj Francuskoj živi 44,8 miliona građana upisanih u biračke spisakove, ali i preko 281.000 građana drugih država članica Unije s trenutnim prebivalištem u toj zemlji, koji isto tako imaju pravo glasa na izborima za EP. Takođe, francuski udeo u EP u pogledu poslanika – koji se inače određuje na osnovu veličine populacije svake države članice, iznosi 74 poslanika od ukupno 751 koliko ih broji EP (Finchelstein, 2014c).

Nominalni dokaz o strmoglavom padu poverenja u levicu i rastu popularnosti desnice, a naročito ekstremne desnice u ovoj velikoj državnoj tvorevini, mogli smo da konstatujemo još na lokalnim izborima održanim 23. i 30. marta ove godine.⁴ Naznačena tendencija je u svom najogoljenijem obliku, međutim, potvrđena upravo na izjašnjavanjima za poslanike u EP. Naime, uz nisku izlaznost od 42,43%, ekstremna desnica je na tim izborima dotakla svoj istorijski maksimum i izazvala pravi „zemljotres“ (*Le Monde*, 27. maj 2014) na francuskoj političkoj sceni, prilično ubedljivom pobedom od 24,86% osvojenih glasova (vid. Tabela 1).

⁴ Na lokalnim izborima održanim 23. i 30. marta 2014. godine, uz izlaznost od 62,13%, levica je doživela veliki poraz jer je izgubila vlast u 121 gradu sa više od 15.000 stanovnika, a od toga i u 9 gradova s više od 100.000 stanovnika. S druge strane, konzervativna desnica je obezbedila većinu u gradovima s više od 10.000 stanovnika: 572 prema 349 grada u kojima većinu ima levica. Ekstremna desnica je pri tome pobedila u čak 14 gradova. Ministère de l'intérieur, Résultat des élections municipales et communautaires 2014. Preuzeto sa adrese: [http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Municipales/elecresult__MN2014/\(path\)/MN2014/FE.html](http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Municipales/elecresult__MN2014/(path)/MN2014/FE.html) (pristupljeno 13. jula 2014).

Tabela br. 1. Rezultati izbora za EP u Francuskoj⁵

+ Ekstremna desnica (FN)	24,95%	24 mesta	
+ Umerena desnica (UMP)	20,79%	20 mesta	
+ Socijaldemokratska levica (PS+PRG)	13,98%	13 mesta	
+ Centristi (UDI+MODEM)	9,90%	7 mesta	
+ Zelena levica (EELV)	8,91%	6 mesta	
+ Radikalna levica (PCF+PG+ENS.+ET AL.)	6,34%	4 mesta	

Na ovom mestu se, logično, najpre, postavlja pitanje neuspeha levice. To pitanje smo ranije već obrađivali i/ili anticipacijski „nagoveštavali“ na drugom mestu (Mladenović, 2013).

Naime, nakon sprovođenja nekoliko važnih reformi po stupanju na dužnost u maju 2012, ambiciozni nalet drugog levičarskog predsednika u kratkoj istoriji Pete republike, Fransoa Olanda, trajao je jedva pola godine. Počevši od nedostatka odlučnosti da se izbore s brojnim interesnim grupama kako bi sproveli program o jednakom oporezivanju rada i kapitala, što je bila jedna od važnijih stavki u predizbornoj kampanji danas vladajuće Socijalističke partije (PS), preko borbe sa fiskalnim nišama i spekulativnim aktivnostima francuskih banaka u zemlji i na međunarodnom planu, pa sve do nerazumnog popuštanja pred pritiskom Nemačke i drugih „evropskih partnera“ povodom potpisivanja *Evropskog ugovora o stabilizaciji, koordinaciji i upravljanju*, gde esencijalno nije uvažen gotovo ni jedan njihov argument itd., levičarska vlada u Francuskoj u poslednjih više od godinu i po dana doživljava potpuni neuspeh na svim nivoima. Ovakva politika, uprkos svemu, doduše, ne čudi ako se prisetimo Olandove knjige *Dužnosti istine* iz 2006, u kojoj on otvoreno govori o važnosti usklađivanja socijaldemokrata i

⁵ Preuzeto sa: <http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-fr-2014.html>, pristupljeno 12. avgust 2014.

liberalne desnice u pogledu evropske, industrijske, ekonomske, finansijske, monetarne i trgovinske politike (Hollande, 2006).

Sve ono protiv čega je nominalno bila usmerena kritika socijalista u kampanji, od fiskalnog „zlatnog pravila“ koje podrazumeva da proračunski deficit ne sme biti veći od 3% BDP-a, što je samo uvod u tzv. politike „stezanja kaiša“ kojima se ukidaju civilizacijska dostignuća radničkog pokreta iz XX veka, preko popustljivosti prema krupnom kapitalu i politikama otpuštanja radnika radi održavanja visokih profita, relativizovanja poreskih reformi izuzimanjem od srazmernog oporezivanja pojedinih klasnih kategorija, povrataka na scenu i čak predviđenog rasta toliko kritikovanog i nepravednog (jer najviše pogađa najsiromašnije) PDV-a za 2014, liberalizacije radnih ugovora i dovođenja u pitanje dosadašnjih kolektivnih ugovora, ugovora *compétitivité-emploi* koji daje mogućnost smanjenja plata i produženja radnog vremena, a finalno, kao vrhunac, i penzione „reforme“ koja će dodatno pogoršati donedavno žestoko kritikovani i odbačeni predlog konzervativne desnice: sve je to, dakle, današnja socio-ekonomska stvarnost u Francuskoj pod socijalističkom Vladom.

Uprkos tome što su možda u početku imali dobre namere, francuske socijaldemokrate, kao uostalom i ostatak umerene leveice u Evropi, zarad sopstvenih privilegija koje nosi vlast, nisu sposobne da odole „šarmu neoliberalizma“, čija su posledica sve manje plate, ekonomska depresija i povećanje nezaposlenosti. Oland i njegova Vlada su „kapitulirali bez ispaljenog metka“, za razliku od svojih socijalističkih prethodnika, a istinski karakter aktuelne vlasti danas se najbolje može okarakterisati rečima Martin Bular, kao „socijal-defetizam na francuski način“ (*Le Monde diplomatique*, avril 2013).

Sve je to razlog zašto podrška predsedniku i vladi, više od dve godine od predsedničkih i parlamentarnih izbora, beleži

istorijski minimum,⁶ a PS, uprkos promenama u vladi i zameni premijera, beleži samo poraze na svim izborima.

Pritom, opozicija u vidu umerene desnice iz ove situacije ne izvlači preveliku korist jer ni ona sama ne nudi kvalitativno drugačiju alternativu postojećim politikama.⁷ Naprotiv, njihova alternativa su daljnje privatizacije, pooštavanje mera štednje, jačanje „fleksibilizacije“ rada, tj. pogoršavanje radnih uslova, prilagođavanje svih sfera logici tržišta i profita i potpuna podređenost evropskoj birokratiji koja i sama insistira na politikama koje služe isključivo transnacionalnom kapitalu. Iz tog razloga, građani gledaju na ove dve glavne *mainstream* političke opcije, koje su monopolizovale nacionalne predstavničke institucije (imaju 532 od 577 mesta u Parlamentu i 310 od 348 u Senatu), kao istovremeno i na suparničke i na saučesničke snage, tj. kao na jedinstvenu političku klasu koja već godinama urušava njihov socijalni položaj i kupovnu moć.

Upravo ovu opštu pobunu i nezadovoljstvo protiv političkog bipolarizma i „konsenzusa o bezalternativnosti“, koje je do sada bilo izraženo pre svega u izvanparlamentarnoj areni, na izborima za EP je uspešno apsorbovala ekstremna desnica. U nastavku rada ćemo pokušati da navedemo glavne karakteristike ove političke formacije i moguće razloge njenog uspona u Francuskoj.

⁶ Prema istraživanju Instituta YouGov, samo 15% građanki i građana Francuske trenutno ima pozitivan stav prema onome što radi predsednik Republike. Preuzeto sa: <https://yougov.fr/news/2014/06/12/resultats-du-barometreyougov-huff-post-itele-de-j/> (pristupljeno 27. jula 2014).

⁷ U aktuelnom kontekstu, koristi od razočaranja u politički *mainstream* ne izvlače ni radikalna ni ekstremna levica. Uprkos obećavajućem rezultatu na predsedničkim izborima koje je postigao kandidat radikalne levice Žan Luk Melanšon (11%), ova politička formacija okupljena oko Fronta levice, potpuno je izgubila na kredibilitnosti predstavljajući se kao „antisistemska snaga“ i žestoki kritičar „socijalističkog oportunizma“, istovremeno strateški koalirajući (misli se na Komunističku partiju, kao najjaču snagu radikalne levice) sa Socijalističkom partijom u brojnim gradovima (uključujući i Pariz) radi osvajanja što većeg broja poslaničkih mandata i sinekura u lokalnim zajednicama.

ISTORIJSKI USPON EKSTREMNE DESNICE: KARAKTER I UZROCI

Pre nego što krenemo u analizu karaktera i uzroka uspeha ekstremne desnice u Francuskoj, važno je napomenuti da Francuska nije izolovan slučaj u tom smislu. Taj tip „desnice“ danas postoji u skoro svim evropskim zemljama, od Britanije do Rusije, od Skandinavije do Grčke ili Italije, uključujući i sam centralni deo Evrope, tj. Francusku, Švajcarsku, Belgiju, Austriju i Mađarsku. Ona doživljava globalni uspon pre svega od početka 1980-ih, ali bilo bi možda suviše pojednostavljeno reći, kako se često može pročitati u analizama komentatora i analitičara društvenih zbivanja, da se tu radi samo o nekakvoj nasilnoj i šovinističkoj reakciji dezorijentisanih masa, ili pak o goloj makijavelističkoj taktici vladajućih klasa. Neki autori ispravno primećuju da savremena ekstremna desnica ima istovremeno najmanje bar tri određujuće dimenzije: društveno-ekonomsku, idejno-epohalnu i ideološko-vrednosnu, jer se javlja na raskršću promena epohalne svesti i na razmeđu dva stoleća (Kuljić, 2002: 115).

Ova politička familija uspela je da izađe iz političke marginalnosti na evropskom planu – i da dođe na čelo tri članice EU, Velike Britanije, Francuske i Danske, a u četiri države ona uživa podršku veću od 25% – po prvi put tek 2014. godine. Dakle, reč je o pojavi koja nije viđena još od 1930-ih godina. Ipak, „najcrnje“ prognoze se nisu ostvarile. Nada ovih grupacija, ohrabrena pojedinim istraživanjima javnog mnjenja početkom godine, da će postati glavna izborna politička snaga u Evropi, počela je da jenjava ubrzo po objavljivanju rezultata s izbornih mesta u Holandiji i Austriji. Da ne navodimo sada pojedinačne primere, treba samo reći da ekstremno desne političke grupe, koje su tokom nekoliko decenija posle Drugog svetskog rata bile gotovo nepostojeće, danas predstavljaju negde glavne, a u nekim evropskim državama „samo“ relevantne političke faktore.

Može se reći da uspon ekstremne desnice u pojedinim evropskim državama na izborima za EP predstavlja ulazak u jednu potpuno novu etapu remodeliranja evropskog političkog pejzaža, pre svega u odnosu na period od prethodne dve decenije. Ovo naročito važi za zemlje centra Evropske unije u kojima je rečena politička familija ostvarila veoma zapažene rezultate, a u nekima i pobedu. Iako je nemoguće dati precizan i sažet opis svih ovih evropskih političkih grupa u celini, jer je svaka od njih ukorenjena u osoben nacionalni kontekst, koji takođe treba razumeti i objasniti, i te kako je moguće navesti specifičan skup ideja, koje bez sumnje uključuju i razna odstupanja, ali predstavljaju najmanji zajednički sadržalac koji nam pomaže da razumemo glavne tendencije fenomena ekstremne desnice.

Koje su to zajedničke ideje svih ekstremnih desnica u Evropi:

1. Plaše se za sudbinu, slabljenje, i propast svoje nacije/naroda/etniciteta;
2. Javno etiketiraju sve unutrašnje i spoljašnje pretnje ovom procesu: imigranti, nacionalne i verske manjine (muslimani), Romi, LGBT populacija itd. su osumnjičeni kao unutrašnji neprijatelj, dok je islam najopasnija spoljašnja pretnja;
3. Izražavaju netrpeljivost prema evropskim oligarhijama i institucijama;
4. Tvrde da samo one dolaze iz naroda, tj. iz „pravog“ i autentičnog naroda, i da samo one reprezentuju njegove interese;
5. Zahtevaju povratak na vrednosti evropske (hrišćanske i zapadne) civilizacije;
6. Separatističke regionalne stranke koje žele raspad/radikalno preuređenje svoje države-nacije (Liga severa u Italiji ili *N-VA* u Flandriji) su više evropski orijentisane, nego li stranke ovoga tipa koje deluju na nacionalnim nivoima, a koje su najčešće otvoreno evrofobične;
6. Insistiraju na odbacivanju evra kao zajedničke valute, jer je on simbol gubljenja ekonomskog suvereniteta;
7. Dok je strankama Marin Le Pen (Marine Le Pen) u Francuskoj i Gerta Vildersa u Holandiji prihvatljiv cionizam (zbog preovlađujućeg anti-islamskog sentimenta), mađarski *Jobbik* i grčka Zlatna zora su klasične neonacističke formacije anti-semitskog karaktera (Monzat, 2014: 15–17). Navedeni opšti

obraci se naravno dopunjuju lokalnim sadržajima: npr., što se tiče stavova ZA ili PROTIV laicizma i neoliberalizma, ove grupacije su podjeljene.⁸ Za našu analizu je posebno važno naglasiti da jedna od bitnijih razlika ekstremne u odnosu na umerenu desnicu jeste odlika krajnjih desničara da se „(...) oslanjaju na socijalnu demagogiju u naporima da privuku glasače, koji bi inače glasali za partije levice“ (Bakić, 2006: 113).

Partije ekstremne desnice, dakle, uprkos važnim razlikama, dele jedan broj političkih osnova, tj. ideološki skelet i političku artikulaciju koji nam omogućavaju da ustvrdimo kako se radi o jednoj ideološkoj struji i realnoj političkoj familiji, a ne o nekoj galeriji političkih monstruma koje je nemoguće svrstati ili klasifikovati prema zajedničkim kriterijima. Činjenica da ove različite varijante ekstremne desnice, koje se u zavisnosti od slučajeva nazivaju „populistima“, „ksenofobnima“, „nacionalistima“, „neofašistima“ itd., pojavljuju ovako simultano kao vodeće snage u političkim sistemima EU, navodi na zaključak da je važno razumeti i objasniti ovaj „reakcionarni“ talas koji želi da uništi socijalna i demokratska dostignuća radničkog pokreta u srcu Evrope (Kousouris, 2014: 25).

Francuski Nacionalni front (FN) je klasična i jedna od vodećih partija evropske ekstremne desnice, koja već 42 godine (koliko postoji) deli sve navedene karakteristike političke familije o kojoj je reč. Rezultati Nacionalnog fronta su već jednom, 2002, izazvali traumatičan šok u francuskom društvu. Međutim, ako su oni bili iznenađenje pre dvanaest godina, jer ih nisu predviđela predizborna istraživanja javnog mnjenja, ove 2014. se u stvari desilo ono što je već bilo manje-više najavljivano, uz neznatne razlike u odnosu na ankete: FN nije osvojio 23%, nego gotovo 25%, i nisu bili izjednačeni s konzervativnim UMP-om

⁸ Važno je reći da nije nužno da neki pokret ili politička organizacija budu obeleženi svim ovim odlikama da bismo mogli da ih nazovemo ekstremno desnim, nego je dovoljno da su određeni većinom od navedenih, pa da opravdaju ovu kvalifikaciju.

(stranka bivšeg predsednika Sarkozija) na čelu, nego su osvojili prvo mesto s četiri procentna poena više od republikanske desnice. Takođe, dok je rezultat iz 2002. isprovocirao emotivnu, brzu i masovnu reakciju i mobilizaciju svih „republikanskih“ snaga protiv njih, 2014. godine ne možemo da uočimo ništa više do običnog moralističkog zaprepašćenja javnosti. To je samo jedan od pokazatelja relativne normalizacije ekstremne desnice u francuskom društvu, uprkos njenoj permanentnoj dijabolizaciji u pojedinim medijima i od strane levice.⁹

Pored brojnih opravdanih i neopravdanih relativizacija rezultata FN,¹⁰ niko ne može da spori da je ova partija između dva evropska izbora 2009. i 2014, napravila prodor od oko 3,6 miliona glasova (24,85% prema 6,34%): FN je u prethodnom sazivu imao 3 poslanika, dok ih u novom parlamentu imaju čak 24 (u međuvremenu ih je jedna poslanica napustila, ali ona u okviru EP deluje zajedno s ostalim evroskeptičnim grupacijama okupljenim u EFDD), a to je ujedno i jedina partija za koju je glasalo preko 10% od ukupnog broja upisanih birača s pravom glasa. Ovaj uspeh najzad daje Marin Le Pen i FN politički autoritet da destabilizuju već ustaljeni (esencijalno) dvopartijski sistem Pete republike, koga su odavno proglasili nedemokratskim i neprijateljskim. Izborni uspeh im omogućava i da izađu iz nametnutog statusa protestne partije (*parti protestataire*), što u Francuskoj ima pežorativni karakter, te da uđu u sam centar političke igre, pokazujući nameru, sada već s izbornom potvrdom, da se predstave kao partija vlasti koja je sposobna da rukovodi zemljom (*parti de gouvernement*).

⁹ Novinar Loran Pansol tvrdi da je ova medijska strategija, koju su sprovodili pojedini uticajni novinari, dovela do toga da je pitanje svih pitanja na izborima za EP postalo to koliki će skor ostvariti FN, što je dodatno motivisalo njihove birače da izađu na glasanje. Preuzeto sa: <http://www.agoravox.fr/actualites/medias/article/comment-les-medias-ont-fait-le-jeu-152518> (pristupljeno 14. jula 2014).

¹⁰ Misli se pre svega na činjenicu da je FN na izborima za EP osvojio nekih 1,7 miliona glasova manje u odnosu na predsedničke izbore 2012, kada je i izlaznost bila mnogo veća (Sitel, 2014: 9).

Ako pogledamo evropski i francuski krizni kontekst, nije čudno što su dosadašnje denuncijacije ekstremne desnice i koncept „Republikanski vs Nacionalni front“ otupele svoju oštricu i izgubile na relevantnosti, kao što nije neobično i to što je FN doživeo uspeh baš u maju 2014, i to na evropskim izborima.

Naime, FN je u poslednje vreme najbolje pozicionirana partija i glavni simbol bezrezervne opozicije politikama koje su vođene od strane EU, a čiji su snažni zagovornici u Francuskoj glavne snage levice i desnice. Druge partije „osporavači“, pre svega na radikalnoj i ekstremnoj levici, nisu imale ni resursa ni medijsku pokrivenost, pa ni dovoljno vremena, da bi njihova poruka imala jači mobilizacijski potencijal. Osim toga, za razliku od FN koji je preko simplicističkih slogana, jednostavnih nacionalističkih rešenja i (uglavnom) negativne kampanje (NE Evropi, NE nezaposlenosti, NE imigraciji, NE nesigurnosti itd.) uspeo da katalizuje nezadovoljstvo građana, alternativna levica nije bila sposobna da na adekvatan način artikulise svoj daleko kompleksniji i odgovorniji pristup ovim pitanjima.

Da sumiramo, FN je podršku za svoju politiku kapitalizovao zbog neuspeha glavnih političkih aktera na dva nivoa: prvi se tiče francuske političke i socijalne krize, dok je drugi generisan iz globalne socio-ekonomske krize.

EU ne samo da nije uspela da bude nosilac volje i kapaciteta u cilju zaštite građana od krize, nego naprotiv, pojavljuje se kao neko ko produbljuje samu krizu, pa čak i kao njen uzrok na brojnim poljima. Kapaciteti ove nadnacionalne tvorevine su bili maksimalno mobilizovani kada je trebalo spasavati banke, ali zato, s druge strane, evropske institucije deluju indiferentno na porast nezaposlenosti, namećući nacionalnim državama ukidanje socijalnih i demokratskih dostignuća i insistirajući na „stezanju kaiša“.

U Evropskom parlamentu vidimo vodeće socijaldemokratske i konzervativne partije koje zajedničkim snagama, i uz veliku većinu koju imaju, sprovode ultraliberalne politike i jačaju nedemokratske institucije Unije, dok istovremeno pokazuju potpunu nemoć u zauzdavanju snaga finansijskog kapitala i njegove ucenjivačke moći.

Ironija je da je politički program FN koji se delom oslanja i na najprobojnije argumente branilaca radnih prava, socijalnih dostignuća i narodne suverenosti (odbacivanje politike ekonomske strogosti koju nameće Trojka [MMF, Evropska komisija i Evropska centralna banka], izlazak iz evrozone i protekcionizam), u potpunoj opoziciji sa liberalnom ekonomskom i finansijskom mondijalizacijom, tj., argumentima koje zastupaju neki od najeminentnijih svetskih ekonomista leve provenijencije (Džozef Stiglic, Emanuel Tod, Pol Krugman, Žak Sapir itd). FN takođe insistira na intervenciji države u zaustavljanju imigracije (mere protiv „nekontrolisane imigracije“ tokom 1980-ih godina je predlagao čak i lider komunista Žorž Marše, smatrajući da se treba suprotstaviti kapitalističkom „kosmopolitizmu“ koji uvozi jeftinu radnu snagu radi srozavanja postojećih plata i uslova rada), odbrani slobode izražavanja na internetu i vraćanju značaja referendumima kao imanentno narodne inicijative u ustavu itd. Dakle, čitava jedna lepeza mera koje su u koliziji s aktuelnim liberalističkim evropeizmom, i iza koje bi (osim pitanja imigracije) mogla da stane i savremena radikalna levica, ali istovremeno dopunjena (samo naizgled) kontradiktornim obećanjem o rešavanju problema prevelikog broja „društvenih parazita“ koji iskorišćavaju francusku socijalnu državu (naravno, jasna je asocijacija na imigrante, pogotovo iz severne Afrike, za koje se veruje da su najbrojniji primaoci socijalne pomoći). *U tom ključu, FN se vrlo odlučno obraća klasama koje su najpogođenije aktuelnim politikama: socijalnim gubitnicima, ekonomski i obrazovno depriviranim kategorijama, ali etnički i geografski ograničenim pre svega na bele radnike, nezaposle-*

ne i omladinu koja živi u ruralnim, industrijskim i periurbanim sredinama (Le Bras & Todd, 2013: 290).¹¹

U uslovima u kojima je, nakon klasične desnice, koja je, s jedne strane, poslednjih godina obilato preuzimala i koristila teme FN (na taj način ih čineći delom *mainstreama*), a s druge strane potpuno diskreditovana korupcionaškim aferama i rezultatima na ekonomskom planu, došla levica predvođena PS-om (takođe opterećenim sudskim postupcima protiv bivših/najviših funkcionera), koji pritom bez stida sprovodi politiku desnice, dok je istovremeno radikalna levica slaba i nesposobna da obezbedi uverljivost i kredibilnost svojoj politici, pokret osporavanja i odbacivanja aktuelnog političkog smera se u današnjoj Francuskoj vezuje za jačanje snaga ekstremne desnice. Da je prevashodno reč o jednom takvom pokretu govore upravo rezultati istraživanja koji jasno pokazuju da je čak 98% glasača FN na prvom mestu glasalo PROTIV predsednikovanja Fransoa Olanda i Vlade Manuela Valsa, pa tek onda ZA program ove partije. Oni su takođe većinski (58%) preokupirani nacionalnim pitanjima, pre nego evropskim, a prema redosledu važnosti, ovako klasifikuju političke probleme: imigracija, pitanja smanjenja kupovne moći, nezaposlenost, kao i ekonomska kriza u zoni evra i nezaposlenost koju ona direktno produkuje.¹²

¹¹ Zanimljivo je videti koje su to karakteristične socijalne kategorije stanovništva (misli se na korpus onih koji su izašli na izbore i glasali), prema istraživanju agencije *Ipsos-Steria*, dale nadprosečnu podršku politici FN (podsećamo da je FN dobio ukupno 24,95% glasova): 38% zaposlenih u javnim službama, 43% industrijskih radnika, 37% nezaposlenih, 37% osoba sa nezavršenom srednjom školom, 60% osoba koje ulaze u poslednja dva razreda s najnižim primanjima, 30% građana mlađih od 35 godina itd. Preuzeto sa: <http://tempsreel.nouvelobs.com/elections-europeennes-2014/20140526.OBS8488/europeennes-qui-a-vote-fn.html> (pristupljeno 10. juna 2014). Dakle, Mišel Levi je u pravu kada kaže da nijedna socijalna grupa nije imuna na „smeđu kugu“, čije su ideje zagadile značajan deo ne samo sitne buržoazije i nezaposlenih, nego i pripadnike radničke klase i mladih (Löwy, 2014).

¹² Preuzeto sa: <http://www.france24.com/fr/20140526-europeennes-front-national-electeurs-marine-le-pen/> (pristupljeno 15. avgusta 2014).

*U najkraćem, suočeni sa stvarnim pretnjama, građani se vezuju za snage koje nude jednostavna rešenja i etiketiraju identitetske grupe kao stvarnu pretnju njihovom standardu. To su danas u Francuskoj imigranti, Romi, izbeglice, „teroristi“ itd. Ipak, treba naglasiti da ovu konfuziju nije društveno legitimisao FN, nego upravo **mainstream** partije, uključujući i socijaliste, koji kontinuirano demonstriraju svoju političku moć uglavnom na najdepriviranijim kategorijama.*¹³ FN je, u tom smislu, samo iskoristio medijsku hajku i dezinformacije, kao i ignorisanje ovih pitanja od strane progresivnih snaga, da ubere ovo „otrovano voće“. Vanredni kontekst (6 godina krize, nesposobnost PS i UMP) i činjenica da evropski izbori tradicionalno donose iznenađenja u Francuskoj, teraju nas da ovaj skor ekstremne desnice ipak tumačimo obazrivo. Drugim rečima, aktuelni proboj FN je potpuno logičan u aktuelnim okolnostima, međutim, još uvek je previše rano da bismo donosili zaključke da li ova partija može otići još dalje.

UMESTO ZAKLJUČKA

Kriza legitimiteta koncepta EU je, danas, dakle, među najeklatantnijima u Francuskoj. To nam pokazuju i pojedina sociološka i politikološka istraživanja, a ne samo rezultati izbora za EP.

Dok se Evropljani, generalno, skoro u 60% slučajeva, izjašnjavaju pozitivno na pitanje da li se osećaju građanima/kama Evropske unije, Francuska je po ovom indikatoru negde na sredini. S druge strane, dok većina građana/ki EU (skoro isto kao i u prethodnom slučaju, 55%), otvoreno priznaju da ne poznaju svoja prava kao građani/ke date nadnacionalne za-

¹³ Treba se samo setiti „histerične rasističke kampanje“ (Mišel Levi) koju je tokom 2013. godine protiv Roma imigranata vodio bivši ministar unutrašnjih poslova i današnji premijer Francuske Manuel Vals, što mu je donelo veliku popularnost među glasačima desnice, pa i u širem elektoratu. Inače, Roma imigranata u Francuskoj (zemlji od preko 65 miliona stanovnika), nema više od 20.000.

jednice, Francuska se po ovom pitanju nalazi na dvadeset osmom, tj. posljednjem mestu. Ovde se postavlja pitanje da li se jednostavno radi o percepciji koja ilustruje iracionalnu nacionalnu naklonjenost prema samoobmani? Ili je pak u pitanju realnost koja u ovoj velikoj i važnoj zemlji EU može da se shvati pre svega kao „politička“ realnost? Druga pretpostavka se, svakako, nameće kao smislenija, pre svega ukoliko znamo odgovor na pitanje kada Francuze suočimo s tvrdnjom: „članovi Evropskog parlamenta su izabrani direktno od strane građana svake zemlje članice“. Naime, tek jedva 41% francuskih građana odgovaraju pozitivno, dakle tačno, na datu tvrdnju (Finchelstein, 2014b: 1).

Dok u polovini zemalja Unije tačni odgovori prelaze 60% po pitanju poznavanja navedene osnove političke konstrukcije EU, Francuzi su najlošije klasifikovani od svih Evropljana. Na ovom mestu se nameće pitanje koliko tek onda Francuza poznaje modalitete izbornog sistema, ulogu parlamentaraca i svrhu njihovog glasa, tj. drugim rečima, indirektno se nudi odgovor na pitanje zašto evropski projekat u Francuskoj sve više gubi na legitimnosti i izaziva sve veću sumnju i osporavanja.¹⁴

Izbori za EP u Francuskoj i nepoverenje koje su građani pokazali prema evropskom projektu, neizbežno navode na razmišljanje da je nužna reformulacija ključnih osnova na kojima se temelji čitava tzv. „evropska konstrukcija“. Ako je prve odlučujuće korake ka „jedinственој evropskoј porodici“ imalo smisla pravdati opštim mirovnim aspiracijama i težnjom ka prosperitetu nakon traumatičnih svetskih ratova i najvećih razaranja do tada viđenih u ljudskoj istoriji, ovi argumenti su danas izgubili ne samo na umesnosti, nego i nekadašnji sjaj i

¹⁴ Na ovakav zaključak nas, između ostalog navedenog, navodi i podatak o tendencijskom smanjivanju broja glasača na izborima za EP u Francuskoj: tako je recimo 1979. godine izlaznost iznosila 60,71%, 1994. godine 52,71%, a 2009. godine svega 40,63%. Preuzeto sa: <http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-fr-2014.html> (pristupljeno 12. avgusta 2014).

privlačnost. Jedan od razloga toga je što tektonske promene koje je doživeo evropski kontinent nakon ulaska u drugu fazu ekonomske globalizacije, pada Berlinskog zida i jačanja zemalja u razvoju, nisu bile praćene širokom javnom raspravom i pokušajem da se narodima Evrope dâ racionalno objašnjenje stvarne cene zajedničkih politika, njihova potencijalna korist, kao i istorijski značaj evropskog projekta (Hubermas, 2011; Finchelstein, 2014a).

Odbacivanje evropskog ustava od strane većine Francuza 2005. godine bilo je samo prvi manifestni signal o permanentnoj tendenciji smanjenja podrške javnog mnjenja Evropskoj uniji (EU), umesto povećanja poverenja u istu.¹⁵ Štaviše, procesi degeneracije demokratije, jačanja „apolitičke“ tehnokratske diktature (James Petras), erodiranja koncepta građanske suverenosti, kao i duboka socio-ekonomska kriza, kojoj se ne vidi kraj, izazvana pucanjem američkog spekulativnog mehu-
ra 2007, dodatno su prouzrokovali nezainteresovanost, ali i rezerve u evropski politički projekat i u jedinstven evropski identitet. *Evropa kapitala, bankara i tehnokrata, putem politika „strukturnog prilagođavanja“ svih društvenih sfera logici tržišta i profita, sve više postaje simbol neuravnoteženosti, nemoći i ukidanja već osvojenih socijalnih dostignuća tokom XX veka, prestajući da bude „socijalna tvrđava“ što su neki istaknuti sociolozi priželjkivali (Pierre Bourdieu).*

¹⁵ Da bi se shvatila politička dilema oko prihvatanja/odbijanja dubljih evropskih integracija, interesantno je podsetiti se primera usvajanja Evropskog ustava 2005. godine u Francuskoj i debate koju je provocirao nacionalni referendum, kada je jedan deo tada opozicione leve Socijalističke partije (PS) bio PROTIV, dok je drugi, većinski deo, na čelu sa tadašnjim generalnim sekretarom i današnjim predsednikom Francuske Fransoa Olandom, radio kampanju ZA prihvatanje toga liberalno obojenog sporazuma i jaču evropsku integraciju, čak i uz mogućnost urušavanja mnogih funkcija socijalne države koju je on inherentno sadržavao.

Literatura

- Bakić Jovo, „Političke partije umerene i krajnje desnice u Srbiji“, *Nova srpska politička misao*, Vol. 11, N° 1–4, str. 105–122.
- Finchelstein Gilles (l'éditio Groupe Europe), *Pourquoi l'Europe unie aujourd'hui?*, Fondation Jean-Jaurès et Observatoire Européen, Paris, 2014a.
- Finchelstein Gilles, *Mille risques et un espoir*, Fondation Jean-Jaurès et Observatoire Européen, Paris, 2014b.
- Finchelstein Gilles, *Une election européenne*, Fondation Jean-Jaurès et Observatoire Européen, Paris, 2014c.
- Le Bras Hervé et Todd Emmanuel, *Le Mystère français*, Seuil, 2013.
- Löwy Michael, *Ten theses on the far right in Europe*, VersoBooks, 2014.
- Habermas Jürgen, Rendons l'Europe plus démocratique!, *Le Monde*, 25. 10. 2011.
- Heintz Michel et Serodes Fabrice, *Le Parlement européen*, préface de M. Schulz, Nane édition, Paris, 2013.
- Hollande François, *Devoirs de vérité*, Stock, Paris, 2006.
- Kousouris Dimitris, Le fascisme est de retour en Europe, *Contretemps*, N°22, Paris 2014, p. 25–32.
- Kuljić Todor, *Prevladavanje prošlosti*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2002.
- Milošević Zoran i Matić Petar, Zašto su važni izbori za Evropski parlament?, *Politička revija* (XXVI) XIII, Vol 40, br. 2, 2014, str. 35–51.
- Mladenović Ivica, „Pokušaj socijaldemokratije u jednoj zasebnoj zemlji. Slučaj Francuske“, u: Zoran Stojiljković (ur.) *Levica u post-kriznom kontekstu*, FES, Beograd 2013.
- Monzat René, Les droites radicales populistes xénophobes en Europe, *Contretemps*, N°22, Paris 2014, p. 15–24.
- Sitel Francis, Le Front national, non pas un mauvais rêve à dissiper, une réalité à combattre, *Contretemps*, N°22, Paris 2014, p. 9–14.

Ana Stojiljković

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014. U VELIKOJ BRITANiji: NAJNEOBIČNIJI REZULTAT U POSLEDNJIH 100 GODINA?

„Ovo je najneobičniji rezultat u poslednjih 100 godina“, rečenica je kojom je Najdžel Faraž, predsednik Partije za nezavisno Ujedinjeno Kraljevstvo (UKIP) prokomentarisao rezultate izbora za EP 2014. u Velikoj Britaniji na kojima je njegova stranka sa svojom retorikom protiv EU i imigracije odnela ubedljivu pobjedu, osvojivši 27,5% glasova i 24 poslanika u EP (11 više nego na prethodnim). Ta rečenica se odnosi pre svega na političku situaciju u Velikoj Britaniji, gde je ovo prvi put da je partija van ustaljenog establišmenta¹ odnela pobjedu na nekim izborima na nacionalnom nivou. Sa druge strane, pobjeda UKIP na ovim izborima sigurno nije najneobičniji rezultat ako pogledamo rezultate u ostalim zemljama EU. Po tome su Britanci uistinu pravi Evropljani. Dejvid Kameron, premijer Ujedinjenog Kraljevstva i predsednik konzervativaca koji su prvi put pali na treće mesto na izborima, rezultate izbora vidi kao poruku da je EU postala prevelika, zapovedajuća i da se previše meša u

¹ Tradicionalno vlast u Velikoj Britaniji su činile Laburistička ili Konzervativna partija, dok je Liberalno demokratska partija uvek bila treća partija. Posle nacionalnih izbora 2010, LDP je ušla u koaliciju sa Konzervativcima, koja je i danas vladajuća u VB. Koaliciona vlada takođe je svojevrsna senzacija u britanskoj politici.

unutrašnje stvari. Šta je zapravo rekao lider eurofila LDP retko ko se seća ali se svi sećaju krvavih očiju na ivici suza kada je skoro 24 časa pošto je njegova stranka spala na samo jednog poslanika u EP dao svoj prvi post-izborni intervju.

Da bismo shvatili da li je ova situacija zaista pravi „politički zemljotres“ u Velikoj Britaniji i Evropi ili nešto sasvim drugo, moramo da sagledamo političke i stranačke prilike u Velikoj Britaniji u trenutku održavanja izbora za EP, tok kampanje za ove izbore i odnos medija prema „evropskom pitanju“ i posledice ovakvih izbornih rezultata po EU i Veliku Britaniju. Ovaj tekst sastoji se od tri dela: u prvom delu razmotrićemo pozicije najvećih stranaka u Velikoj Britaniji i značaj EU za sve njih, u drugom delu specifičnosti kampanje i izveštavanja medija o EU i izborima, dok će se treći deo baviti analizom i značajem ovih izbora za Veliku Britaniju i Evropsku uniju.

BRITANSKE POLITIČKE PARTIJE I EVROPSKI PARLAMENT

Za razliku od evropskih izbora koji se sprovode po proporcionalnom sistemu, partijska scena u Velikoj Britaniji je odavno određena većinskim, tzv. *first past the post* sistemom glasanja koji favorizuje velike stranke, što je u praksi značilo dominaciju dve velike partije i Liberalnih demokrata kao treće značajne snage u političkom životu. Proporcionalni sistem glasanja na izborima za EP čini da ovi izbori u Velikoj Britaniji izgledaju kao potpuno druga igra u odnosu na izbore za britanski parlament što takođe utiče i na izborne rezultate. Koliko je to zaista druga igra dovoljno ilustruje činjenica da pobjednik ovogodišnjih izbora za EP UKIP do oktobra 2014. nije imao predstavnika u nacionalnom parlamentu.²

² Prvog poslanika UKIP je dobio na prevremenim izborima u Klaktonu 9. oktobra 2014.

Kao što nije teško proceniti ko je ubedljivi pobednik ovih izbora za EP, nije teško proceniti ni ko je najveći gubitnik. Najveći evrofili među partijama u Velikoj Britaniji LDP izgubili su ove godine 10 od 11 poslanika u EP, zadržavajući samo jedno mesto. Neuspeh liberala na izborima za EP posledica je više faktora, od kojih je pozicija Evropske unije u političkom diskursu u Velikoj Britaniji samo jedan (izneverena obećanja posle formiranja koalicije i razočaranje birača onim što je stranka uspela da ostvari nakon „revolucionarnog“ ulaska u vladu možda su i važniji deo objašnjenja).

Drugi, dominantniji deo vladajuće koalicije, torijevci, takođe su imali težak zadatak na ovim izborima. Zbog toga se od njih i nije očekivao spektakularan rezultat, pa 19 evropskih poslanika (7 manje nego u prethodnom sazivu) i nije naročita katastrofa. U praksi, izbori za evropske institucije nisu prvenstveno povezani sa Evropskom unijom i njenim institucijama, već često biračima služe da van izbornog perioda za nacionalne institucije kažu svojoj nacionalnoj vlasti šta misle o njoj. Zbog toga u tom međuperiodu partije na vlasti redovno budu kažnjene na svim izborima. Ekonomski oporavak o kome se u Britaniji već neko vreme svedoči pre svega statističkim podacima, građani još nisu počeli da osećaju na svojoj koži ili u novčaniku, pa je i to doprinelo lošijem rezultatu torijevaca. Takođe, konzervativni premijeri Velike Britanije odavno imaju problematičan odnos sa EU, pre svega zato što su tradicionalno imali ulogu zaštitnika nacionalnog identiteta, interesa i specifičnosti Velike Britanije. U toj su ulozi samo povremeno imali značajniju konkurenciju na desnom polu političke lestvice, sve do pojave UKIP. I pre samih izbora, premijer Kameron je pod pritiskom, što zbog rasta popularnosti UKIP i anti-EU narativa u Britaniji, što zbog članstva sopstvene partije, obećao referendum o ostanku Velike Britanije u EU ukoliko torijevci pobeđu na opštim izborima 2015. godine. Takođe je najavio i pregovore o uslovima članstva Velike Britanije u EU pre samog referenduma postavivši konkretna pitanja o prirodi i planovi-

ma EU nakon ekonomske krize, što su pitanja koja nailaze na razumevanje i širom Evrope i preko celog političkog spektra.

Najavu referenduma o članstvu u EU posle izbora predsednik UKIP je nazvao najvećim uspehom delovanja njegove partije do tog trenutka. I zaista, gledajući samo političku scenu Velike Britanije, UKIP je uspeo da mobiliše veliki broj birača, otkine deo kolača i jednoj i drugoj velikoj partiji, pre svega zahvaljujući harizmi lidera Najdžela Faraža koji gaji imidž običnog čoveka koga možete svaki dan sresti u pabu ali koji se ne stidi da kaže šta misli o EU, etničkim manjinama i imigraciji u Velikoj Britaniji ma koliko to bilo politički nekorektno i pogrešno. Kampanja UKIP zasnivala se na potrebi da Velika Britanija napusti EU i preuzme kontrolu nad imigracijom. Taj narativ je UKIP doneo popularnost pre svega kod gubitnika u procesima globalizacije i promenama na tržištu rada. Za sada se i dalje radi samo o popularnosti i ne može se govoriti o realnom uticaju, jer u parlamentu Velike Britanije UKIP tek sada ima svog prvog predstavnika, a i u parlamentu EU uticaj evroskeptika će donekle biti ograničen njihovim međusobnim ideološkim i političkim razlikama, ali će svakako biti značajan.

Možda i najinteresantniju poziciju među britanskim partijama i njihovom odnosu prema EU trenutno ima Laburistička partija. Očekivanja od laburista na izborima za EP 2014. bila su velika i oni nisu u potpunosti razočarali rezultatom od 20 evropskih poslanika (7 više nego prethodni put), ali takav ishod izbora nije im doneo značajan pobednički zalet. Očekivanja su inicijalno bila velika, pre svega zato što su laburisti jedna od dve velike britanske partije bez obzira na to što su trenutno u opoziciji. Nastup na izborima iz takve pozicije ima svojih prednosti, međutim, i laburisti su opterećeni promenama na političkom tržištu ali i unutrašnjim, stranačkim promenama. Nakon izbora koje su laburisti izgubili 2010. i promene vođstva u stranci koja je usledila, laburisti su ostali opterećeni utiskom da su krivi za stanje ekonomije, a Ed Miliband je sve vreme kritikovan, bilo

spolja, bilo iznutra, da nije čvrst lider. Laburisti su, ipak, od prethodnih izbora uspjeli da pokrenu sopstveni narativ vezan pre svega za teme bliske socijaldemokratama (životni standard, cene usluga, zdravstveni sistem). Pre nego druge levo orijentisane partije shvatili su da bi izborne teme trebalo da budu emotivne i bliske biračima, takoreći populističke, ali po pitanju same EU su ostali prilično nejasni i neodređeni.

Britanske političke partije u EP deluju u okviru evropskih političkih grupacija; LDP u okviru Liberalno-demokratske grupacije, Torijevci u okviru grupacije evropskih konzervativaca i reformista, UKIP u okviru evroskeptične grupacije Evropa slobode i direktne demokratije, a Laburisti u okviru socijaldemokratske grupe partija.³ Britanske partije takođe imaju kompleksan odnos sa svojim evropskim grupacijama. Prema analizama, LDP je u okviru svoje grupacija partner na koga se u velikoj meri može računati i najčešće glasaju u skladu sa odlukama grupe, ali su znali i da podrže odluke parlamenta koje su viđene kao britanski interes a protiv kojih je glasala njihova grupacija (Tilaje, 2014), kao što je na primer odluka o smanjenju potrošnje EU 2013. Konzervativci su se odvojili od Evropske narodne partije kojoj su pripadali do 2009. i formirali svoju grupaciju konzervativaca i reformista. UKIP uglavnom odbija sve predloge u EP, dok su Laburisti uglavnom bili lojalni svojoj grupi socijaldemokrata, iako su poput LDP često podržavali pitanja od interesa za Veliku Britaniju (Tilaje, 2014). Još jedno pitanje je uticalo na kampanju za EP u Velikoj Britaniji a to je pitanje predsednika/ce Evropske komisije i njegovog/njenog izbora. Konzervativci su se protivili izboru Žan Kloda Junkera, a Laburisti nisu zvali Martina Šulca da učestvuje u kampanji. To je samo dodatno zakomplikovalo kampanje za EP. Takođe, treba imati u vidu da je kampanja povodom referenduma o

³ Još nekoliko britanskih partija ušlo je u EP sa po jednim poslanikom – Zeleni, Škotska nacionalna partija, Šin Fejn, Plaid Kamri, Demokratska unionistička partija i Unionistička partija, ali je njihov uticaj na britanski političku scenu ograničen, pa ih ovde posebno ne razmatramo.

nezavisnosti Škotske već tekla paralelno sa kampanjom za EP, što je nekim strankama otežalo vođenje kampanje za EP. Na primer, UKIP je ujedno vodio kampanju za nezavisnost od EU ali protiv nezavisnosti Škotske od Velike Britanije.⁴

BRITANSKI MEDIJI I ODNOS PREMA EU

Poseban element analize evropskih izbora u Velikoj Britaniji mora biti stav javnosti prema Evropskoj uniji i odnos medija prema izveštavanju o institucijama i procedurama EU. Britanska javnost je tradicionalno evroskeptična. Sa jedne strane, Britanci znaju veoma malo o EU, a sa druge, utiska su da im EU nameće previše pravila i zakona koji su štetni po njih. Stavovi britanske javnosti prema svemu što dolazi iz Evropske unije postaju naročito strastni i emotivni kada je u pitanju slobodno kretanje ljudi, odnosno pitanje imigracije. Uloga medija i izveštavanja o evropskim pitanjima u ovako nastaloj situaciji je nesumnjivo velika. Analize pokazuju da su mediji u Velikoj Britaniji nenaklonjeni EU, osim u slučaju BBC kojeg prate optužbe da je u svom izveštavanju proevropski nastrojen. Štampani mediji u Velikoj Britaniji su uglavnom neregulisani, ali i tradicionalno bliži konzervativcima, evroskeptična štampa je najtiražnija u zemlji, a tabloidi su stalni izvor ksenofobije (Stamper, 2013). Televizije najčešće prate teme o kojima izveštavaju štampani mediji i u skladu sa tržišnom logikom pojednostavljuju ili ignorišu priče zarad gledanosti (Stamper, 2013). U kakvoj atmosferi su se održavali ovogodišnji izbori za EP u Velikoj Britaniji najbolje se može opisati primerom izveštavanja *Dejli mejla* o slobodnom kretanju ljudi u EU neposredno pre nego što je građanima Rumunije i Bugarske bilo omogućeno da žive i rade u Velikoj Britaniji (1. januar 2014). *Dejli mejl* je izveštavao o tome da su svi letovi i autobusi iz

⁴ U isto vreme u Velikoj Britaniji su se održavali i lokalni izbori, ali je uticaj kampanje za lokalne izbore na kampanju za EP teško sagledati.

Sofije za London rasprodati i da se očekuje već prvog dana da će iz Bugarske i Rumunije stići veliki broj ljudi u potrazi za poslom i beneficijama na račun britanskih poreskih obveznika. Kada se to nije desilo, *Dejli mejl* je bio primoran da objavi demanti i prave podatke o broju prodatih karata za London u ove dve zemlje, što je zapravo jedino što je neobično u ovoj priči. Problem je i što se na ovu atmosferu i izveštavanje navedu izborna kampanja sličnog tona. UKIP je ove godine imao izborne bilborde sa porukom „26 miliona ljudi u Evropi traži posao. I šta mislite čiji posao jure?“ i slikom ljudske šake sa prstom uperenim u onoga ko gleda bilbord. A poruke iz kampanje se retko proveravaju ili demantuju.

Glavne poruke izbornog programa UKIP pod nazivom „Uzrokovati zemljotres“ ticale su se kontrole granica i imigracije i napuštanja EU. Konzervativci su takođe slali poruke o potrebi kontrole imigracije, već pomenutom referendumu o ostanku u EU, zadržavanju funte, isključivanju Velike Britanije iz procesa spasavanja zemalja evrozone od posledica ekonomske krize i smanjivanju cene članstva u EU. Laburisti su obećavali nova radna mesta, bolje uslove za britanski biznis, ali i očuvanje nacionalnog identiteta. Zaštita Velike Britanije nije bila jedna od vodećih poruka jedino u izbornom programu Liberalnih demokrata (od vodećih partija). Oni su se zalagali za nova radna mesta proistekla iz trgovine sa EU i održivi razvoj i zaštitu okoline kroz reforme politika EU u ovoj oblasti.

I u samoj Velikoj Britaniji, kao i na evropskom nivou, političke elite su pokušale da izbore približe građanima, zainteresuju ih za izborna pitanja i dramatižuju izborni proces sprovođenjem izbornih duela i debata. Prve TV debate u izbornom vremenu u Velikoj Britaniji organizovane su povodom izbora 2010. godine, pa su ovde još novost u političkoj komunikaciji što samo doprinosi dramatičnosti ovog vida obraćanja biračima. Ove godine Britanci su imali priliku da vide sučeljavanje stavova na nekoliko nivoa. Povodom izbora za EP organizovani su TV dueli između

Najdžela Faraža i Nika Klega. Na evropskom nivou glasači su imali priliku da gledaju sučeljavanje kandidata i kandidatkinje za predsednika/cu Evropske komisije, kao i vođa kampanje za i protiv nezavisnosti Škotske. TV dueli tokom kampanje za izbore za EP između Faraža i Klega su možda i najzanimljiviji u ovom periodu, jer su zbog izostanka drugih lidera predstavljale sučeljavanje najvećeg evroskeptika i najvećeg evrofila britanske političke scene, što je odnos prema Evropi učinilo još dramatičnijim, ali je i doprinelo da se obojica na kraju obraćaju samo svom biračkom telu. Koliko god da su procene ko je pobedio u TV duelu problematične, ocena medija i javnosti je bila da je Faraž imao bolji nastup u oba TV duela što dodatno dokazuje da su populistički anti-EU i anti-imigracioni stavovi vrlo efektni i donose uspeh kod biračkog tela, pa je njihovo pominjanje u kampanji za političke aktere dobra strateška odluka. Što se evropskih TV debata tiče, opšti je utisak da one nisu bile naročito uticajne, ali su zanimljiv pokušaj da se komplikovana, tehnokratska i najčešće dosadna EU pitanja približe biračima personalizacijom i vrlo dinamičnim tokom debata. Kandidati i kandidatkinje imali su priliku da o evropskim pitanjima i izazovima u budućnosti govore po jedan minut i da repliciraju drugima po pola minuta, što se ipak čini pomalo apsurdno i preterano, iako je ideja da se evropska pitanja pojednostave u prezentaciji u stvari dobra. Problem sa evropskim TV debatama je i to što su to bili razgovori po pitanju opstanka EU među istomišljenicima, dok predstavnika druge strane u ovim razgovorima nije bilo čak ni u publici (Ansted, 2014). Za Veliku Britaniju je specifično i što u ovim debatama velike partije nisu podržavale nijednog kandidata, osim LDP koji je podržao kandidata svoje političke grupacije Gi Verhofštada.

Sveukupno gledano, narativ britanskih medija i političkih aktera o EU već dugo utiče na odnos EU i Velike Britanije, kao i građana Velike Britanije prema EU, pa se postavlja pitanje i komunikacionih aktivnosti EU, u izbornom periodu, i van njega. Iz perspektive zemalja na putu ka pridruženju EU može izgledati

dati čudno, ali u zemljama članicama EU nije preterano vidljiv učesnik u javnom diskursu. Ni kada su kampanje u pitanju, ni kada je generalna (medijska) prisutnost po sredi. Čini se kao da kada zemlja postane članica, komunikacija EU sa građanima prestaje. Kako su posle izbora za EP i evropski zvaničnici priznali da je članstvo Velike Britanije u EU možda i jedno od najvažnijih pitanja pred Unijom i da imaju više razumevanja za pregovore koje je tražio Kameron, možda EU odluči da svoje buduće korake predstavi i građanima Velike Britanije ne bi li se direktnije uključila u ovu borbu.

ZAŠTO JE EVROPSKA UNIJA TAKO VAŽNA POSLEDNJIH GODINA?

Supranacionalne institucije i izbori za njih su tradicionalno nepopularni među biračima i zainteresovanost za njih je obično mala. To se odnosi i na poslednje izbore za EP u Britaniji gde je izlaznost bila 34%, što je ispod evropskog proseka. Ipak, zanimljivo je da je, iako je izlaznost bila mala, Evropska unija kao tema visoko pozicionirana u javnom diskursu Velike Britanije i van izbornog perioda. Inicijalne reakcije na rezultate izbora na kojima je pobedila stranka kojoj je najvažniji cilj izlazak iz EU ukazivale su da britansko biračko telo odbacuje Uniju. Velike političke partije (naročito Konzervativna) su svoje politike prema Uniji i poruke biračima počele da prilagođavaju ovim reakcijama. Međutim, već na drugi pogled, slika izgleda malo drugačije. Samo pogledom na izlaznost i činjenicu da se evropski izbori u Velikoj Britaniji sprovode po proporcionalnom sistemu koji je povoljniji za manje stranke možemo zaključiti da su velike stranke preuveličale reakciju manjine birača na ove teme (Flajnders, 2014). Ako tome dodamo i uobičajenu paničnu reakciju establišmenta na pisanje tabloida i reakcije društvenih mreža, možemo zaključiti da odgovor velikih političkih stranaka u Velikoj Britaniji samo doprinosi jačanju dominantnog narativa o EU, ali da ta reakcija možda nije od-

govarajuća pravom opredeljenju većine birača. Ovo može biti posebno opasno za Konzervativnu stranku koja svojim pomeranjem u desno na ovim temama može da odbije neke od svojih birača.

Iako je Evropska unija kao tema često bila prisutna u političkom životu Velike Britanije, poslednjih godina je ova tema dobila na značaju i zbog nekih drugih okolnosti u Velikoj Britaniji; promenom vlasti posle izbora 2010. godine, Torijevci su umnogome za stanje ekonomije krivili prethodnu laburističku vlast, ali i regulativu EU. Evropska unija je oslikavana kao krivac za pad životnog standarda i opasnost po „britanski način života“, nacionalni i kulturni identitet, iako je umnogome Velika Britanija istorijski uspela da očuva autonomiju (u vidu sopstvene monete, viznog režima, zaštite interesa svog finansijskog centra).

Drugačiji zaključak o rezultatima izbora se može doneti i ako se dublje analizira struktura birača pobjedničke partije. Ko su birači UKIP i zašto su glasali za UKIP? Prema dostupnim podacima, UKIP su u velikoj meri podržali stariji, beli, niskokvalifikovani i nekvalifikovani radnici, bez formalnog obrazovanja, ekonomski i kulturno marginalizovani, koji žive u provinciji i čiji su poslovi ugroženi imigracijom, automatizacijom i outsorovanjem (BES, 2014, *Economist*, 2014). Drugim rečima, ljudi koji se osećaju odsečeno i napušteno od sistema u sred velikih društvenih, tehnoloških, ekonomskih i kulturnih promena. Kada se ove analize uzmu u obzir, zaključak je da su glasovi UKIP zapravo glasovi protesta i otuđenja od ustaljenih, velikih partija. Ovoj analizi naravno treba dodati i neke, nezavisno od ovih izbora ustanovljene, trendove ponašanja birača; odumiranje klasnog identiteta kao osnove partijske identifikacije i biračke odluke u korist etničkih identiteta, životnih stilova, vrednosti kao kriterijuma izborne odluke; ili pak procene ličnosti lidera, kriterijuma na kojem Faraž dobija više poena od Kamerona, Milibanda i Klega.

Prve analize izbora za EP u Velikoj Britaniji već ukazuju na kompleksniju sliku od površnog zaključka da Britanci ne žele više da budu deo Evropske unije. Brojna pitanja su postala još aktuelnija posle ovih izbora. Kako će velike partije u Britaniji da protumače ove rezultate i kako će da se postave ovim povodom uoči opštih izbora 2015. godine je jedno od tih pitanja, koje je nesumnjivo važno za razvoj političke scene Velike Britanije ali i za budućnost Evropske unije. Činjenica da su i birači iz drugih članica EU na ovim izborima poslali kompleksne poruke čini pitanje koje je već neko vreme u vazduhu – gde ide EU – još urgentnijim problemom ove institucije. Kada je u pitanju Velika Britanija, njena pozicija u EU i odnos prema EU, kao i javni diskurs o EU, nameće se i pitanje da li će EU, kada odluči u kom pravcu ide, da se uključi kao aktivniji činilac i komunikator u političkim životima svojih članica ili će i dalje interpretaciju značenja i odluka EU prepustiti isključivo potrebama političkih aktera nacionalnih država.

Literatura

- „A very European Country“, *The Economist*, 26. maj 2014. <http://www.economist.com> (29. septembar 2014).
- Ansted, N. (2014). „The debates between candidates for Commission President have a long way to go if they are to generate real engagement with EU citizens“. <http://blogs.lse.ac.uk> (3. oktobar 2014).
- Osborn, A. (2014). „As UK holds local, EU elections poll reveals a paradox“, 22. maj 2014, <http://uk.reuters.com> (27. septembar 2014).
- „The Promise of the EU“. (2014). Eurobarometer Qualitative Study, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_6437_en.pdf (10. oktobar 2014).
- Tilaje, R. (2014). „What voting patterns in the European Parliament say about UK political parties' stance on Europe“. <http://blogs.lse.ac.uk> (3. oktobar 2014).

Stamper, Dž. (2013). „Communicating EU“, predavanje na Univerzitetu u Lidsu, 20. februar 2013.

Šo, E. (2014). „Labour faces important challenges as new social cleavages emerge“ <http://blogs.lse.ac.uk> (3. oktobar 2014).

www.britishelectionstudy.com.

Dr Viola Noj

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT U NEMAČKOJ 2014.

Tekst priredila: Gordana Pilipović

Prevela: Sanja Katarić

1. ZNAČAJNI FAKTORI KOJI SU UTICALI NA IZBORE ZA EVROPSKI PARLAMENT¹ 2014.

Od prvih izbora za Evropski parlament ponašanje na izborima odvija se po svojim zakonitostima koje su još 1980. razrađene u analizi koju su sprovedi Karlhajnc Rajf i Herman Šmit.² U međuvremenu je pojam izbora „drugog reda“ prihvaćen u javnosti kada se govori o izborima za Evropski parlament. U Nemačkoj bi se moglo govoriti i o „izborima četvrtog reda“ pošto se i lokalni izbori smatraju veoma značajnim. Sve ovo se odnosi i na evropske izbore 2014. godine, što se jasno vidi iz nalaza da 86% Nemaca smatra da je rad Bundestaga važan (veoma važan/važan), 80% njih pominje rad pokrajinskih

¹ Srdačno se zahvaljujemo Institutu za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“ i Institutu za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“ koji su nam unapred stavili na raspolaganje rezultate ankete o izlaznosti na izbore.

² Karlhajnc Rajf, Herman Šmit, 1980, Nine Second-Order National Elections. „A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results“. U: *European Journal for Political Research* 8, str. 3 ff.

parlamenta, 77% opštinskih i gradskih veća, dok samo 57% rad Evropskog parlamenta označava kao važan.³

Pošto se izborima za Evropski parlament pridaje manji značaj nego nacionalnim, ponašanje birača na izborima za Evropski parlament u velikoj meri je drugačije od njihovog ponašanja na nacionalnim izborima. Prilikom svakih izbora za Evropski parlament može se govoriti o „izborima upozorenja“ koji se negativno odražavaju na stranku kancelara. Taj efekat je najjači u sredini mandata nacionalne vlade. Osim toga, izlaznost na izborima za EU parlament je nešto niža od izlaznosti na nacionalnim izborima. Sve to povezano je sa većom sklonošću ka političkom eksperimentisanju od čega obično profitiraju partije koje za cilj imaju izražavanje protesta protiv određenih političkih ili društvenih pojava. Na primer, ulazak republikanaca u Evropski parlament 1989. (sa 7,1% glasova) u Nemačkoj se tumači kao klasično protestno ponašanje na izborima. Povremeno se koristi i pojam „funkcija ventila“ da objasni psihološku dimenziju ovakvog glasanja. Zbog toga nije neobično da na izborima za Evropski parlament manje stranke u Nemačkoj zajedno ostvare dvocifren rezultat. Ulazak populističkih stranaka u Evropski parlament obično nije od velikog značaja za nacionalne parlamente. Političkim strankama koje su kritične prema Evropi zbog toga je lakše da uđu u Evropski parlament, dok im je na nacionalnom nivou teže da profitiraju od evroskepticizma.

Izbori za Evropski parlament se istovremeno suočavaju sa relativno široko rasprostranjenim nedostatkom interesovanja kod građana. Stoga je nemoguće automatski donositi zaključke o nacionalnim izborima na osnovu evropskih izbora. Nacionalni izbori u najvećoj meri slede sopstvene zakonitosti i to važi, generalno gledano, za sve evropske zemlje.

³ Podaci Instituta za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“.

Nakon prvih izbora za Evropski parlament 1979. pojavilo se mnogo različitih stanovišta koja i dan-danas utiču na percepciju evropskog nivoa vlasti. Iako je parlament u međuvremenu dobio skoro sva parlamentarna prava, u percepciji građana on je ipak od malog značaja. Da li će pozitivan efekat biti ostvaren kroz personalizaciju izbora putem kandidature za mesto predsednika Komisije koju je najavio Martin Šulc – ostaje da se vidi. Evropski sistem više nivoa vlasti ne nudi ljudima lako razumljivu konfrontaciju između opozicije i vlade i time i način određivanja političkih pozicija, posebno zbog toga što se ni danas ne može pretpostaviti da će personalizacija imati uticaja na ponašanje birača na izborima. Kandidatura za poziciju u Briselu za većinu birača najverovatnije ne predstavlja jak motiv za donošenje odluke o tome za koga će glasati baš kao ni stavovi političkih stranaka na evropskom nivou, koji su većini birača u velikoj meri nepoznati.

Birači na evropskim izborima tradicionalno više odlučuju imajući u vidu pitanja nemačke politike nego pitanja evropske politike. Doduše, u poređenju sa ranijim izborima postoji određeno pomeranje u pravcu motivacije iz oblasti evropske politike. Dok je 2004. i 2009. godine 60% građana navodilo politiku Savezne Republike Nemačke kao merodavnu, 2014. taj broj iznosi 54%.⁴ Možda je još rano govoriti o promeni trenda, ali i malo povećanje izlaznosti na izborima upućuje na malo veći percepirani značaj Evropske unije.

Zaključno posmatrano, u analizi Instituta za analizu izbora Forschungsgruppe Wahlen se tvrdi da su „sa uobičajeno slabom izlaznošću, posebnim efektima mobilisanja i sporednih izbora, jedva postojećom konkurencijom između političkih stranaka i ličnosti, kao i bez izbornih motiva koji su u skladu sa koalicionom taktikom, a od skora i bez cenzusa evropski izbori i dalje specifični“.

⁴ Prema rezultatima Instituta za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“.

1.2 IZLAZNOST NA IZBORE

Na ovim evropskim izborima u Nemačkoj zaustavljen je trend *opadanja* izlaznosti. Izlaznost je porasla za 4,9%, sa 43,3 na 48,1%. Ipak, u pitanju je značajna razlika u odnosu na izbore za nemački Bundestag kada je 71,5% građana sa pravom glasa izašlo na birališta (važno je napomenuti da ne bi trebalo porediti apsolutni broj glasača u ova dva izborna ciklusa, pošto je oko 3 miliona građana EU imalo pravo glasa u Nemačkoj na EU izborima).

Značajnu prepreku većoj izlaznosti i dalje predstavlja relativno mala zainteresovanost za izbore. Pre održavanja evropskih izbora 40% građana reklo je da su veoma zainteresovani za te izbore, a kada su bili u pitanju izbori za nemački Bundestag 2013. taj broj iznosio je 67%.⁵ Ispitivanja Instituta za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“ pokazuju da je interesovanje za evropske izbore poraslo sa 43% 2009. godine na 48% u 2014, što se vrlo precizno ogleda u izlaznosti.

Kada su u pitanju evropski izbori, postoji principijelni problem: sa čim treba porediti rezultate? Nameće se poređenje sa poslednjim izborima za Bundestag iz septembra 2013, ali ono nije od pomoći, pošto su birači na izborima za Bundestag i na evropskim izborima različiti i imaju potpuno drugačije izborne motive. Pošto se izbori za nemački Bundestag smatraju veoma značajnim, na njima učestvuju i birači koji su inače prilično nezainteresovani za politiku. Kod evropskih izbora je poznato da na glasanje izlaze birači koji imaju „veće interesovanje za politiku i izbore za Evropski parlament [...] veće poznavanje činjenica [...] kao i osećaj da je uticaj EU sve veći“.⁶ Onaj ko o EU ne misli ni dobro ni loše, radije ostaje kod kuće nego onaj

⁵ Podaci Instituta za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“

⁶ Betina Vestle, Interes i stavovi stanovništva, <http://www.bpb.de/politik/wahlen/europawahl/182651/interesse-und-einstellungen-der-bevoelkerung> (stanje 14.05.2014).

ko o njoj gaji pozitivno ili negativno mišljenje.⁷ Objektivna politička razmišljanja i stranačke kompetencije izgleda da imaju mali uticaj na donošenje odluke o tome za koga će se glasati.

Na evropskim izborima kao glavni motiv onih koji ne izlaze na izbore javlja se slabo poznavanje programskih razlika između političkih stranaka u oblastima evropske politike. Čak 68% građana Nemačke kaže: „Ne znam po čemu se političke stranke sadržinski razlikuju u svojoj politici prema Evropi“.⁸ Kod 65% onih koji ne izađu na izbore određenu ulogu igra razočaranje u politiku kao i osećaj da nijedna politička stranka ne zastupa njihove interese (61%).⁹ Za apstinenciju na izborima za nemački Bundestag postoje drugačiji motivi.¹⁰

Uticaj lokalnih izbora na učešće na izborima je različito: u Brandenburgu, Hamburgu i Severnoj Rajni-Vestfaliji poslednji lokalni izbori se nisu održavali istovremeno sa evropskim izborima. Tu su приметni sledeći trendovi: u Brandenburgu je izlaznost porasla za 16,8%, u Severnoj Rajni-Vestfaliji za 10,5%, a u Hamburgu za 8,7%. Berlin je takođe profitirao od referendumu (o uređenju aerodroma Tempelhof) zbog koga je izlaznost porasla za 11,5%. U ostalim pokrajinama, koje su već imale natprosečno visoku izlaznost, taj nivo je ostao isti (Rajnland-Pfalz; Baden-Virtemberg). Ipak, postoje i suprotni primeri: u Sarskoj oblasti izlaznost na evropskim izborima je pala, doduše sa natprosečno visokog nivoa na kome se nalazila. U Donjoj Saksoniji izlaznost je takođe značajno porasla (za 8,6%) dok je i CDU uprkos trendu ostvarila malo bolji rezultat (+0,2%).

⁷ Upor. Betina Vestle, 2014, *Interes i stavovi stanovništva*, <http://www.bpb.de/politik/wahlen/europawahl/182651/interesse-und-einstellungen-der-bevoelkerung> (stanje 14.05.2014).

⁸ Podaci iz istraživanja Instituta za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Upor. Viola Noj, 2012, „Onda ću ja izostati“ Mit ‚stranke‘ onih koji ne izlaze na izbore. http://www.kas.de/wf/doc/kas_31915-544-1-30.pdf?130704105023

Razlog za to mogao bi se naći u ličnosti glavnog kandidata iz CDU Dejvida Mekalistera.

1.3 PERSONALIZACIJA?

„This time is different“ glasi slogan Evropskog parlamenta za evropske izbore. Na ovim izborima je zbog izmena Lisabonskog ugovora (2009) došlo je do nekih institucionalnih reformi u koje spada i izbor Predsednika Evropske komisije od strane Evropskog parlamenta. Na taj način je prvi put omogućena personalizacija u predizbornim kampanjama za izbore za Evropski parlament.

Socijaldemokrata Martin Šulc bio je kandidat socijaldemokratskih partija Evrope koje su udružene u Progresivnu alijansu socijalista i demokrata. Nemačke socijaldemokrate odlučili su se za personalizovanu predizbornu kampanju sa Šulcom kao glavnim kandidatom. Da li je ta strategija razlog za povećan broj glasova koje je dobila socijaldemokratija ne može se osnovano utvrditi. Tačan odgovor na pitanje „ko je kandidat za predsednika evropske komisije?“ je dalo 27% građana; među pristalicama socijaldemokrata tačno je odgovorilo 39%.

Kandidata Evropskih hrišćanskih demokrata Žan-Kloda Junkera ispravno je navelo 15% ispitanika i to i među svim ispitanicima, kao i među pristalicama hrišćanskih demokrata.¹¹ Na kraju predizborne kampanje 22% bilo je u stanju da navede Junkera, a 32% Šulca kao glavne kandidate evropskih hrišćanskih demokrata odnosno socijaldemokrata.¹² Institut za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“ ispitivao je u

¹¹ Prema podacima Institut za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“; Istraživanje je rađeno u 20. kalendarskoj nedelji.

¹² Isto.

maju¹³ koji kandidat je omiljeniji. Za Šulca se izjasnilo 39%, za Junkera 22%. Trećina birača (30%) nije odgovorilo na pitanje.

Na kraju predizborne kampanje 72% birača SPD želelo bi Šulca, a 41% birača Unije¹⁴ Junkera za Predsednika Komisije EU. Doduše, na kraju predizborne kampanje 41% procenat ispitanih nisu mogli da daju svoje mišljenje.¹⁵ To znači da je Šulc imao određenu ulogu u mobilisanju birača SPD-a. Bez sumnje, kandidat za mandat u Evropskom parlamentu je u prednosti u svojoj zemlji u odnosu na kandidata koji na nacionalnom nivou nije od značaja. Da li je to, međutim, uzrok za bolji rezultat SPD-a, ne može se tvrditi. I pre predizborne kampanje socijaldemokrate su u nacionalnim anketama ostvarivale rezultat koji je otprilike sličan rezultatu izbora na evropskom nivou.

1.4 NEMAČKO JAVNO MNJENJE O EVROPSKOJ UNIJI

Na osnovu do sada iznetog, možemo da zaključimo da nemačko javno mnjenje ima relaksiran odnos prema EU i to je posledica dobrog stanja u kome se nalazi privreda u Nemačkoj. U odnosu na izbor kandidata 2009. ekonomska klima se skoro u potpunosti preokrenula: 2014. 80% građana je situaciju u privredi ocenilo kao pozitivnu, dok ih je 2009. bilo samo 12%.¹⁶ Dok je prilikom prošlih i pretprošlih evropskih izbora

¹³ Pitanje, doduše, nije bilo otvoreno. „Na evropskim izborima najpre se glavni kandidati kandiduju za funkciju Predsednika Evropske komisije. Ispred evropskih socijaldemokrata kandidat je Predsednik Evropskog parlamenta Martin Šulc, a ispred evropskih hrišćanskih demokrata nekadašnji Premijer Luksemburga Žan-Klod Junker. Koga biste Vi lično videli na mestu Predsednika Evropske komisije: Martina Šulca ili Žan-Kloda Junkera? Ako ne znate ko je Martin Šulc i/ili Žan-Klod Junker, recite to, molim Vas.“

¹⁴ Uniju ili stranke Unije predstavljaju sestrinske partije CDU (Hrišćansko-demokratska unija) i CSU (Hrišćansko-socijalna unija Bavarske) koje u nemačkom Bundestagu imaju zajedničku poslaničku grupu i pod ovim nazivom nastupaju na izborima za Evropski parlament (prim. prev.)

¹⁵ Prema podacima Institut za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“.

¹⁶ Prema podacima Instituta za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“.

dominirao neutralan stav u odnosu na EU, 2014. relativna većina od 44% uviđa prednosti članstva Nemačke u EU.¹⁷ „Rekordni nivo“ beleži i Institut za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“ po pitanju stava prema EU. Još od stupanja na snagu Ugovora iz Mastrihta 1992. nikada nije bilo tako mnogo pozitivnih ocena. Postoji i tendencija ka pozitivnom stavu u odnosu na zajednički rad u EU. Trenutno se 70% ljudi izjašnjava za zajedničku politiku u Evropi,¹⁸ a 68% svih ispitanika založilo se za jaču političku i 69% za jaču privrednu saradnju. Samo je među pristalicama partije Alternativa za Nemačku (AfD) 67% onih koji se izjašnjavaju za opciju da Nemačka ponovo u većoj meri deluje samostalno.¹⁹

Iako se EU različito vrednuje, generalno postoji konsenzus u vezi sa EU. Čak 72% ispitanika kaže da „EU nudi posebnu zaštitu u kriznim vremenima“, što predstavlja iznenađenje nakon svih turbulencija tokom poslednjih godina. Takođe, 70% kaže da EU omogućuje da se u Evropi živi bezbednije, a 68% deli mišljenje da je EU razlog zbog čega imamo dobru ekonomsku situaciju.²⁰ I na ostala pitanja dati su uglavnom odgovori koji su u skladu sa proevropskim stavom. Tako je 86% ispitanika reklo da je u interesu Nemačke da se održava stabilnost evra. Samo 20% ispitanika veruje da bi bilo bolje kada bi se ponovo uvela nemačka marka. Doduše, 78% ispitanika očekuje da će kriza sa evrom još više koštati nemačke poreske obveznike. Još važnije je, međutim, da 73% ispitanika navodi da ih kriza do sada nije pogodila²¹.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Prema podacima Instituta za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“.

¹⁹ Prema podacima Institut za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“.

²⁰ Svi navodi potiču iz ispitivanja Instituta za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“.

²¹ Ibid.

1.5. OSNOVNI PROGRAMSKI STAVOVI

Nakon što smo se upoznali sa stavovima Nemaca o EU, lakše nam je da razumemo osnovne programske stavove stranaka i pitanja koja su potencirale u kampanji. Glavne teme u predizbornoj kampanji za izbore za Evropski parlament 2014. bile su kriza javnog duga u Evropi, stabilnost evra, socijalna sigurnost, reforme institucija EU kao i uloga EU u svetu.²²

CDU je stavila akcenat na oblast privrede. Kada se radi o krizi javnog duga, CDU traži uniju banaka kao i uvođenje „kočnice za javni dug“ u čitavoj Evropi. Evropske obveznice i dalje se odbijaju. Traži se smanjivanje birokratije kao i sprečavanje ulaska migranata iz siromašnih zemalja Evrope u socijalne sisteme.²³ Njihov koalicioni partner CSU (Hrišćanska socijalna unija) pokušala je da zadovolji i evroskeptike i one koji su zagovornici Evropske unije. Ona je, na primer, tražila vraćanje nacionalnih nadležnosti kao i uvođenje referenduma u Nemačkoj o značajnim pitanjima u vezi sa Evropom.²⁴

Sa druge strane, Socijaldemokratska partija Nemačke tražila je uvođenje minimalne zarade na nivou Evrope, više moći za Evropski parlament kao i strožije propise o garancijama za banke i bankarsku uniju.²⁵ Partija *Zelenih* akcenat je stavila na klimatsku zaštitu, zaštitu potrošača, podataka o ličnosti i građanskih prava. Zeleni su insistirali na podsticajima za obnovljive izvora energije kao i rad na odustajanju od atomske energije u čitavoj Evropi. Osim toga, zalagali su se za proširenje EU. U oblasti životnih namirnica ova partija se zalaže za životne namirnice koje ne sadrže genetski modifikovane

²² http://www.europawahl-bw.de/wahlkampagnen_europawahl.html (24.10.14)

²³ <http://www.europawahl-bw.de/sites/default/files/media/dokumente/140409-flugblatt-10-gute-punkte-fuer-europa.pdf> (24.10.14)

²⁴ http://www.europawahl-bw.de/europawahlprogramm_csu.html (24.10.14)

²⁵ http://www.europawahl-bw.de/europawahlprogramm_spd.html (24.10.14)

organizme i antibiotike. Zeleni se, kao i SPD, zalažu takođe za uvođenje minimalne zarade na nivou cele Evrope.²⁶

Partija levice Linke zalaže se za suštinsko preuređenje Evropske unije. Ona traži, između ostalog, minimalnu zaradu i minimalnu penziju za sve građane Evropske unije, generalnu zabranu izvoza naoružanja kao i podržavljenje privatnih velikih banaka.²⁷ Alternativa za Nemačku (AfD) je tokom kampanje zahtevala da krizne zemlje Jugoistočne Evrope izađu iz evrozone. Proširenje EU ne prihvataju, već traže da dođe do konsolidacije sadašnjih struktura. Nadležnosti treba preneti na nacionalni nivo vlasti. Ekonomska, socijalna i finansijska politika treba da ostanu u nadležnosti vlasti na nacionalnom nivou.²⁸ Konačno, Liberalna demokratska partija (FDP) zalaže se za više građanskih prava i zaštitu podataka o ličnosti. Ostale teme koje su od značaja za FDP su smanjenje birokratije, neutralnost interneta i energija. Zalažu se da budu redukovane mere u okviru Evropskog mehanizma za stabilizaciju i za postojanje mehanizma izlaska iz evrozone. Smatrali su da treba da se nastavi sa produblivanjem evropske integracije (politička unija).²⁹

2. REZULTATI STRANAKA³⁰

Pošto kod evropskih izbora važe posebne zakonitosti, teško je, odnosno skoro nemoguće, razabrati izborne motive slično kao kod izbora za Bundestag ili za pokrajinski parlament. Nadležnosti političkih stranaka i uticaj glavnih kandidata su zanemarljivi pošto ne može doći do promene u vladi.

²⁶ http://www.europawahl-bw.de/europawahlprogramm_gruene.html (24.10.14)

²⁷ <http://www.die-linke.de/wahlen/europawahlen-2014/europawahlprogramm/kurzfassung/> (24.10.14)

²⁸ https://www.alternativefuer.de/wp-content/uploads/2014/05/AfD_Europawahl_Programm_web.pdf (24.10.14)

²⁹ http://www.europawahl-bw.de/europawahlprogramm_fdp.html (24.10.14)

³⁰ Preliminarni zvanični rezultat.

Uprkos malim gubicima, Unija (CDU/CSU) je ponovo završila kao ubedljivo najjača stranka na izborima za evropski parlament osvojivši 35,4%³¹ glasova. Rezultati stranaka Unije su različiti. Dok je CDU sa malim gubicima od 0,6% zadržala svoj rezultat, CSU je zabeležila pad od 1,9%. U čitavoj Nemačkoj CDU je dobila 30%, a CSU 5,3% glasova. CSU je zabeležila pad od 7,6% u Bavarskoj. CDU beleži natprosečan gubitak u Berlinu, Hamburgu i Hesenu (više od 4 %). U zbiru, CDU će poslati 29 poslanika u Evropski parlament, a CSU 5 poslanika. To je 5 mandata manje za CDU nego do sada i 3 manje za CSU.

Neposredno pre izbora Unija je u anketama u vezi sa evropskim izborima dobijala 37–38% glasova. U anketama na pitanje „Kako biste glasali kada bi sledeće nedelje bili izbori za Bundestag?“ CDU-CSU dobila je između 39% i 41% glasova (upor. www.wahlrecht.de od 26.5.2014.). To znači da je u anketama povodom evropskih izbora rezultat Unije malo lošiji nego rezultat na hipotetičkim izborima za Bundestag. Generalno gledano, javno mnjenje na nacionalnom nivou za sve evropske izbore u Nemačkoj predstavlja dobrog prognozera rezultata stranaka, što je pokazao Aiko Vagner.³² Za razliku od ostalih političkih stranaka, u slučaju Unije primetno je veliko odstupanje. Da li je došlo do preokreta u poslednjem trenutku, to se ne zna. Ne postoji neki očigledan razlog kojim bi se mogao objasniti pad broja glasova.

Nemačku Vladu je pozitivno ocenilo 53% građana; 2009. referentna vrednost iznosila je 40 procenata.³³ Doduše, koalicione stranke ocenjuju se veoma različito. Dok je skoro polovina svih

³¹ Iznosi u procentima mogu zbog zaokruživanja na viši ili niži iznos da odstupaju od čistog zbira rezultata. Stoga rezultat Unije, za razliku od prostog zbira rezultata u procentima, iznosi ukupno 35,4 procenata.

³² Aiko Vagner, 2014, „Pre evropskih izbora. Birači u Saveznoj Republici Nemačkoj“ (Aiko Wagner: Vor der Europawahl. Die Wähler in der Bundesrepublik, <http://www.kas.de/wf/de/33.37219/>, str. 18.)

³³ Prema istraživanjima Instituta za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“.

ispitanika zadovoljna strankama CDU i SPD u Vladi Nemačke, CSU ostvaruje rezultat od 29% pozitivnih ocena.³⁴

U odnosu na pristalice ostalih stranaka, pristalice stranaka Unije najviše su rukovođene politikom koja se vodi u Saveznoj Republici Nemačkoj. Da su na evropskim izborima delovali isti mehanizmi kao na izborima za Bundestag, Unija je mogla da ima bolji rezultat, posebno ako se uzmu u obzir njene kompetencije. Ona je u oblasti privrede, sigurnosti evra i radnih mesta značajno ispred SPD-a (delimično za više od 30 procenata).³⁵

Sa izuzetno slabim (tačnije najlošijim) rezultatom na izboru za glavne kandidate na evropskim izborima od 20,8% bilo je vrlo verovatno da će SPD imati bolji rezultat. 27,3% birača se odlučilo za socijaldemokrate. Najveće povećanje od 8,4% ova stranka zabeležila je u Hamburgu, a zatim u Severnoj Rajni-Vestfaliji sa povećanjem od 8,1%.

Rezultat SPD-a u skladu je sa trenutnim trendom u Nemačkoj. U poslednjoj anketi sa pitanjem „Kako biste glasali kada bi sledeće nedelje bili održani izbori za Bundestag?“ SPD je ostvarila rezultat od 25%.³⁶ Raspon u rezultatima objavljenih ispitivanja javnog mnjenja za SPD iznosio je između 24 i 26%. SPD ima 4 poslanika više i ukupno može imati 27 od 92 poslaničkih mandata.

SPD profitira, baš kao i CDU, od svog rada u Vladi na saveznom nivou koji se percipira pozitivno. Prisutna je i prihvaćenost Martina Šulca u sopstvenim redovima i moguće je da je dovela do mobilizacije iznutra, što se, međutim, ne može sa sigurnošću tvrditi. I ostali predstavnici SPD-a (poput Franka Valtera Štajnmajera) veoma su prihvaćeni među biračima.

³⁴ Ibid.

³⁵ upor. Instituta za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“.

³⁶ Prema istraživanjima Instituta za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“.

U svakom slučaju, faktor ličnosti na evropskim izborima nije uporediv sa uticajem ličnosti na izborima za nemački Bundestag.

Zeleni sa 1,4% gube samo malo i dobijaju psihološki veoma značajan dvocifreni rezultat od 10,7%. *Zeleni* gube 3 mandata i 11 poslanika će predstavljati ovu stranku na evropskom nivou.

FDP je sa 7,6% značajno u gubitku i sa rezultatom od 3,4% nije postigla ni rezultat izbora za Bundestag. *FDP* gubi 9 mandata i može da pošalje 3 poslanika u Evropski parlament.

Stranka levice (*Die Linke*) zadržala je rezultat sa izbora za kandidate za evropske izbore od 7,4 % (-0,1 procentni poena). Ona će biti zastupljena sa 7 mandata (-1). Prednost koju su zbog Oskara Lafontena imali u Sarskoj oblasti postala je stvar prošlosti, najkasnije nakon evropskih izbora. Tamo gde su imali najviše pristalica ova partija izgubila je 5,4% glasova i ostvarila rezultat od 6,7% glasova. I u Brandenburgju izgubila je 6,3% glasova, što je iznad proseka.

Partija *Alternativa za Nemačku* (AfD) dobila je 7,0% glasova. Pošto je prvi put učestvovala na evropskim izborima, ne postoji mogućnost poređenja sa prethodnim rezultatima. AfD šalje 7 poslanika u Evropski parlament. Najbolji rezultat ostvarila je sa 10,1% u Saksoniji, zatim u Hesenu (9,1%), Brandenburgju (8,5%) i u Bavarskoj (8,0%).

U fenomene tipične za evropske izbore spadaju dobri rezultati evroskeptičnih, populističkih i ekstremističkih stranaka iako su te tendencije u Nemačkoj retko primetne. Stoga se za evropske izbore povremeno kaže da imaju „funkciju ventila“ koja pomaže da se da oduška strahovima, brigama i kritici. Kod pristalica partije *Alternativa za Nemačku* postoje jasne indikacije da glasaju iz protesta. Dok većina od 67% svih birača određene stranke glasa iz uverenja, to izjavljuje tek trećina pristalica partije *Alternativa za Nemačku*. To znači da

60% birača kao glavni motiv za odluku za koga će glasati navode „razočaranje“ u neku drugu partiju. Samo se partija levice (Die Linke) sa 41% približava tom visokom stepenu razočaranja.³⁷ Pristalice partije Alternativa za Nemačku ne orijentišu se prema glavnim kandidatima (ni nemačkim, ni evropskim) niti postoji vezanost za stranku (obe vrednosti su ispod 10%). Dodatnu specifičnost u motivaciji za glasanje na izborima pristalica partije Alternativa za Nemačku predstavlja pretpostavljeni mali značaj evropskih izbora. 45% složilo se sa izjavom da su „evropski izbori beznačajni tako da se ponekad može glasati i za neku drugu partiju“. Inače, ovo izjavljuje 20% svih birača.³⁸

Iako bi se kod pristalica partije Alternativa za Nemačku moglo očekivati da na evropskim izborima glasaju iz protesta, svoju odluku o tome za koga će glasati donose na osnovu političkih motiva u Nemačkoj kao i na osnovu političkih motiva na evropskom nivou. Po nečemu se, međutim, jasno razlikuju od pristalica ostalih partija: samo 11% pristalica partije Alternativa za Nemačku smatra da članstvo u EU ima svoje prednosti (ukupno: 46 procenata), a najveći broj njih mane članstva u EU smatra značajnijim. Tako se 45% pristalica partije Alternativa za Nemačku izjašnjava da članstvo u EU ima svoje negativne strane (ukupno 16 procenata).³⁹ Stoga ne iznenađuje da se većina pristalica partije Alternative za Nemačku zalaže za samostalan izlazak Nemačke na izbore (vidi gore).

Male političke partije svoje rezultate sa izbora kandidata za evropske izbore u stanju su da samo malo promene. Gubici i dobici kod svake od njih iznose do 1%. Stoga se ne može pretpostaviti da je ukidanje cenzusa od 5% odnosno 3% uticalo na rezultat. Cenzus od 0%, međutim, ima političkog uticaja pošto će sledeće partije imati po jednog poslanika u Evropskom par-

³⁷ Institut za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“).

³⁸ Institut za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“.

³⁹ Institut za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“.

lamentu: Slobodni birači, Partija za zaštitu životinja, PORODICA, Partija PIRATA, Ekološko-demokratska partija, Nacionalna demokratska partija i PARTIJA.⁴⁰ Najmanji udeo ostvarile su PARTIJA i Ekološko-demokratska partija. One sa svojih 0,6% glasova (oko 185.000 birača) šalju po jednog poslanika.

3. BROJ BIRAČA KOJI MENJAJU POLITIČKU STRANKU ZA KOJU GLASAJU⁴¹ U POREĐENJU SA IZBORIMA ZA NEMAČKI BUNDESTAG I REZULTAT KOD RAZLIČITIH GRUPA STANOVNIŠTVA⁴²

Broj birača koji menjaju političku stranku po analizi Instituta za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“ ne odnosi se na poslednje evropske izbore već na poslednje izbore za nemački Bundestag iz 2013. Razlog za to je vrlo jednostavan: pošto je sećanje na način glasanja na poslednjim evropskim izborima, blago rečeno, slabo, kao reper uzimaju se poslednji izbori za Bundestag. Pošto je učešće na izborima za Bundestag u značajnoj meri veće, razlike se uočavaju pre svega kada se radi o mobilizaciji. Broj birača koji menjaju političku stranku za koju glasaju trebalo bi interpretirati kao aktuelne procese koji se odvijaju u okviru biračkog tela pod posebnim okolnostima evropskih izbora. Oni pokazuju i kako birači svoje odluke donose bez uticaja „ideologije“, mada ne mogu razjasniti dugoročne tektonske promene. Socijalno-struktur-nim karakteristikama pristalica političkih stranaka takođe ne bi trebalo pridavati preveliki značaj. S obzirom na nivelisano

⁴⁰ PARTIJA je politička partija u Nemačkoj, koju su 2004. godine osnovali urednici nemačkog satiričnog magazina *Titanik*. Voda partije je Martin Zonneborn. Na Izborima za Evropski parlament 2014. godine ta partija je osvojila 1 mandat što predstavlja prvi put da je jedna satirična politička stranka dobila mandat u Evropskom parlamentu (prim. prev.).

⁴¹ Broj birača koji menjaju političku stranku za koju glasaju: Infratest dimap Analiza izbora. Broj birača koji menjaju političku stranku za koju glasaju odnosi se na uporedne vrednosti izbora za nemački Bundestag 2013.

⁴² Ispitivanje na izborni dan Instituta za analizu izbora „Forschungsgruppe Wahlen“.

kao i promenljivo biračko telo samo uslovno je moguće izvlačiti zaključke o raspoloženju birača i njihovoj povezanosti sa političkim strankama.

U poređenju sa parlamentarnim izborima *Unija* je izgubila najveći broj birača u korist partije Alternativa za Nemačku (-510.000). Na stranu SPD prešlo je 340.000 birača, a na stranu partije Zeleni 270.000. Od birača FDP 20.000 je prešlo na stranu Unije. Još 100.000 birača glasalo je za Levicu. Time je spremnost birača da umesto za Uniju glasaju za levo orijentisane partije (710.000 birača) u značajnoj meri veća nego njihova spremnost da se okrenu ka partiji Alternativa za Nemačku. U korist manjih političkih stranaka Unija je izgubila 440.000 glasova.

Niskom izlaznošću na izbore posebno je pogođena Unija: 6.080.000 birača Unije iz 2013. nije izašlo na izbore. U poređenju sa svim ostalim partijama to je ubedljivo najveći deo. Procentualno otprilike trećina⁴³ birača Unije nije izašla na parlamentarne izbore u Nemačkoj.

Sastav birača Unije ima uobičajene karakteristike: Unija ima više uspeha kod starijih birača i nalazi značajno uporište među poljoprivrednicima i katolicima. Ima veću podršku među radnicima nego SPD. Gubici su relativno homogeno raspoređeni po svim grupama. U maloj grupi službenika ima ih natprosečno mnogo, ali i u najstarijoj i najlojalnijoj grupi birača (60+) gubici su iznad proseka.

SPD je u odnosu na rezultat na izborima za Bundestag dobila 340.000 glasova Unije; dodatnih 60.000 glasova dobila je od FDP. Izgubila je u korist partije Alternativa za Nemačku (-180.000), Zeleni (-110.000) i Levica (-50.000). To pro-

⁴³ Izračunao Institut za istraživanje političkog mišljenja i izbora „Infratest dimap“ po broju birača koji su promenili partiju za koju glasaju, a ne po zvaničnim rezultatima pošto su tamo navedeni čisti gubici i nisu uračunati gubici u korist izborne apstinencije.

menljivo ponašanje izvan okvira političkog pogleda na svet pokazuje se i na primeru SPD.

Za 400.000 birača građanskog usmerenja SPD je bila opcija na evropskim izborima, a 160.000 birača koji su se okrenuli levo orijentisanim partijama predstavlja manji broj od broja birača građanskog usmerenja koliko je SPD pridobila za sebe. Pored toga, ostalih 210.000 birača glasalo je za neku od manjih partija.

Ali ni SPD nije pošteđena male izlaznosti na izbore, iako je pogođena manje od Unije. 3.070.000 birača nije izašlo na birališta. Skoro svaki četvrti nekadašnji glasač SPD nije uopšte glasao.

SPD među penzionerima dobija glasove iznad proseka, ali među nezaposlenima gubi ispod proseka. Što su birači stariji, to u većoj meri glasaju za SPD.

FDP i dalje gubi broj glasova u odnosu na loš rezultat sa izbora za Bundestag, iako slabo. Iz okrilja *FDP* birači odlaze u svim pravcima: 60.000 se priklonilo partiji Alternativa za Nemačku, 60.000 okrenulo se ka SPD, 40.000 glasalo je za Zelene, 20.000 za Uniju i 10.000 za Levicu. Ostalih 800.000 birača ostalo je kod kuće, a 70.000 je glasalo za neku drugu malu stranku. Mlađi glasači *FDP* više su skloni da napuste partiju nego stariji glasači.

Partija *Zelenih* ima bolji rezultat u odnosu na izbore za Bundestag i dobija nove glasove birača koji su ranije glasali za velike stranke. 270.000 birača Unije i 110.000 birača SPD odlučuje se za tu stranku. Dodatnih 40.000 birača *FDP* i 20.000 birača Levice glasa takođe za Zelene. Ali i partija *Zelenih* izgubila je 30.000 birača koji su glasali za partiju Alternativa za Nemačku. Ostale stranke beleže priliv od 160.000 nekadašnjih birača *Zelenih*. 760.000 birača *Zelenih* na izborima za Bundestag odlučilo je da se uzdrži od glasanja na evropskim izborima. (Mali) gubitak *Zelenih* rasporedio se relativno jednako u svim socijalnim grupama.

Partija *Die Linke (Levica)* u poređenju sa izborima za Bundestag beleži mali gubitak (-1,2 procenta). Pridobila je 100.000 glasova birača Unije, 50.000 glasova birača SPD i 10.000 glasova birača FDP. Zeleni su pridobili 20.000 glasova nekadašnjih birača Levice, a partija Alternativa za Nemačku čak 110.000. Preostalih 200.000 birača glasalo je za neku od manjih stranaka.

Partija Levica takođe je u značajnoj meri pogođena izbornom apstinencijom: 1.410.000 birača nije izašlo na birališta, što predstavlja više od trećine biračkog tela. Mali gubici Levice skoro da ne ukazuju ni na kakve specifičnosti.

Partija *Alternativa za Nemačku* dobila je u odnosu na izbore za Bundestag 2 procenta. Od toga 510.000 glasova došlo je od birača Unije, 180.000 od birača SPD, 110.000 od birača Levice, 60.000 od birača FDP i 30.000 od birača Zelenih. Samo 20.000 glasova ova partija je dobila od nekadašnjih birača malih političkih stranaka. Ali odliv birača u apstinenciju je značajan. 910.000 birača partije Alternativa za Nemačku na izborima za Bundestag ovog puta su izostali sa birališta. Na taj način ova partija je od septembra do maja izgubila polovinu svojih birača sa izbora za Bundestag i profitira samo procentualno zbog generalno niskog učešća birača na izborima.

Nakon rezultata pokrajinskih izbora u Hesenu, izbora za Bundestag i sada evropskih izbora izgleda da je biračka struktura partije Alternativa za Nemačku prilično promenljiva. Kada se te promene pretvore u procenete, gubitak Unije u značajnoj meri se relativizuje. Unija i Levica procentualno su zabeležile jednako velike gubitke u odnosu na partiju Alternativa za Nemačku što bi moglo da ukaže na to da protest birača nema političko utočište, kao i u mnogim drugim slučajevima.

Partija Alternativa za Nemačku ima jače uporište među mlađim muškarcima (kao i na izborima za Bundestag). Inače, ne postoji nijedna grupa kod koje manje političke stranke nalaze tako jaku

podršku kao kod mlađih muškaraca kod kojih je i u prošlosti bila oćigledna posebna spremnost za eksperimentisanje. I partija Pirata mogla je na vrhuncu svoje popularnosti da se osloni na ovu biraćku grupu. Tako je oko 20 procenata muškaraca mlađih od 30 godina glasalo za neku od neetabliranih partija. Najveću podršku male stranke nalaze među biraćima sa niskim stepenom obrazovanja, koji su mlađi od 34 godine. Tu je udeo bio 25,2%. Partija Alternativa za Nemaćku svoju najveću vrednost (10,6 procenata) ostvaruje među mlađim biraćima (do 34 godine starosti) sa srednjim stepenom obrazovanja.

4. ZAKLJUĆAK

Osnovni zaključak je da je ponašanje građana na izborima za Evropski parlament slabo uporedivo sa ponašanjem na izborima za nacionalni parlament – Bundestag. Izbori za Evropski parlament imaju manji znaćaj, od ćega mogu da profitiraju, na primer, protestne partije. U kojoj meri je personalizacija poslednjih izbora bila od znaćaja, teško je proceniti. Trend opadanja izlaska na izbore je, bar na ovim izborima, zaustavljen i ćak se mogu uoćiti nešto optimistićniji trendovi.

Izvori

<http://www.handelsblatt.com/politik/international/europawahl/europawahl-2014-das-sind-die-zentralen-wahlkampfthemen/9648778.html> (24.10.2014).

Parteimonitoraktuell: PositionenderParteienzurEuropawahl, NicoLange, FranziskaFislage, TheresaSaetzler, HauptabteilungPolitikundBeratung, Konrad-Adenauer-Stiftung, Berlin 2014.

<https://www.alternativefuer.de.->

<http://www.europawahl-bw.de>.

<http://www.die-linke.de>.

BELEŠKA O AUTORIMA

Lončar Jelena je asistentkinja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, na predmetima Politička sociologija, Politička sociologija savremenog društva i Savremena država. Na istom fakultetu 2009. godine je upisala doktorske studije Politikologije. Trenutno je na doktorskim studijama na Univerzitetu u Jorku (University of York) u Velikoj Britaniji. Objavila je nekoliko naučnih radova iz oblasti civilnog društva, političke inkluzije i predstavljanja nacionalnih manjina.

Mladenović Ivica je doktorant sociologije iz Vranja, glavni urednik regionalnog magazina za društvena, politička i kulturna pitanja *Novi Plamen* i član uredništva britanskog akademskog časopisa *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*. Takođe, jedan je osnivača think-tanka *Laboratorija progresivnih ideja – Dimitrije Tucović*, ko-urednik je dva zbornika naučnih radova i autor većeg broja tekstova i prikaza u časopisima akademskog i popularnog karaktera. Objavljivao je na srpskohrvatskom, engleskom i francuskom jeziku. Trenutno živi i radi na relaciji Beograd–Pariz.

Spasojević Dušan je asistent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Radi na predmetima Politička sociologija i Politička sociologija savremenog društva. Bavi se partijama i partijskim sistemima, društvenim i političkim podelama (socijalni/politički rascepi) i tranzicijom i konsolidacijom demokratije u post-komunističkim društvima. Do sada je objavio više naučnih radova i učestvovao na više domaćih i međunarodnih konferencija. Sa Zoranom Stojilkovićem je uredio zbornike *(Ne)demokratsko redizajniranje političkih partija u Srbiji* i *Preporuke za izmenu izbornog zakonodavstva u Srbiji*.

Stojanović Boban je saradnik u nastavi na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu na predmetima Savremena država, Partije i partijski sistemi i Politička sociologija savremenog društva. Na istom fakultetu je završio osnovne i master studije, a 2013. godine je upisao doktorske studije politikologije. Objavio je nekoliko naučnih radova iz oblasti socijalnih i političkih rascepa, partijskih koalicija i nezavisnih kontrolnih tela. Osnivač je profesionalnog politikološkog udruženja Grupa za analizu i kreiranje javnih politika.

Stojiljković Ana je završila studije novinarstva na beogradskom Fakultetu političkih nauka, a diplomirala je radom o tehnika „spinovanja“ i praksi njihove upotrebe u Srbiji. Poslediplomske studije na smeru Političke nauke nastavila je na Centralno evropskim univerzitetu (CEU) u Budimpešti, specijalizujući se za proces lobiranja. Empirijsko istraživanje za završni rad o uticaju etničkih interesnih grupa na spoljnu politiku SAD sprovedla je u Vašingtonu 2007. godine. Po povratku u Srbiju, nastavila je da izučava lobiranje i političke komunikacije, a radove je objavljivala u domaćim i inostranim publikacijama. Radila je kao konsultant za oblast političkog marketinga i učestvovala je u kreiranju nekoliko izbornih i drugih kampanja u Srbiji. Aktuelno, je na doktorskim studijama političke komunikacije na Univerzitetu u Lidsu.

Stojiljković Zoran je vanredni profesor na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, gde predaje na predmetima Politička sociologija savremenog društva, Savremena država, Partije i partijski sistemi, Konflikt i dijalog i Civilno društvo i sindikati. Uža oblast njegovog interesovanja su politički procesi i konflikti u društvima u tranziciji, partije i partijski sistemi, kontrola i nadzor finansiranja političkih stranaka i anti-koruptivne strategije, sindikati i socijalni dijalog, odnosno politička participacija i civilni pokreti i inicijative. Objavio je, pored više od 120 radova i kraćih monografija, i knjige *Rečnik demokratije* (1998), *Partijski sistem Srbije* (2006, i drugo, izmenjeno i dopunjeno izdanje 2008), *Konflikt i/ili dijalog* (2008) i *Srbija u lavirintima tranzicije* (2011), *Država i korupcija* (2013) i priredio udžbenik *Politička sociologija savremenog društva* (2014). Koautor je knjige *Političke grupacije u Evropi* (2011) i urednik zbornika *Lavirint tranzicije* (2012), *Zašto glasam, kako glasam, ako uopšte glasam* (2012) i *Levica u postkriznom kontekstu* (2013). U oblasti studija države, demokratije i civilnog društva *Stojiljković* je zajedno sa prof. dr Vukašinom Pavlovićem, uredio zbornike *Savremena država* (2009) i *Savremena država – struktura i socijalne funkcije* (2010).

Noj Viola (Viola Neu) je rođena 1964. u Ludvigshafenu na Rajni i od 1992. je zaposlena u Fondaciji Konrad Adenauer. Studirala je Političke nauke, javno pravo i novu nemačku filologiju u Manhajmu. Do maja 2000. bila je šefica Odeljenja za empirijsko istraživanje politike, potom šefica Odeljenja za političku komunikaciju, istraživanje javnog mnjenja i stranaka, a od 2011. godine je vođa Tima za empirijsko-socijalno istraživanje u Fondaciji Konrad Adenauer.

Pilipović Gordana diplomirani je filolog. Završila je nemački jezik i književnost. Studije je pohađala i završila u Beogradu i na Humbolt univerzitetu u Berlinu kao stipendista Nemačke službe za akademsku razmenu (Deutscher Akademischer

Austausch Dienst – DAAD). Zahvaljujući njenom angažmanu Fondacija Konrad Adenauer počinje sa radom u Srbiji 1997. godine. Kao naučna saradnica i koordinatorka projekta od 1997. do danas realizovala je preko 250 projekata u oblasti političkog obrazovanja koji se odnose na političke partije i parlament, evropske integracije, medije, manjine, ljudska prava... Poslednjih godina bavi se saradnjom sa političkim strankama i parlamentom, insistirajući na radu sa podmladcima političkih partija. Za svoj rad i zalaganje protiv diktature u Srbiji, slobodu, pravo i demokratiju, kao i vrednosti i ciljeve Fondacije Konrad Adenauer odlikovana je medaljom Fondacije Konrad Adenauer 2001. godine.

Fondacija Konrad Adenauer

Sloboda, pravda i solidarnost su vodeći principi rada Fondacije Konrad Adenauer (KAS). KAS je politička fondacija koja je bliska Hrišćansko-demokratskoj uniji Nemačke (CDU). Kao suosnivač CDU i prvi nemački demokratski posleratni kancelar, Konrad Adenauer (1876–1967) je povezo hrišćansko-demokratsku, konzervativnu i liberalnu teoriju. Njegovo ime je simbol demokratske obnove Nemačke, spoljno-političke orijentacije u transatlantskom sistemu vrednosti, simbol **vizije evropskog ujedinjenja** i orijentacije na socijalnu tržišnu privredu. Njegovo duhovno nasleđe je istovremeno naš zadatak i naša obaveza.

Našim međunarodnim radom zalažemo se za to da ljudi širom sveta žive **dostojanstveno i slobodno**. Naš doprinos je vrednosni, i cilj nam je da Nemačka odgovori izazovu svoje rastuće odgovornosti u svetu.

Želja nam je da ljude pokrenemo da učestvuju u oblikovanju svoje **budućnosti**. Sa preko 70 kancelarija širom sveta i projektima u preko 120 zemalja dajemo samostalan doprinos razvoju demokratije, pravne države i socijalne tržišne privrede. Kako bismo obezbe-

dili **mir i slobodu** podržavamo neprekidan spoljnopolitički i dijalog o bezbednosti, kao i razmenu iskustava iz domena kulture i religije.

Čovek i njegovo dostojanstvo, njegova prava i obaveze su u središtu našeg interesovanja. Za nas je on polazna osnova za socijalnu **pravdu**, slobodnu **demokratiju** i održivu privredu. Okupljajući ljude koji preuzimaju svoju društvenu odgovornost, mi razvijamo aktivne mreže u politici, privredi i društvu. Naš **politički angažman** popravlja šanse da se globalizacija sprovodi **socijalno pravedno, ekološki održivo i ekonomski efikasno**.

U partnerskom odnosu saradujemo s državnim institucijama, političkim strankama, organizacijama građanskog društva, kao i odabranim elitama. Ostvarujući naše ciljeve mi želimo da razvojnom politikom i u budućnosti produbimo našu političku saradnju, **regionalno i globalno**. Zajedno sa našim partnerima dajemo doprinos u izgradnji međunarodnog poretka koji svakoj zemlji omogućava razvoj u slobodi i sopstvenoj odgovornosti.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.8(497.11)“2014”
323(497.11)“2014”

IZBORNE ponude i rezultati – evropski izbori i izbori u Srbiji 2014. godine / [urednici: Zoran Stojiljković, Gordanas Pilipović, Dušan Spasojević]. – Beograd : Fondacija Konrad Adenauer, 2014 (Valjevo : Topalović). – 208 str. : ilustr. ; 21 cm. – (Biblioteka KAS Politika)

Tiraž 1.000. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Bibliografija na kraju svakog poglavlja.

ISBN 978-86-86661-75-3

a) Избори – Србија – 2014 b) Србија – Политичке прилике – 2014
COBISS.SR-ID 211706636
